

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tina Zaplatar

Doživljanje socialnih delavcev in socialnih delavk ob
umiranju in smrti uporabnikov in uporabnic

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Tina Zaplatar

Doživljanje socialnih delavcev in socialnih delavk ob
umiranju in smrti uporabnikov in uporabnic

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Vera Grebenc

Ljubljana, 2020

ZAHVALA

Za vse nasvete, informacije, strokovno usmerjanje in pomoč se zahvaljujem mentorici doc. dr. Veri Grebenc.

Zahvaljujem se vsem socialnim delavcem, ki so bili pripravljeni sodelovati in podeliti svoje izkušnje.

Hvala moji družini za brezpogojno ljubezen, spodbudo, oporo, potrpežljivost in ker verjamejo vame.

Hvala tudi vsem prijateljem, ki so bili ob meni tekom študija in med pisanjem diplomskega dela.

PODATKI O DIPLOMSKEM DELU

Ime in priimek: Tina Zaplatar

Naslov: Doživljanje socialnih delavcev in delavk ob umiranju in smrti uporabnikov in uporabnic

Kraj: Ljubljana

Število strani: 98

Število preglednic: 1

Število prilog: 3

Mentorica: doc. dr. Vera Grebenc

Povzetek diplomskega dela: V diplomskem delu raziskujem doživljanje socialnih delavcev in socialnih delavk ob umiranju in smrti uporabnikov in uporabnic. V teoretičnem uvodu predstavim smrt kot tabu temo, strah pred smrtjo, smrt in umiranje v današnjem svetu, socialno delo in umiranje, žalovanje s fazami žalovanja in oblike pomoči. V raziskavo sem vključila socialne delavke in socialne delavce, ki delajo kot socialni delavci v Sloveniji. Želela sem ugotoviti, kako socialne delavke in socialni delavci doživljajo smrt uporabnikov, kako si pomagajo, kadar so v stiskah zaradi smrti uporabnikov, katere oblike pomoči so jim na voljo, kako na njihovo žalovanje vpliva čas in izkušnje, kako smrt uporabnikov vpliva na njihovo osebno življenje. Izvedla sem kvalitativno raziskavo, v katero sem vključila 10 socialnih delavk oziroma socialnih delavcev, in rezultati so pokazali, da socialne delavke oziroma socialni delavci doživljajo stiske zaradi umiranja in smrti uporabnikov, ki so pogostejše pri osebah z manj izkušnjami. Za lajšanje stisk se poslužujejo različnih oblik pomoči, ki so jim na voljo (supervizija, intervizija), in samoiniciativnih oblik pomoči. Zaznavajo tudi pomanjkanje znanja, predvsem na začetku poklicne poti. Ugotovila sem, da bi bilo smiselno v učni program študija socialnega dela vključiti več tem, povezanih s smrtjo in umiranjem. Predlagam, da socialne delavke in socialni delavci pri delodajalcu dobijo ustrezno in zadostno obliko pomoči.

Ključne besede: smrt, umiranje, stiske, žalovanje, doživljanje socialnih delavcev

Experience of social workers during the process of dying and the moment of death of their users

Summary: In my diploma thesis, I research the experience of social workers during the process of dying and the moment of death of their users. In the theoretical introduction, I present death as a taboo, the fear of death, death and dying in today's world, social work and dying, mourning with the stages of mourning, and forms of help. In the research I included social workers working as social workers in Slovenia. I wanted to find out how social workers experience the death of users, how they help themselves when they are in distress due to the death of users, what forms of help are available to them, how their grief is affected by time and experience, how the death of users affects their personal lives. I conducted a qualitative survey involving 10 social workers, and the results showed that social workers experience distress due to the dying and deaths of users, which are more common in workers with less experience. To alleviate distress, they use various forms of help available to them (supervision, intervision) and self-initiated forms of help. They also perceive a lack of knowledge, especially at the early stage of their careers. I found that it would be reasonable to include more topics related to death and dying in the social work study curriculum. I suggest that social workers receive an appropriate and sufficient form of help from the employer.

Keywords: death, dying, distress, mourning, experience of social workers

KAZALO VSEBINE

1	TEORETIČNI UVOD.....	1
1.1	SMRT – TABU TEMA	1
1.2	STRAH PRED SMRTJO.....	1
1.3	SMRT IN UMIRANJE V DANAŠNJEM SVETU	2
1.4	SOCIALNO DELO IN UMIRANJE	3
1.5	ŽALOVANJA.....	7
1.5.1	Faze žalovanja	11
1.6	OBLIKE POMOČI	14
2	PROBLEM.....	16
3	METODOLOGIJA.....	18
3.1	VRSTA RAZISKAVE.....	18
3.2	MERSKI INSTRUMENT.....	18
3.3	ZBIRANJE PODATKOV.....	19
3.4	POPULACIJA IN VZORČENJE	19
3.5	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	19
4	REZULTATI.....	22
4.1	SREČANJE S SMRTJO UPORABNIKA	22
4.2	ODNOS Z UPORABNIKOM, POVEZAN S SMRTJO IN UMIRANJEM	24
4.3	ŽALOVANJE ZA UPORABNIKI	26
4.4	POMOČ PRI PREMAGOVANJU STISK	27
4.5	OSEBNI POGLED NA SMRT IN UMIRANJE	30
5	RAZPRAVA	32
6	SKLEPI.....	37
7	PREDLOGI.....	39
8	UPORABLJENA LITERATURA	41
9	PRILOGE.....	43
9.1	SMERNICE ZA INTERVJU	43
9.2	ODPRTO KODIRANJE	44
9.3	OSNO KODIRANJE	90

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 SMRT – TABU TEMA

»Večina se nas skuša izogniti misli na smrt, čeprav vemo, da bo prej ali slej prišel trenutek, ko bomo umrli.« (Lake, 1988, str. 7)

Vsi ljudje se prej ali slej zavemo, da je smrt del življenja in jo bomo doživeli, pa vendar misel na to navadno potiskamo stran, se je izogibamo, vse dokler nismo prisiljeni, da se z njo soočimo, bodisi z lastno smrtjo ali smrtjo naših bližnjih.

Na temo smrti je bilo narejenih veliko raziskav in večina raziskovalcev si je enotnih, da je smrt tabu tema (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 182).

S smrtjo ravnamo, kot da ne obstaja in jo imamo za tabu. Čeprav je sprijaznjenje s smrtjo življenjska naloga, se tega ne zavemo. Od tega nas odvrtaajo tudi ostali, saj misel zatrejo ob vsakršni omembi (Nemetschek, 2000, str. 119–120).

»Smrt je zares močan tabu, ki razdvaja ljudi. Nič čudnega torej, da je dokaj podoben tudi naš odnos do ljudi, ki umirajo.« (Lamovec, 2005, str. 405)

Da je smrt tabu tema piše v svojem članku tudi Košakova (2000). Avtorica domneva, da se tudi zato malo socialnih delavcev oziroma socialnih delavk odloča za delo na tem področju, čeprav bi bili ravno oni lahko tisti, ki bi razbijali ta tabu.

Da je smrt tabu tema, so si enotni vsi, ki se ukvarjajo s to tematiko, čeprav je to tema, ki se tiče vseh nas in doleti prav vsakogar. Pri pregledu literature sem zasledila, da je temu tako, saj se smrti in vsega, kar je povezano z njo, veliko ljudi boji.

1.2 STRAH PRED SMRTJO

»Strah pred smrtjo je običajen spremljevalec človekovega doživljanja smrti.« (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 186)

Nemetschek (2000) pravi, da je smrt konec življenja. Z njo se življenjsko obdobje in medsebojni odnos konča brez možnosti preklica, ni več vrnitve. Človeško življenje je nepovrnljivo. Čeprav je v življenju marsikaj mogoče ponoviti, je smrt dejstvo s posledico, kjer ni povratka. Je enkratna, brez možnosti poizkusa. To nas plaši, povzroči strah (Nemetschek, 2000, str. 39). Vendar pa, po mnenju nekaterih avtorjev, se smrti ne bojijo vsi. Alenka Košak (2000) meni, da

se smrti bojijo predvsem ljudje, ki imajo občutek, da od življenja niso dobili tistega, kar so pričakovali. Medtem ko so drugi mnenja, da se sodobni človek smrti boji že po svojem značaju. O tem je bilo narejenih kar nekaj raziskav, tako filozofskih, psiholoških, teoloških, socioloških ipd. (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 182)

»Študije smrti in umiranja so se izoblikovale kot odgovor na potrebo sodobnih ljudi, ki ne vedo, kako se soočiti s smrtjo.« (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 25)

Russi Zagožen strah pred smrtjo tesno povezuje z življenjem, načinom življenja in izpolnjevanjem smisla. Strah pa je različne stopnje. Ne bojimo pa se le smrti, vendar tudi procesa umiranja in kako bo z našimi bližnjimi (Russi Zagožen, 2001, str. 26–27). Wright in Haines (1996) pravita, da je smrt ena redkih stvari, nad katero ne moremo imeti nadzora, kar je tudi vzrok strahu. Ko pride do soočenja s smrtjo, na to nismo pripravljene in se ne znamo spopasti s tem. V življenju se izogibamo vsemu slabemu, zato skrivamo občutke negotovosti, strahu. Te občutke potlačimo globoko v sebi, pokažejo pa se, ko smo najbolj ranljivi (Wright in Haines, 1996, str. 109). Smrt nam ne predstavlja problem, dokler ne doleti nas, dobi nas nepripravljene, kar povzroča strah (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 197).

1.3 SMRT IN UMIRANJE V DANAŠNJEM SVETU

O tem, kakšen je pogled na umiranje in smrt danes, sta zbrala Miličinski in Bajželj Bevelacqua (2011), ki navajata, da je smrt sicer definirana kot prenehanje vseh življenjskih aktivnosti, vendar se je v sodobnem svetu pojavil pojem možganska smrt. Kljub temu so nekateri mnenja, da je smrt osebe medosebni dogodek. Smrt obstaja le v procesu umiranja v odnosu med umirajočim in živimi (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 66).

Avtorja navajata tudi, da imajo tradicionalne družbe navadno spoštljiv odnos do starih ljudi, vsaj dokler so ti umsko in telesno sposobni. V nekaterih družbah, kot so kitajska, korejska ali japonska, se to izraža skozi običaje (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 32).

Medtem ko ima evropska kultura dva različna pogleda na življenje in smrt. Prvi, kateri daje sodobni svet prednost, želi smrt izgnati, drugi pa življenje in smrt sprejema kot povezana pojma (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 45).

»Sodobna civilizacija nas sili k pozabi smrti, toda ne smemo odvrniti oči od nje. Brez strahu se moramo v polnosti zavedati svoje eventualne smrti.« (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 65)

V sodobni družbi je z razvojem medicine prišlo do spremembe, da je smrt bolj kot ne opaziti le v bolnišnicah, od tod tudi izraz »skrita smrt«. S tem pa se pozablja izkušnja srečanja s smrtjo, spremljanja umirajočih in opazovanja smrti. Nimamo več neposredne izkušnje smrti (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 65–68).

V sodobnem svetu, ki je osnovan na individualizmu, napredovanju, tekmovalnosti, je smrt tema, ki se ji je treba izogniti (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 182–183).

Čeprav je smrt edina stvar, ki se nam bo gotovo zgodila, si zatiskamo oči pred njo. Da nam ni treba razmišljati o njej, smo jo preusmerili v bolnišnice, za nas pa je nekaj skrivnostnega in grozljivega (Wright in Haines, 1996, str. 99).

Miličinski in Bajželj Bevelacqua (2011) poudarjata tudi pomembnost temeljnega človeškega stika v času umiranja, čeprav je ta v institucijah velikokrat odrinjen na stran (bodisi zaradi pomanjkanja časa ali kadra). Človeška bližina je namreč potrebna zaradi straha pred smrtjo, občutka nemoči in negotovosti (Miličinski in Bajželj Bevelacqua, 2011, str. 197). Tudi Košakova (2000) je v svoji raziskavi prišla do te ugotovitve, saj so vsi intervjuvani poudarili, da je uporabnikom najbolj pomembno, da v procesu umiranja niso sami.

1.4 SOCIALNO DELO IN UMIRANJE

»Z izkušnjami umiranja in smrti se posredno pri svojem poklicnem delu srečujejo tudi nekateri socialni delavci. To so zlasti tisti, ki so zaposleni v domovih za stare, bolnišnicah, centrih za socialno delo in podobno. To je področje, na katerem bi lahko imeli socialni delavci večjo vlogo, treba pa bi bilo pridobiti več znanja o tem že v samem procesu izobraževanja.« (Košak, 2000)

S tematiko smrti se tekom študija na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani študentje po trenutnem programu srečajo le pri predmetu Pomoč umirajočim in njihovim sorodnikom, ki pa je predmet modula Socialno delo s starimi ljudmi. Predmet se nanaša na to, kakšen vpliv ima družba na oblikovanje odnosa do smrti, faze umiranja in teorije izgub, smrt kot del kulturnega konteksta, značilnosti odnosov med umirajočim, družino, strokovnjaki in sorodniki. Zajame tudi vlogo interdisciplinarnih timov različnih strok, socialno delo z umirajočimi, oblike pomoči za osebe, ki se poklicno srečujejo z umirajočimi in žalujočimi, ter pomoči žalujočim, celovito oskrbo umirajočih in komunikacijo z njimi. V sistemu dolgotrajne oskrbe se osredotoči predvsem na pomoč umirajočim, študente sreča z etičnim vprašanjem socialnega dela glede evtanazije in seznaniti z mrežo služb za pomoč umirajočim in njihovim sorodnikom (Univerza v

Ljubljani, Fakulteta za Socialno delo, b. d.). Glede na to, da je to predmet modula, ga opravlja le skupina študentov posameznega letnika. Do konca prve stopnje pa v predmetniku ni drugega predmeta, ki bi zajemal to tematiko.

O pomanjkanju znanja o umiranju in smrti pa piše tudi Caroline Curren (2001), ki pravi, da je število socialnih delavk oziroma socialnih delavcev, ki delajo na tem področju, povezanim z umiranjem in smrtjo, majhno. Čeprav pa Reith in Payne (2009, str. 1) poudarjata, da ne glede na usmerjenost socialne delavke oziroma socialnega delavca se ta sreča z ljudmi, ki se srečujejo s preizkušnjami, povezanimi s koncem življenja.

Čeprav velikokrat pomislimo, da se s smrtjo srečujejo le socialne delavke oziroma socialni delavci v domovih za stare in bolnišnicah, temu niso imuni socialne delavke oziroma socialni delavci na kateremkoli področju. Ena izmed takšnih situacij je srečanje z osebo, ki razmišlja o samomoru. O tem piše Tekavčič-Grad (1994a), ki pravi, da se ob prvem srečanju s situacijo, da oseba, s katero smo v stiku, razmišlja o samomoru, podvomimo v svoje sposobnosti pravičnega ukrepanja. Reakcija je v tej situaciji navadno skrajna. Ali zanikamo nevarnost samomora ali pa osebo skušamo napotiti drugam, čeprav ima večina ljudi sposobnost osnovne komunikacije in toplote, ki osebi prinese olajšanje in popustitev stiske. Oseba potrebuje le vprašanja, poslušanje, oceniti moramo samomorilno nevarnost in, če je treba, ukrepati. Predvsem pa ne smemo dajati vrednostnih sodb (Tekavčič-Grad, 1994a, str. 96–97).

Socialne delavke oziroma socialni delavci pri svojem delu pogosto pridejo v stik z ljudmi zaradi povsem drugega problema, tekom procesa dela pa ugotovijo, da je oseba samomorilna ali depresivna. Pomembno je, da uporabnika povprašajo, kako se počuti, čeprav se to zdi nepomembno. Oceniti mora nevarnost in razbrati, ali oseba potrebuje dodatno pomoč in v kakšni obliki (Tekavčič-Grad, 1994a, str. 97).

Tanja Lamovec (2005, str. 405) v svojem članku piše, da človek, ki razmišlja o samomoru, ob sebi potrebuje prijatelja, ne pa psihiatrično zdravljenje oziroma zdravila, saj to problem le odloži.

»Ljudje, ki se poklicno ukvarjajo z umirajočimi in zapuščenimi, pogosto poudarjajo, kako zelo je pomembno, da se človek na smrt pripravi že takrat, ko je še sredi vsega življenjskega dogajanja.« (Wright in Haines, 1996, str. 108)

Metka Klevišar (1994, str. 131–132) pravi, da se z umirajočimi ne srečujemo le skozi poklicno perspektivo, vendar kot ljudje. Hudo bolnemu in umirajočemu pa tudi njegovim svojcem moramo biti spremljevalci, ki v umirajočem lahko vidi tudi sebe in smo pripravljeni o tem osebno in odkrito spregovoriti.

»Spremljanje hudo bolnih in umirajočih je naporno, to si moramo priznati. Je pa hkrati tudi nekaj, kar človeka zelo obogati, mu odpre nove razsežnosti življenja in mu življenje spreminja.« (Klevišar, 1994, str. 132)

Klevišar (1994, str. 132) poudarja, da je v odnosu z umirajočim potrebna pristnost (odprtost do samega sebe, priznanje svojih meja, odpoved obrambnim mehanizmom), upanje (ne le za ozdravitev, tudi za lajšanje bolečin, da ne bo ostal sam, da je življenje imelo smisel), razumevanje in vživetje v bolnikovo stanje in stanje njegove družine, ohranjati pravo razmerje med bližino in razdaljo (včasih osebe rabijo nekoga, včasih pa bi bili rajši sami).

Podoben pogled ima tudi Ingrid Russi Zagožen (2001, str. 19–23), ki pravi tudi, da smo pri spremljanju umirajočega navadno najbolj pozorni na njegove telesne potrebe. Z zagotavljanjem teh posledično vplivamo tudi na izboljšanje psihičnega počutja. Ne smemo pa pozabiti tudi na duhovne potrebe (iskanje pozitivnih stvari v vsakdanjem življenju) in socialne potrebe, saj imajo tudi umirajoči potrebo po stikih.

Včasih ima tudi kakšno skromno željo (sporočilo svojcem, želje glede obreda), katere izpolnitev mu omogoči mirno smrt (Košak, 2000).

Pri delu z umirajočimi pa je pomembno tudi, da na njih gledamo kot na posameznike, ki imajo individualne potrebe in želje (Beresford, Adsheas in Croft, 2007, str. 105–106).

Bolniku, ki ima hudo bolezen in se približuje smrti, ne moremo pozdraviti bolezn, lahko pa mu omogočimo, da spregovori o svojih občutkih, ga razumemo, mu zagotovimo, da ne bo sam, ne smemo pa tudi pozabiti na njegove bližnje, ki prav tako potrebujejo pomoč (Klevišar, 1994, str. 133). Tudi Alenka Košak (2000) je v svojem članku zapisala, kako pomembno je spremljanje družine, saj družinski člani doživljajo hudo bolečino in težke čase ob umiranju in smrti svojca.

Reith in Payne (2009, str. 63–89) pišeta, da je delo z umirajočimi in njihovimi družinami zahtevno, pomembna je odprta in enakovredna komunikacija med socialnimi delavkami

oziroma socialnimi delavci in njimi. Včasih pri delu socialne delavke oziroma socialne delavce ovira njihova osebna vpletenost.

Pomoč družini je navadno težja kot umirajočemu. Svojci navadno želijo izgubo preprečiti, življenje se jim povsem spremeni. Potrebujejo pogovor, s katerim jih po eni strani soočimo z realno situacijo (da je še živ, po drugi strani pa tudi, da medicina ni vsemogoča), in pomagamo, da živijo normalno naprej. Potrebujejo pomoč pri skrbi za gospodinjstvo in nego bolnika, saj se morajo tudi sami razbremeniti. Potrebujejo pa tudi pomoč, da se lahko bolj odkrito pogovarjajo z bolnikom, saj to potrebujejo tako svojci kot umirajoči (Klevisar, 1994, str. 133).

Fässler-Weibel (1996, str. 109) je navedel nekaj smernic za pomoč svojcem ob smrti. Delati moramo z vidika, da svojci potrebujejo pomoč in podporo, vendar morajo še vedno imeti možnost, da se samostojno odločajo. Avtor zapiše, da morajo v družinah na novo izoblikovati družinske vloge in zapolniti mesto umrlega, čeprav niti sami ne vedo kako. Pomembno je, da socialne delavke oziroma socialni delavci vprašamo družinske člane o njihovih željah in potrebah ter ne sklepamo sami. Prav tako pa ne smemo presojati o ustreznosti njihovega žalovanja. Stati pa jim moramo ob strani, jih razumeti na način, kot si sami želijo in toliko časa, kot nas potrebujejo. Dati jim moramo možnost, da govorijo o svojih občutkih (lahko so tudi negativni do pokojnika), kar je povezano z zaupanjem. Namesto nasvetov jim moramo nuditi pogovor, jim dati na razpolago svoj čas, da najdejo svoj način žalovanja.

»Žalovati s kom in to znati izraziti je pač stvar srca, ki poleg sočutja in sposobnosti vživetja v drugega terja tudi obzirnost.« (Nemetschek, 2000, str. 35)

V predlogih avtorja prepoznamo držo, ki govori, kako kot socialni delavci oziroma socialne delavke lahko izstopimo iz pokroviteljske drže in sledimo načelom socialnega dela, ki upoštevajo soustvarjanje in perspektivo moči, o čemer pišejo avtorji Čačinovič Vogrinčič, Kobal, Mešl in Možina (2015), Lüssi (1991), Dragoš idr. (2008).

Košak (2000) je v svoji raziskavi poskušala odgovoriti, kako srednje, višje medicinske sestre in socialne delavke, ki so zaposlene v zdravstvu, doživljajo umiranje in smrt uporabnikov in kakšen vpliv ima to na njihovo delo. Pogovor o smrti strokovnjakom, ki se poklicno srečujejo z njo, ne zbuja toliko nelagodja, postane del njihovega poklica, vendar tega ne smemo sploševati. Avtorica pravi, da je doživljanje odvisno od posameznika, kot tudi od delovnih izkušenj (ugotavlja na primer, da so pobudniki za pogovor tisti z manj izkušnjami, medtem ko lažje govorijo tisti z več). V raziskavi je ugotovila, da imajo priložnost o tem spregovoriti na

oddelčnih sestankih (medicinske sestre), prinese pa vsaka smrt določeno psihično obremenitev, stopnja katere je odvisna od starosti uporabnika in zaposlenega, osebnih izkušenj, človekovega značaja in pogleda na smrt ter seveda na odnos, ki ga je imel delavec z uporabnikom. Iz raziskave ugotovi tudi, da nekateri smrt doživljajo kot del življenja, drugi se ne morejo navaditi na to in pogosto potrebujejo pomoč. Izpostavlja tudi, da za doživljanje smrti ni časa v službi, vendar se to dogaja po končanem delavniku in strah pred prvo izkušnjo smrti na poklicni poti. Strah se pojavi, ker ne vedo, kako reagirati, kakšen odziv je primeren, kaj morajo storiti, večino nato premaga strah. Ugotovitev njene raziskave je, da za delo z umirajočimi v tolikšni meri, kot bi bilo potrebno, in pogovor s svojci primanjkuje časa, prav tako pa bi osebje potrebovalo več izobraževanj, tečajev, pogovorov, svetovalnih skupin in timskega dela (Košak, 2000).

1.5 ŽALOVANJA

»Medtem ko se s smrtjo za umirajoče vse konča, se za svojce in prijatelje navadno začne težko obdobje žalovanja.« (Russi Zagožen, 2001, str. 29)

Smrt nam bližnje osebe v nas prebudi veliko čustev, različne telesne in duševne reakcije (Košak, 2000). Lake (1988, str. 99–101) pravi, da se včasih žalovanje začne že prej, kadar vemo, da bo oseba umrla in skušamo to sprejeti. Takšno žalovanje je lahko lažje, saj se na izgubo lahko pripravimo, ali pa še težje. Žaluje lahko tudi umirajoči, saj je to reakcija na izgubo nečesa dragocenega, v tem primeru življenja.

Lake (1988) navaja, da imamo ljudje radi občutek, da lahko tudi sami soodločamo pri koncu našega življenja. Pri končanju našega življenja sicer nimamo vpliva, imamo pa možnost vpliva pri umiranju. Smrt je lahko zelo težka, kruta in se je ravno s tem dejstvom težko soočiti, zato se najpogosteje ljudje misli nanjo izogibamo, to velja za lastno smrt kot tudi smrt svojcev. Zavemo se, da se bomo nekoč srečali s svojo smrtjo kot tudi s smrtjo svojih bližnjih. Takrat pa nastopi čas žalovanja. Smrti naših bližnjih nikoli ne moremo razumeti na lahek način, pomagamo si z žalovanjem. Namen žalovanja je namreč ravno to, da sprejmemo smrt bližnjih in zaživimo naprej (Lake, 1988, str. 7–8). O tem govori tudi Russi Zagožen (2001, str. 33), ki pravi, da ni cilj »odžalovati«, ampak prilagoditi se svetu. Kaj je žalovanje, pa od različnih avtorjev povzame tudi Caroline Currer (2001, str. 91), ki pravi, da vse definicije govorijo o procesu, ki vodi v prilagoditev.

Kot pravi Onja Tekavčič-Grad (1994b, str. 138), je žalovanje boleč odgovor posameznika na izgubo, kot je smrt bližnjega, pa tudi telesnega organa, enega izmed udov, lastne podobe, čuta,

telesnih in duševnih funkcij, moralno-etičnih vrednost, psihične izgube svojca (ločitev), živali. Temu se pridružujeta tudi Nemetschek (2000, str. 113–114) in Lake (1988, str. 10), ki pravita, da je žalovanje reakcija na izgubo nečesa pomembnega.

Podobno žalovanje opiše tudi Štambuk (2019, str. 129), ki pravi, da so definicije žalovanja različne, vendar vse poudarjajo, da je to normalen in pomemben postopek, skozi katerega morajo ljudje ob izgubi nečesa, na kar so čustveno navezani.

Nemetschek (2000, str. 34) zapiše, da ni nujno povezana stopnja žalosti s sorodstvenim razmerjem žalujočega in umrlega, na stopnjo bolj vpliva iskrenost odnosa, od katere je odvisna intenzivnost bolečine, ki jo žalujoči doživlja. Zaradi povedanega tudi ne more vsakdo oceniti bolečine, ki jo žalujoči doživlja.

»Obdobje žalovanja ni stanje, pač pa je proces, v katerega žalujoči predeluje svojo izgubo in se nanjo prilagaja. Zato je žalovanje nujno in za nadaljnje življenje žalujočega tudi potrebno.« (Tekavčič-Grad, 1994b, str. 138)

O tem piše tudi Štambuk (2019, str. 129), saj žalovanje opisuje kot individualen proces, v katerem se kot posamezniki učimo živeti brez osebe, ki smo jo izgubili. Spreminjamo se iz dneva v dan, živimo na drugačen način, pri čemer pa potrebujemo podporo in razumevanje naše socialne mreže.

»Žalovanje obnovi smisle našega življenja, najsi so takšni ali drugačni. Žalovanje nam omogoči, da na nov način občutimo in sprejmemo strah, jezo in skrb, pa tudi veselje in mir ob tem doživljamo siloviteje.« (Lake, 1988, str. 8)

Tekavčič-Grad (1994b, str. 137) opisuje, da je o tem govoril že Freud. Menil je, da naj bi bila bistvena naloga žalovanja ločiti se od pokojnika oziroma preusmeriti svoje upe in energijo iz umrlega drugam, v nove odnose.

»Znebiti se moramo tudi splošnega prepričanja, da žalovanje pomeni brezmejno žalost. Pri žalovanju ne gre zgolj za nesrečno počutje.« (Lake, 1988, str. 14)

Lake piše o želji ljudi, da bi drugi za nami žalovali, pa tudi, da bi bili veseli, da so nas poznali in smo jih osrečili. Ne želimo si, da bi bili drugi zaradi naše smrti neutolažljivo nesrečni. Nepredstavljivo se nam zdi, da nas žalovanje lahko obogati, saj ne pomislimo na to. Žalovanje namreč povezujemo z nečim nesrečnim, žalostnim, zato si ne znamo predstavljati, da z njim

pridobimo možnost za doživljanje prave sreče. Od tega nas odbija misel, da smo z izgubo nam nekaj ljubega pridobili nekaj zase. Soočamo se z mislijo, da če je temu tako, smo si izgubo pravzaprav želeli in se tako počutimo krive (Lake, 1988, str. 13).

Lake navaja tudi, da žalujočemu drugi skušajo preprečiti njegovo avtonomijo in čeprav lahko to razumemo kot prijazno gesto, se je treba vprašati, če je res to tisto, kar si človek sam želi (Lake, 1988, str. 20). Russi Zagožen (2001, str. 34) meni, da žalovanje ne vpliva le na posameznika, ampak na celo družino, od katere tudi dobimo občutek, kakšno žalovanje je sprejemljivo. Vsak človek žaluje na svoj način (Russi Zagožen, 2001, str. 29). S tem se strinja tudi Lake (1988, str. 20), ki pravi tudi, da se lahko zaradi ugajanja družbenim normam v času žalovanja človek izogne zabavi in novemu življenju, čeprav bi mu morda to ustrezalo, podvrže pa se osami.

Lake dopušča tudi možnost, da človek ne žaluje, zanj v splošnem velja prepričanje, da se z umrlim ni razumel. Če je njegova žalost neutolažljiva, pa velja prepričanje, da je bila med njim in umrlim posebna vez. Vendar pa je žalovanje odvisno od posameznika in ne le vezi med njima – nekateri težko začnejo in nehajo žalovati, drugi pa se, na primer, z žalostjo sprijaznijo in z njo živijo v veselju in miru (Lake, 1988, str. 23).

Opisuje tudi situacijo, ko je oseba do umrlega čutila nekaj več, pa tega v času življenja ni izrazila, potem mora to storiti v času žalovanja. Več čustev kot skrivamo, težje jih je najti in predelati, kaj pomenijo, pogosto je za to potrebna pomoč. S tem se lahko žalovanje uteži, kot se lahko tudi zaradi okoliščin smrti (Lake, 1988, str. 29).

Če človek umre po dolgi in težki bolezni, pa Lake pravi, da težko obdržimo njegovo nekdanjo podobo. Umrlega spremljamo skozi težko obdobje, ko trpi, zato si morda s smrtjo celo oddahnemo. Tega pri žalovanju ne pričakujemo. Z nalogami žalovanja se lahko spopademo, če tekom umiranja utrdimo svoj odnos z umirajočim (Lake, 1988, str. 30).

Posebno težko je po njegovem mnenju žalovanje za nekom, ki je umrl nepričakovano, saj si ne uspemo povedati vsega, se posloviti. Žalovanje predstavlja dopolnitev življenja umrlega, medtem ko lahko za bližnjim, ki je umrl nasilne smrti, žalujemo nasilno, z jezo, s samozaničevanjem in občutkom krivde. Težko je tudi žalovanjem za otrokom, saj nam smrt lahko predstavlja skrb, da nismo pravilno poskrbeli, in žalost ob izgubi osebe, s katero smo delili življenje. Sprijaznjenje je težko, saj se nam življenje v takem primeru lahko zdi krivično (Lake, 1988, str. 30–31).

»Kdaj se nehamo oklepiti človeka, na katerega smo se naslonili, išoč varnosti in tolažbe? Najbrž takrat, ko se oba čutita dovolj varna, da se ločita in se vsak zase soočata s svojimi čustvi.« (Lake, 1988, str. 36)

Lake poudarja tudi, da se mora človek soočiti z nekaterimi nalogami, ki se jih loti šele, ko je na to pripravljen. Ko naloge opravi, se reši globoke žalosti in zaživi naprej. Naloge se po njegovem mnenju med posamezniki razlikujejo, vendar jih na nek način lahko posplošimo. Prva vrsta nalog, ki bi jih morali narediti, so v povezavi s sprijaznjenjem. Oseba bi morala ugotoviti, s čim se mora sprijazniti in na kakšen način. Druga vrsta nalog pa so »naloge upiranja«. Te naloge se navezujejo na tisto, proti čemur se borimo. To, kar naj bi oseba sprejela in proti čemer naj bi se borila, izhaja iz naše preteklosti (iz otroštva, mladosti, zgodnje odrasle dome in razloga za odnos z umrlo osebo) (Lake, 1988, str. 14–15).

Žalujemo lahko na različne načine, na katere pa nima velikega vpliva. Trije načini so, po mnenju Nemetschek (2000, str. 85–98), še posebej nevarni. To so napadnost, ki je sploh pogosta pri osebah, ki so navajeni imeti usodo v svojih rokah in imeti vpliv nad svojim življenjem, zato želijo analizirati situacijo in iščejo krivca. Njim dejanja koristijo, prizadenejo pa bližnje, sploh tiste, ki tudi sami žalujejo. S tem lahko izgubijo sebi ljubo osebo. Drugi način je izolacija. V tem načinu ni prisotnega popolnoma nobenega veselja, zadovoljstva, lahko se pojavi celo težnja po samomoru. Žalujoči se popolnoma umakne v osamo. Pomembno je, da kdo to opazi in obiskuje žalujočega. Tretji način pa je regresija, torej ko iščemo prihodnost v preteklosti. Žalujoči obudi obdobje dobrih časov. Ena izmed nevarnih oblik žalovanja je tudi, ko se žalosti pridruži občutek krivde.

Način žalovanja je odvisen od individualnih dejavnikov (osebnost, odnos med umrlim in žalujočim, spol, starost obeh, družinskih pravil, pričakovanj), sociokulturnih dejavnikov (vera, rasa, etnične posebnosti okolja, socialni razred) in situacijskih dejavnikov (izkušnje predhodnih izgub, vzrok smrti, socialna podpora) (Tekavčič-Grad, 1994b, str. 138). Vsak izmed dejavnikov vpliva na žalovanje, ker je dejavnikov veliko in vsaka zgodba drugačna, ne moremo natančno vedeti, kako bo kateri dejavnik vplival na posameznikovo žalovanje.

Oseba gre v času žalovanja čez določene faze, ki pa jih različni avtorji različno opredeljujejo.

1.5.1 Faze žalovanja

Tekavčič-Grad (1994b, str. 137–142) pravi, da je žalovanje proces, ko gre žalujoči skozi različne faze, ki si ne sledijo vedno v istem zaporedju, niti ni rečeno, da gre oseba čez vse faze. Sama faze razdeli na štiri različne stopnje, to pa so:

1. Sprejeti realnost izgube. Sprejeti, da je oseba resnično umrla in je ni več, da to niso le sanje, da se oseba ne bo več vrnila.
2. Sprejeti bolečino, ki jo povzroča žalost. Da oseba žalosti ne zanika, se sprijazni, da bo to s seboj prineslo določeno bolečino, ki jo je treba sprejeti.
3. Prilagoditi se okolju, v katerem umrli manjka. Življenje se s smrtjo spremeni in na to spremembo se je treba prilagoditi.
4. Čustveno ponotranjiti umrlega in začeti z novim življenjem. Da se začnemo zavedati, da je oseba del nas, čeprav je fizično ni več z nami in živeti naprej v svetu brez ljubljene osebe.

Same faze pa Tekavčič-Grad (1994b, str. 137–142) opredeli kot:

1. ŠOK, ČUSTVENA OTOPELOST

Faza šoka običajno traja od nekaj ur do enega tedna, z njo pa pride ohromelost, občutek omamljenosti, zbežanosti, nemoči, lahko tudi telesni simptomi. Bistvo pa je, da se žalujoči ne zave resničnosti dogodka, življenje se odvija, kot da se ni nič zgodilo oziroma organizira slovo od pokojnika (Tekavčič-Grad, 1994b, str. 138–139).

2. PROTEST IN HREPENENJE

Faza traja od dveh tednov do treh mesecev. Je obdobje močnih čustev, hude notranje bolečine. Gre za obdobje iskanja umrlega, hrepenenja, kar spremljajo zelo močna čustva. V tem obdobju se žalujoči šele zave izgube (Tekavčič-Grad, 1994b, str. 139).

3. BREZUP IN DEZORGANIZACIJA

Faza običajno traja od nekaj mesecev do enega leta po smrti. Pride do zavedanja o dokončni izgubi, s čemer pride do brezizhodnosti, obupa, tesnobe, jeze, občutka krivde, razdražljivosti in telesnih težav. Poudarja pomen sprijaznjenja z dejstvom smrti. Prav tako pa moramo sprejeti

tudi bolečino, ki jo povzroča žalost. Čeprav kultura pričakuje, da bolečine ne bomo javno pokazali, zaradi česar nekateri zanikajo svoja čustva in se s tem namenom zamotijo z delom in aktivnostmi. Zanikanje čustev pa lahko v kasnejšem obdobju povzroči depresijo. Sprijazniti se moramo tudi z okoljem, v katerem ni več umrlega (Tekavčič-Grad, 1994b, str. 137–139).

4. IZBOLJŠANJE (REORGANIZACIJA)

V tej fazi, ki se začne približno leto dni po smrti, se žalujoči začne osamosvajati in vračati v družbo. Smrt sprejme in o umrlem lahko razmišlja. Žalovanje se s koncem faze ne zaključi, saj se znova vračajo slabša obdobja, ki jih povzročijo čustveni dogodki (Tekavčič-Grad, 1994b, str. 139).

Lake (1988) žalovanje razdeli na 3 faze, in sicer:

1. ŠOK, ČUSTVENA OTOPELOST

»Naša prva reakcija ob spoznanju, da je umrl nekdo, ki nam je veliko pomenil, je po navadi šok. Tudi kadar že dlje časa vemo, da bo umrl, tudi če smo priče njegovi smrti, nas bo najbrž za nekaj trenutkov prevzel šok.« (Lake, 1988, str. 33)

Ena najpomembnejših nalog žalovanja je prav v tem, da se sprijaznimo z dejstvom, da osebe ni več. Varovalni dejavnik temu je šok, nato skušamo zavestno dojeti, kaj se je zgodilo. Ta faza poteka po določenem vzorcu, ki se ponavlja skozi celotno fazo (Lake, 1988, str. 33).

2. SOOČANJE S SPREMEMBO

»V začetku najbrž razumete samo to, da je umrl nekdo, ki vam je zelo veliko pomenil. Težko je doumeti, kaj se mu je zgodilo in kaj se je zgodilo vam.« (Lake, 1988, str. 41)

Spoznavanje, da nekoga ni več, se začne z dejstvom, ko ga ne vidimo, kadar ga želimo videti. Sprva nas to le zbega, nato pa postanemo negotovi. Negotovost se lahko izraža s strahom, jezo ali zaskrbljenostjo. Prve dni po izgubi oseba najprej doživi paniko, izogiba se resničnosti in si predstavlja, da se bo umrli vrnil. Ko premaga to, je intenzivnost strahu, jeze in zaskrbljenosti vse manjša (Lake, 1988, str. 46).

Sprijazniti se moramo z več stvarmi. Sprijazniti se moramo z izgubo, vendar to ni vse. Sprijazniti se moramo tudi z dejstvom, da moramo živeti naprej. Če nam to ne uspe, pa se nas loti žalost. Sprijazniti se moramo tudi, da potrebujemo pomoč, kar je za nekatere najtežje.

Veliko ljudi je bilo v otroštvu vzgojenih, da morajo notranje stiske obdržati zase. Za moške je pogosto jok predstavljen kot nekaj nedopustnega, ženske pa morajo zdržati, se boriti in biti močne. Pa vendar je vsak človek drugačen. Moški se lahko zjoče in ženska se ne more vedno boriti. Pri žalovanju je pomembno, da spoznamo, kaj nam ustreza, vendar tudi pomoč ni nujno, da je tisto, kar potrebujemo (Lake, 1988, str. 17).

Sprijazniti se moramo tudi, da nikoli več ne bo tako, kot je bilo. Odnos z umrlim se je spremenil, ne glede na vse. Za to, da se sprijaznimo, pa potrebujemo čas (Lake, 1988, str. 45).

»Ob izgubi bližnjega se marsikaj spremeni zato, ker človek, ki ga pogrešate, ne gradi vajine skupne zgodbe para. Z dejstvom, da ga ni več, se nemara težko sprijaznimo.«
(Lake, 1988, str. 45)

Najprej opazimo, da je smrt spremenila odnose. Nekateri se odmaknejo, odnosi postanejo bolj formalni, si vzamejo manj časa za stik z vami. Čez čas to prepoznamo in ugotovimo, da morda te ljudi spravljamo v neprijeten položaj, saj se bojijo, da bodo po stiku z nami potrjeni, ali pa da nas je smrt spremenila in si ne želimo več stika z njimi (Lake, 1988, str. 41).

Drugim lažje pokažemo pravo podobo nas in odnosa z umrlim, če smo odkriti glede občutij. Iti moramo čez zamere, ki nimajo več pomena in nas le bremenijo. Ko spregovorimo o tem, ne razbremenimo le sebe, ampak tudi spodbudimo druge, da spregovorijo (Lake, 1988, str. 43).

V času žalovanja nam lahko pomaga tudi pogovor z umrlim, kot da je še živ. Čeprav se nam zdi to nenavadno, pravzaprav ni. Odnos, ki smo ga imeli, ostaja še vedno, z njim pa tudi želja po pogovoru (Lake, 1988, str. 44).

Velikokrat rečemo, da bo čas zacelil vse rane, vendar to ne poteka samodejno. Intenzivnost čustev se ne zmanjša le s časom. S časom se navadimo občutij, da je oseba res umrla in postopoma sprejemamo resničnost (Lake, 1988, str. 46–47).

3. KRIZA

Ob smrti bližnjega se stvari spremenijo. S spremembami se sprijaznimo, ne spremenimo pa se sami. Ko gremo skozi krizo, šele opazimo, kaj smo izgubili, premislimo o tem in lahko zaživimo naprej (Lake, 1988, str. 52).

»Najbrž nikoli ne boste več srečali koga, ki bi vam pomenil to, kar vam je pomenil človek, ki ste ga izgubili – to ni verjetno.« (Lake, 1988, str. 56)

Oba avtorja poudarjata začetno fazo šoka, ki se skupaj z jezo nadaljuje v zavedanje, sledi pa izboljšanje oziroma prilagoditev na drugačno življenje. O fazah žalovanja pišejo tudi drugi avtorji, vsak jih povzame malo drugače, vsi pa so si enotni in sovpadajo z opisi avtorjev Lake (1988) in Tekavčič-Grad (1994b, str. 137–142), da gre oseba, ki žaluje, čez proces zanikanja, jeze, pogajanja, depresije in sprejemanja. V procesu zanikanja, ki je nekakšen obrambni mehanizem, je oseba v šoku, ne prizna, da je oseba res umrla. V procesu jeze je oseba lahko jezna na kogarkoli oziroma karkoli, s seboj pa prinaša bolečino. V procesu pogajanja se pogaja, kaj bi lahko spremenila, da bi se oseba vrnila, sledi obdobje obupa, depresije, zaradi česar nima občutka za pomembne stvari. Nato pa se na nek način sprijazni s situacijo in se nauči živeti brez osebe, ki je umrla.

1.6 OBLIKE POMOČI

Večina ljudi, po besedah Tekavčič-Grad, v procesu žalovanja pomoči ne potrebuje, nekateri potrebujejo oporo bližnjih, nekateri pa strokovno pomoč. Odvisno je od okoliščin izgube, osebnosti in okolja. Potrebujejo pomoč, da sprejmejo izgubo, da izrazijo svoja čustva, da se naučijo živeti brez umrlega, moramo dopustiti dovolj časa za žalovanje, pomagati razumeti nenavadna doživljanja in posebnosti (Tekavčič-Grad, 1994b, str. 141–142).

Po drugi strani pa Lake (1988, str. 89–97) pravi, da žalujoči pri reševanju neposrednih problemov, povezanih z žalovanjem, potrebuje pomoč drugih. Človek je v dilemi, kakšno pomoč lahko žalujočemu ponudi oziroma če je ponujena pomoč primerna. Pomoč mora biti praktična, da z njo ne otežujemo žalovanja oziroma mu ne dajemo dodatnih nalog. Najboljše darilo, ki ga lahko damo žalujočemu, pa je energija, čas in prostor, vendar moramo pri tem paziti, da ne presežemo lastnih zmožnosti, hkrati pa tudi nimamo v mislih lastne koristi pomoči.

Poklicno ukvarjanje s hudo bolnimi in umirajočimi prinaša obremenitve in potrebo po pomoči. Pomembno je ozračje, v katerem delamo, razumevanje, zaupanje in pogovor med sodelavci. Osebe ne sme biti preobremenjeno. Pomembno je tudi, da zaposleni, če hočejo zdržati, ohranjajo primerno bližino in razdaljo. Pomembno je tudi, da ima oseba privatno življenje, ki lahko razbremeni težo poklica. Pomembni so tudi seminarji, tečaji, predavanja, kjer si poleg znanja izmenjajo izkušnje (Klevišar, 1994, str. 134–135).

Terapevtski učinek pri žalovanju imajo tudi domače živali. Veliko pripomore dejstvo, da imamo koga, ki nas čaka doma in se nas veseli. Prav tako veliko pripomorejo družinski člani, sploh otroci in vnuki, saj potrebujejo pozornost (Nemetschek, 2000, str. 103–104).

Košakova (2000) izpostavi tudi pomemben poudarek, da pomoč potrebujejo tudi ljudje, ki se poklicno srečujejo s smrtjo. Izpostavi medicinske sestre, ki imajo malo ustrezne strokovne pomoči pri takšnih stiskah.

2 PROBLEM

Med prakso v prvem letniku, ki sem jo opravljala v enem izmed domov za stare, sem se srečala s smrtjo uporabnikov. Sicer sem pričakovala, da se bom s tem prej ali slej srečala, vendar me je kljub temu presenetilo. Predvsem sem se zamislila ob smrti enega izmed uporabnikov, ki je umrl nenadne smrti in je smrt šokirala tudi zaposlene. V spominu mi je ostalo, kako si socialne delavke, kljub informaciji o smrti, ki je presenetila tudi njih, niso mogle vzeti časa, ampak so takoj začele s svojim delom, ki ga morajo opraviti ob smrti stanovalca. Takrat sem začela razmišljati o žalovanju med zaposlenimi, predvsem pri socialnih delavkah in socialnih delavcih in tudi na drugih področjih. Tekom študija sem se še nekajkrat srečala s podobnim vprašanjem, zato sem želela to področje malo bolje raziskati.

Zanima me, ali socialne delavke oziroma socialni delavci vidijo težavo v žalovanju za uporabniki, kako doživljajo samo smrt, ali jim je na voljo kakšna pomoč in ali jim ta koristi. Zdi se mi, da bo ta raziskava lahko v pomoč socialnim delavcem in socialnim delavkam, ko se bodo srečali s smrtjo uporabnikov in ne bodo vedeli, kako naprej. V pomoč bo lahko tudi bodočim socialnim delavcem in socialnim delavkam ter študentom in študentkam na praksi, ki se lahko s smrtjo uporabnikov srečajo že tekom svojega študija ali pa bodo lahko dobili nekaj informacij za takšne primere. Delo bo prispevalo tudi k boljšemu vpogledu v pojav umiranja z vidika značilnosti današnje družbe in v vlogo strokovnjakov na tem področju. Prav tako pa se mi zdi koristno za fakulteto, saj bodo lahko študij dopolnili s to tematiko.

Na to temo je bilo sicer narejenih nekaj raziskav, vendar z drugo populacijo. Na primer Košak (2000) je v svoji raziskavi poskušala odgovoriti, kako srednje, višje medicinske sestre in socialne delavke zaposlene v zdravstvu doživljajo umiranje in smrt uporabnikov in kakšen vpliv ima to na njihovo delo. Skočir (2017) je v svojem diplomskem delu tudi raziskovala doživljanje smrti, vendar s strani socialnih oskrbovalk. Črv (2015) je v svojem diplomskem delu raziskovala podobno temo, vendar se je osredotočila bolj na odnos socialnih delavcev oziroma socialnih delavk domov za stare do smrti in umiranja, kakšno je njihovo delo z umirajočimi, kako delajo z žalujočimi, ne pa toliko o tem, kaj pri tem doživljajo socialni delavci in socialne delavke. Medtem ko je Špela Selan (2017) sicer zajela stiske zaposlenih ob smrti stanovalcev domov, vendar se je osredotočila na vse zaposlene in le v domovih za stare.

Postavila sem si naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kako socialni delavci in socialne delavke doživljajo smrt uporabnikov?
2. Kako si socialni delavci in socialne delavke pomagajo, kadar so v stiski ob smrti uporabnika?
3. Katere oblike pomoči so socialnim delavcem in socialnim delavkam na voljo?
4. Kako se je žalovanje oziroma spoprijemanje s smrtjo spremenilo skozi čas in izkušnje socialnih delavcev in socialnih delavk?
5. Kako je smrt uporabnikov povezana z osebnim življenjem socialnih delavcev in socialnih delavk?

3 METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

V raziskavi sem uporabila kvalitativno metodo, pri kateri sestavljajo osnovno izkustveno gradivo besedni opisi ali pripovedi in v kateri je to gradivo analizirano na besedni način brez uporabe merskih postopkov (Mesec, 1998, str. 26).

Raziskava je tudi poizvedovalna ali eksplorativna. Pri taki raziskavi odkrivamo neko področje problematike, njen namen pa je odkriti probleme. Osnovna značilnost take raziskave je, da se pri zbiranju gradiva uporablja več različnih postopkov (opazovanje, spraševanje itd.). Druga značilnost pa je, da si ne prizadevamo preučiti celotne populacije, ampak se lahko omejimo na manjše število primerov (Mesec, 2009, str. 80).

Raziskava je nenazadnje tudi empirična ali izkustvena. V taki raziskavi zbiramo novo, neposredno izkustveno gradivo z opazovanjem ali spraševanjem (Mesec, 2009, str. 84).

Tudi sama bom zbrala novo gradivo, in sicer v obliki besednih opisov in na manjšem številu primerov.

3.2 MERSKI INSTRUMENT

Za merski instrument sem uporabila delno strukturiran vprašalnik. Sestavila sem ga s pomočjo prebrane literature. Metka Klevišar (1994), Ingrid Russi Zagožen (2001) ter Beresford, Adsheas in Croft (2007) poudarjajo pomembnost, da socialni delavci in socialne delavke pri delu z umirajočimi vključijo sebe, svoja čustva, empatijo, pristnost. Reith in Payne (2009) poudarjata, da je to delo zahtevno, Štambuk (2019) pa navaja pomembnost žalovanja. Klevišar (1994) meni, da ljudje, ki se poklicno srečujejo s smrtjo, potrebujejo pomoč, medtem ko Tekavčič-Grad (1994b) pravi, da številni ljudje pomoči ne potrebujejo. S pomočjo vprašalnika sem skušala ugotoviti, kako se to izraža v praksi in kako na to gledajo socialni delavci oziroma socialne delavke.

Delno sem preoblikovala vprašalnik, ki ga je za svojo raziskavo uporabila Skočir (2017). Vprašalnik (v prilogi) ima enako vprašanje številke 1.1, 1.6, 1.7, 2.1, 2.2, 3.4, 5.1 in 5.3. Vprašanja 1.3, 1.4, 2.3 in 3.1 sem delno spremenila, da z njimi dobim ustrezne podatke glede na moja raziskovalna vprašanja, ostala vprašanja pa sem glede na prebrano literaturo in postavljena raziskovalna vprašanja zastavila sama. Vprašalnik skupaj vsebuje 18 vprašanj

odprtega tipa, večina od njih je dopolnjenih s podvprašanji. Vprašanja pa sem sproti tudi prilagajala glede na situacijo in razumevanje vprašanj.

3.3 ZBIRANJE PODATKOV

Podatke za raziskavo sem zbrala z metodo delno standardiziranega intervjuja, ki sem jo opravila individualno s socialnimi delavci oziroma socialnimi delavkami z metodo spraševanja.

Dva intervjuja sem opravila osebno, se individualno dogovorila preko telefonskih pogovorov za čas in kraj, ki je obema ustrezal. Ostale intervjuje sem zaradi izrednih razmer v državi opravila prek telefona in elektronske pošte. V vseh primerih sem bila sodelujočim na voljo za vprašanja, dobili so ustrezen čas in možnost odgovarjanja, zavedam pa se, da stik ni bil povsem osebni in je bilo težje razbrati, ali me sodelujoči razume. Veliko socialnih delavk in socialnih delavcev je tudi zavrnilo sodelovanje v raziskavi, saj, kot so dejali, imajo zaradi trenutnih razmer veliko dela in bi to za njih pomenilo dodatno obveznost.

3.4 POPULACIJA IN VZORČENJE

Populacija moje raziskave so socialni delavci in socialne delavke, ki so tudi zaposleni kot socialni delavci oziroma socialne delavke v Sloveniji, na dan 1. 3. 2020 in imajo osebno izkušnjo s smrtjo uporabnika. Ker je populacija zelo obsežna, sem se odločila, da raziskavo izvedem na vzorcu, ki je neslučajnostni, priročni. Intervjuje sem opravila z 10 osebami, ki so se odzvale mojemu povabilu. V sodelovanje sem povabila osebe na podlagi poznanstev, snežne kepe, pisala sem tudi socialnim delavcem oziroma socialnim delavkam v naključnih organizacijah. Devet intervjuvank je bilo ženskega spola, en intervjuvanec pa je bil moški. Dve intervjuvanki sem osebno poznala iz študijske prakse, ti sta mi posredovali kontakt še dveh oseb, z ostalimi pa sem navezala stik tako, da sem se obrnila na različne organizacije, ki so me povezale s socialnimi delavci oziroma socialnimi delavkami v njihovi organizaciji.

3.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Najprej sem pridobljene intervjuje prepisala. Označila sem jih s črkami A, B, C, D, E, F, G, H, I, J. Kvalitativno sem jih analizirala. Določila sem enote kodiranja, tako da sem vsak posamezni intervju razdelila na izjave in jih oštevilčila s črko intervjuja in zaporedno številko. Izjavam sem določila pojme, kategorije in nadkategorije. Sledilo je osno kodiranje, kjer sem pojme razvrstila v skupne kategorije, te pa v nadkategorije.

Primer analize gradiva:

Na kakšen način žalujete za svojimi uporabniki? V čem vidite pomen žalovanja? Kaj vam pri žalovanju pomaga?

Sem žalostna (D17) in razmišljam o njem. (D18) Pomen žalovanja vidim v spoštovanju do človeka. (D19) Pri žalovanju pa mi najbolj pomaga, da se od človeka poslovim v takšni obliki, kot mi situacija dopušča. (D20)

Odrpno kodiranje:

Preglednica 1: Primer odprtega kodiranja

OSEBA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
D17	<u>Sem žalostna</u>	Žalost	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom povezan s smrtjo in umiranjem
D18	<u>razmišljam o njem</u>	Razmišljanje o uporabniku	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom povezan s smrtjo in umiranjem
D19	<u>Pomen žalovanja vidim v spoštovanju do človeka.</u>	Spoštovanje do človeka	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom povezan s smrtjo in umiranjem
D20	<u>Pri žalovanju pa mi najbolj pomaga, da se od človeka poslovim v takšni obliki, kot mi situacija dopušča.</u>	Slovo od uporabnika v obliki, kot jo situacija dopušča	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom povezan s smrtjo in umiranjem

Osnovno kodiranje:

- Žalovanje za uporabniki

Način žalovanja:

Jok, žalost (D17)

Slovo od uporabnika v času umiranja ali smrti (D20)

Kamenček v poslovilni kotiček ob smrti uporabnika

Pogovor o pokojnem

Obujanje spominov (D18)

Ustavitev

Čas odvisen od posameznika

Žalna slovesnost

Narava, rekreacija

Tišina

Prižig svečke

Pogovor s supervizorko

Pogreb

Pomen žalovanja:

Ovrednotenje odnosa

Čustva žalujočega dobijo pomen in prostor

Celjenje

Ne samo izguba človeka

Nujno za nadaljnje življenje (svojci, bližnji)

Spoštovanje do človeka (D19)

Poslavljanje

Pomemben proces v življenju

Dovoliti si žalovati

Razlaga situacije

Sprejemanje situacije

Normalen proces tudi za strokovne delavce

4 REZULTATI

4.1 SREČANJE S SMRTJO UPORABNIKA

Rezultati raziskave so pokazali, da se socialne delavke in socialni delavci srečujejo s smrtjo uporabnikov in uporabnic različnih starostnih skupin, različnih vzrokov smrti (umor, zasvojenost, samomor, naravna smrt, zastrupitev z alkoholom) in ne glede na področje dela. Sodelujoči v raziskavi so se srečali s smrtjo poleg bolnišnice in domov za stare tudi v zavetiščih za brezdomce, na centrih za socialno delo in pri delu na področju nasilja. Ena izmed sodelujočih je izpostavila, da se s smrtjo sreča takoj ob prihodu v službo (*»tako, ko pridem v službo, preverim, če je kdo umrl ali ne (čez noč, tekom vikenda)«*, A24), saj dela v domu za stare. Pogosto srečevanje s smrtjo so izpostavile tudi druge socialne delavke, ki delajo v domovih za stare.

Odzivi na smrt uporabnikov

Socialne delavke in socialni delavci imajo različne odzive po smrti uporabnika oziroma uporabnice. Ena izmed sodelujočih je povedala, da to zanjo ne predstavlja nič večjega, druga sprejema smrt kot del življenja, ena izmed sodelujočih je povedala, da je skozi čas začela gledati na uporabnike kot številke (*»opažam, da nekatere stanovalce dojemam kot številke: »pač, je umrla/umrl«* in tudi na glas govorim, npr. *»ta mesec jih ni veliko umrlo/prejšnji jih je 10«*, A47), slednja tudi brez težav govori o smrti in ji je to samoumevno, ima pa tudi sama različna obdobja srečanja s smrtjo. Nekatere bolj kot smrt prizadene poslabšanje zdravja (*»bolj kot sama smrt vsakega udeleženega bolj prizadene npr. poslabšanje zdravstvenega stanja katerega izmed uporabnikov«*, J9). Dve sodelujoči sta izpostavili, da informacija za njiju predstavlja šok, še ena pa, da se je ta pojavljal predvsem prve mesece zaposlitve, odzivi drugih pa so tudi umirjenost, čustvenost, brez besed, pretresenost, frustracija, spraševanje o okoliščinah, sprejemanje smrti kot odrešitve, prizadetost. Nekateri smrt težko sprejmejo, kar tri osebe so izpostavile, da se po informaciji o smrti sprašujejo o kvaliteti svojega dela – šlo je predvsem za zaposlene na področju nasilja (*»Odprla so se mi vprašanja o osebni odgovornosti – bi lahko jaz kaj naredil, bi moral jaz narediti kaj drugače. Kaj bi lahko jaz naredil, da se to ne bi zgodilo«*, G13; *»Razmišljala sem o tem, ali bi lahko kot svetovalka še drugače nudila uporabnici pomoč in podporo.«*, F12). Kar štirje sodelujoči (tri socialne delavke in socialni delavec) so izpostavili tudi, da je odziv odvisen od okoliščin, da je težje v primeru samomora ali nepričakovane smrti in lažje sprejemanje naravne smrti. Izrazile pa so tudi, da je njihov

odnos do svojcev sočuten, vendar je po smrti in pri soočanju s pokojnim tudi težko, ena izmed sodelujočih je povedala, da to vpliva tudi na njen delovni dan.

Čustvovanje ob smrti uporabnikov

Čustva, ki ji doživljajo, so predvsem žalost (5 sodelujočih) oziroma druga neprijetna čustva, ki se izražajo pri skoraj vseh sodelujočih. Pojavlja se tudi jeza, razočaranje, pogrešanje. Ena sodelujoča je povedala, da sedaj, po nekaj letih delovnih izkušenj, čuti predvsem apatijo, medtem ko je druga povedala, da je sedaj brez čustev. Ena izmed oseb pa je izpostavila spoštovanje in hvaležnost do uporabnika. Dva sodelujoča sta povedala, da se počutita neprijetno, dva nemočno, da občutita strah, trem je težko, sicer pa se pojavljajo še občutki olajšanja, slabega počutja, novi občutki, to doživljajo kot zahtevno in psihično naporno in izražajo željo po dnevu brez smrti (delo v domu za stare), eni od sodelujočih pa se zdi doživljanje smrti uporabnikov obvladljivo.

Vpliv odnosa z uporabniki na doživljanje smrti in umiranja uporabnikov

Večina sodelujočih je tudi izpostavila, da težje doživljajo smrt in umiranje uporabnikov, s katerimi so imeli tesnejši odnos (*»Če si bil z uporabnico/kom tudi v daljšem svetovalnem procesu oziroma se je izoblikoval zelo zaupen odnos, ti je bil/a uporabnica/k blizu, je to še toliko težje.«*, H20). Doživljanje se jim zdi povezano z odnosom do uporabnika glede na navezanost in menijo, da ima to vpliv. Ob tesnejšem odnosu občutijo močnejše občutke, uporabnika ohranjajo v lepem spominu, ga spoštujejo in mu želijo najboljše. Ena izmed sodelujočih je izpostavila, da se je ta razlika opazila predvsem na začetku kariere (*»Včasih sem bila zelo žalostna, torej če je bil odnos z uporabnikom boljši, sva bila več v stiku.«*, D14).

Vpliv časa in izkušnje pri delu na doživljanje smrti in umiranja uporabnikov

Razlike v doživljanju glede na čas in izkušnje pri delu opaža kar 7 oseb od vseh sodelujočih (kar 4 pravijo, da so te razlike velike, 2 jih opazata v obliki vpliva na delo), 2 razlik zaenkrat ne opazata oziroma te niso bistvene, ena pa ne ve, ali so razlike ali ne. Nekatere so izrazile tudi, kaj je po njihovem mnenju vzrok teh razlik, in sicer praksa, delovne izkušnje, osebne izkušnje oziroma izobraževanja.

Razlike se kažejo predvsem v lažjem sprejemanju smrti skozi čas (2 osebi), doživljanju smrti kot nekaj običajnega (4 osebe), realnem pogledu na življenje (3 osebe), krepljenju, ki so ga povzročile izkušnje (3 osebe), lažjem pogovoru z uporabniki (2 osebe), lažjem govorjenju o

smrti in umiranju (2 osebi). Posamično opazijo še obrambni mehanizem, manj bolečin v telesu, manj močna čustva, manj neprijetnih občutkov, ni podoživljanja smrti, sprejemanje smrti kot del službe, manj trpljenja, manj obremenjevanja, večja spretnost pri delu, globlje razumevanje in odnos do življenja, manjša prizadetost, večja odprtost, povezanost, več pogovarjanja s sodelavci, lažje razumevanje uporabnikov, več razmišljanja, večja pozornost, zavedanje odgovornosti posameznika, večja pripravljenost na smrt, več razmišljanja o odnosu z uporabnikom, racionalen pogled na smrt, socialni delavec ne doživlja smrti več kot tabu teme, ena izmed sodelujočih pa je našla drugačen način žalovanja.

Vpliv smrti uporabnikov na osebno življenje

Trem socialnim delavkam se zdi, da smrt uporabnikov ne vpliva na osebno življenje, vendar je tudi ena izmed njih kasneje izrazila nekaj podrobnosti, ki izražajo vpliv. Negativen vpliv, ki ga ima smrt, se kaže predvsem v razmišljanju o situaciji, kar počnejo kar 4 osebe, prav tako ima 5 oseb drugačne, bolj žalostne dneve, posamezniki izražajo tudi večjo utrujenost, prenašanje problema domov, težo, stres, slabše spanje, stisko, žalost in žalovanje doma. Pozitiven vpliv pa se kaže predvsem v novem znanju in doprinosu izkušenj, lažjem sprejemanju smrti svojcev in lažjem razumevanju drugih, vendar to izražajo le posamezniki. Spremembe se kažejo tudi v doživljanju smrti in umiranja. Posameznice so opazile vpliv na doživljanje staranja staršev, razmišljanju o minljivosti in lastni smrti, pa tudi da so spremembe odvisne od posameznika, da vsak potrebuje svoj čas in prostor za žalovanje, mešane občutke, ki jih nesejo domov (niti negativne niti pozitivne) in da je vse odvisno od okoliščin. Ena sodelujoča je izrazila vpliv v obliki potlačitve žalovanja in nadomestitve z delom in teorijo. Izražena pa je bila tudi dilema, ali bo tako, kot je v delovnem okolju, mogoče tudi v zasebnem življenju brez večjih težav spregovoriti o umiranju in smrti. Ena izmed sodelujočih je izrazila, da ima smrt tako močan vpliv, da si želi zamenjati delovno okolje (*»Ni mi več fajn se vsak dan soočati s smrtjo in delati v instituciji, kjer je rezultat smrt, ne glede na to, kako dobro delamo«, A7, »Čutim, da imam dela s starimi in dnevnega soočanja s smrtjo dovolj.«, A102*).

4.2 ODNOS Z UPORABNIKOM, POVEZAN S SMRTJO IN UMIRANJEM

Pogovor o smrti in umiranju

Kar štirje od vseh sodelujočih se z uporabniki pogosto pogovarjajo o smrti in umiranju, dve socialni delavki sta povedali, da se pogovarjata občasno, ena nima te izkušnje, ena pa se ne spomni, če je že imela takšen pogovor. Ena izmed njih (zaposlena v domu za stare) je povedala,

da se o pokojnih uporabnikih pogovarjajo v skupinah s stanovalci doma in temo smrti odpira med uporabniki.

Če uporabniki odprejo temo smrti, so bodisi odprti za pogovor (4 osebe), to sprejmejo mirno, saj vedo, da oseba to potrebuje, osebi prisluhnejo in se pogovorijo (*»Če se je želel pogovarjati o smrti, sem se pogovarjal in ga poslušal.«*, G46), saj vedo, da izogibanje se tej temi škodi uporabnikom. Izpostavile so tudi žalost ob pogovoru z uporabniki o tej temi in v enem primeru celo solze uporabnice. Eni osebi se to zdi zelo težka tema, vendar hkrati tudi pomembna, kar se zdi tudi ostalim, z njo občutijo tudi večjo povezanost (*»Smrt na ta način ne sme biti tabu, o čemer se ne govori, saj je uporabnikom lahko lažje, če tudi o tem govorijo.«*, H42).

V pogovorih se odpirajo različne teme, kot so smrt, minljivost, bolečina, umiranje, o željah po koncu življenja (*»Uporabniki v trenutku stiske včasih izrazijo tudi, da bi bilo boljše, če bi umrli, saj da v takem primeru ne bi (več) trpeli.«*, J15), naravni smrti, samomoru, umoru. Pogovore se odpira v okviru skupin za samopomoč in individualnih pogovorov. Uporabniki izražajo potrebo po informacijah, kaj bo z njimi po smrti (npr. v domu za stare – poslovilni kotiček) (*»je pa nedolgo nazaj k meni pristopila stanovalka in mi rekla: »Že kar nekaj časa sem tukaj, pa še nisem videla, da bi kje odpeljali kakega mrtvega. Mi, prosim, poveste, kako točno to poteka, kaj bo z mano, ko bom umrla?«* Pokazala sem ji poslovilno sobo, ki si jo je skrbno ogledala in pokomentirala. Potem je pogledala mene in dejala: *»Veste, zdaj me ni več strah. Ko pride, pride. Poslovilna soba je kar lepa. Našim sem tudi že naročila, kaj vse hočem. Vas pa tudi povabim, žiher pridete na pogreb.«*», A55), pomoč v procesu žalovanja (*»Če je bil v žalovanju, sem mu dal čas, sem ga poslušal in skušal biti z njim – dal mu možnost, da je žalosten.«*, G48), pogovor potrebujejo lahko zase ali za bližje (*»Nekatere to iščejo za sebe, nekatere za svoje bližnje, tudi za otroke.«*, F18), z njim želijo osmisliti življenje, nekateri pa smrt že sprejemajo kot del življenja. Ena izmed sodelujočih je izpostavila, da je globina in kvaliteta pogovora odvisna od strokovne delavke (*»Globina in kvaliteta pogovora je odvisna od lastne zmožnosti strokovne delavke iti v strahove, bolečino in tudi radost umirajočega«*, B21).

Posmrtne želje

S posmrtnimi željami uporabnikov ima izkušnjo le ena izmed sodelujočih, ostali te izkušnje nimajo oziroma ne gre za posmrtno željo. Sodelujoča, ki ima takšno izkušnjo, je željo izpolnila, in sicer je šlo za sporočilo otrokom (*»sporočila za otroke, da jih imajo radi, kljub temu da niso bili v najboljših odnosih z njimi«*, D26). Ena izmed sodelujočih pa je bila mnenja, da izražanje

posmrtnih želja ni pogosto znotraj delovnega odnosa, čeprav je oseba, ki je imela to izkušnjo, povedala, da je imela ob tem dobre izkušnje, saj je občutila zaupanje s strani uporabnika.

4.3 ŽALOVANJE ZA UPORABNIKI

Načini žalovanja

Socialne delavke in socialni delavec za uporabniki žalujejo na različne načine, le ena izmed njih je izrazila, da ne žaluje, saj žalujejo le svojci in bližnji. Največ jih žaluje v obliki pogovora o pokojnem in obujanju spominov (*»tudi skozi pogovor z družino od pokojne uporabnice, pomagale so mi tudi povratne informacije s strani družine uporabnice o tem, kaj je uporabnici pomenilo, da je bila vključena v naš program in kako je tudi sama družina doživljala naš program«, H33*). Nekateri se na poseben način poslovijo od uporabnika že v času umiranja ali ob smrti, pojavlja se tudi jok in žalost. Posameznice žalujejo tudi s kamenčkom, ki ga dajo v poslovilni kotiček (*»napišem na kamenček inicialke pokojnega in jih odnesem v poslovilni kotiček«, A45*), ustavitvijo, žalno slovesnostjo (*»imamo pa dvakrat letno žalno slovesnost, kjer se skupaj s svojci poslovimo od vseh umrlih v hiši«, B29*), s pomočjo narave in rekreacije, tišine, prižigom svečke, pogovora s supervizorje ali udeležitvijo pogreba. Pojavilo se je tudi mnenje, da je čas žalovanja odvisen od posameznika.

Pomoč pri žalovanju

V pomoč pri žalovanju je socialnim delavkam in socialnemu delavcu, ki so sodelovali v raziskavi, jok (*»najbolj pomaga, da se zjočem«, E15*), podpora drugih, spanje (*»ko sem prespala, pa sem se pomirila«, E12*), čas, možnost, da o tem spregovorijo (*»možnost spregovoriti o smrti brez očitkov in raziskovanja krivde«, G39*), razumevanje uporabnika (*»Pomagalo mi je tudi to, da sem se poskušala vživeti v kožo uporabnice in jo razumeti.«, H34*) in pogovor s sodelavkami (*»Pri žalovanju pomaga pogovor s sodelavkami, ki so prav tako poznale uporabnika oziroma delale z njim.«, J14*).

Pomen žalovanja

Pomen žalovanja vidijo v ovrednotenju odnosa (*»Žalovanje je v življenju pomembno, saj se z žalovanjem ovrednoti odnos do umrlega.«, B13*), celjenju, spoštovanju do človeka, poslavljanju, sprejemanju situacije. Po mnenju ene izmed sodelujočih čustva žalujočega dobijo pomen in prostor. To naj bi bil nujen proces za nadaljnje življenje, normalen tudi za strokovne delavce. Ne žalujemo zgolj za izgubo človeka, ampak tudi za ostalimi stvarmi. Žalovati si

moramo dovoliti, pomaga nam pri razlagi situacije (*»da razmišljam in govorim o sprejemanju tega, da gre za njihovo odločitev (če gre za samomor), ali v tem, da sprejemem, da gre za naravni proces«*, G34)

Pogrebi uporabnikov

Pogrebov svojih uporabnikov so se udeležile tri socialne delavke od vseh sodelujočih, ena izmed njih večkrat. Štirje so izpostavili, da se ga še niso udeležili, udeležba pa ni izključena. Ena izmed teh, ki se niso udeležili, pravi, da je temu tako, saj bi sicer bila na pogrebu vsak teden in si je postavila meje, če se pogrebov udeleži, je to iz osebnih razlogov in ne zaradi delovnega odnosa. Tudi ena izmed teh, ki se pogrebov udeleži, pravi, da je to navadno zaradi osebnih poznanstev (*»Nekajkrat sem šla pokropit pokojnega, pa tudi ne zelo velikokrat oziroma vedno le, če je šlo za starša osebe, ki jo poznam oziroma širše vezi/poznanstva, ne le to, da je bila naša stanovalka/stanovalec.«*, A64). Iz službenih razlogov se torej pogrebov udeležita le dve sodelujoči, in sicer ker oseba nima svojcev ali ker se na tak način poslovijo od uporabnika (*»Ker sem čutila potrebo, da bi se na ta način poslovila od uporabnice.«*, I23) in izrazijo sožalje družini. Ostale se pogrebov ne udeležijo, saj ne čutijo tako močne vezi z uporabniki (*»nikoli se nisem tako močno navezala na osebo«*, A67), se poslovijo drugače (*»ker sama tudi ne čutim te želje, saj se lahko poslovim od uporabnice na drugačen način, sama pri sebi«*, H53), so pogrebi v času službe (*»Pogosto so pogrebi ali možnost, da greš kropit, tudi le en dan in v času, ko sem v službi.«*, A69). Nekatere bi se pogrebov udeležile v primeru posebne vezi z uporabnikom (*»Najverjetneje bi se pogreba udeležila, če bi šlo za uporabnika, s katerim že dlje časa delam.«*, J20) ali če bi to izrazili uporabniki ali njihove družine (*»Bi pa se udeležila, če bi bila to izrecna želja družine pokojne uporabnice ali pa celo želja uporabnice, če bi bila takšna situacija, da bi uporabnica vedela, da bo umrla in bi sama izrazila to željo.«*, H54).

4.4 POMOČ PRI PREMAGOVANJU STISK

Večina vseh sodelujočih (sedem) je že doživela stisko zaradi smrti in umiranja uporabnika in tudi potrebuje pomoč pri premagovanju stisk. Pomoči ne potrebujejo le tri sodelujoče, ena pa jo potrebuje le občasno. Večini je na voljo organizirana oblika pomoči oziroma imajo vsaj izkušnjo z njo. Le ena izmed sodelujočih pravi, da organizirane oblike pomoči nima, vendar pa jo delodajalec podpira pri izobraževanju (*»zadovoljna, ker me je trenutni delodajalec zelo podpiral pri izobraževanjih, tako da sem v tem času usvojila ogromno drugega znanja«*, A84), ena izmed sodelujočih pa je imela organizirano obliko pomoči v prejšnji službi.

Organizirane oblike pomoči

Kar 6 sodelujočih ima izkušnjo s supervizijo (*»Na našem društvu se lahko glede stisk, s katerimi se soočamo pri delu, obrnemo na supervizorko – lahko izpostavim temo na skupinski superviziji ali zaprosim za individualno supervizijo.«*, G50), trije tudi z intervizijo, sicer pa jim je na voljo še strokovni tim, v pomoč pa jim je tudi študija primera in dnevna srečanja. Ena izmed sodelujočih je v organizaciji zadolžena tudi za spodbujanje pogovora med zaposlenimi (*»sem tudi ena od ljudi v domu, ki delam z zaposlenimi, in jih vabim, da odpirajo temo »soočenje z izgubo in smrtjo na delovnem mestu««*, A76).

Organizirane oblike pomoči so po mnenju sodelujočih dobre za povezanost tima, deljenje težav, izmenjavo izkušenj in pomoč, odpiranje različnih tem, te bogatijo in koristijo (*»obogatene z izkušnjami udeležencev, ki ti vedno odpirajo nova okenca v tebi ali pa dajo legitimnost občutkov, ki jih doživljaš kot neprimerne ali samo tvoje«*, B44; *»Vse moje izkušnje v zvezi s tem so zelo dobre in so mi bile v veliko pomoč in imela sem občutek, da nisem sama v tej situaciji.«*, H64). Ena izmed sodelujočih je izpostavila, da so dobre predvsem za začetnike, drugi se zdi, da z večjo odprtostjo več dobiš, ena izmed sodelujočih pa sama ne odpira teme, saj nima stisk.

Pogovor s sodelavci

Pogosto se o temi smrti in umiranja socialne delavke in socialni delavec pogovarjajo tudi s sodelavci (te izkušnje nima le ena oseba). To vidijo kot pomembno, koristno, razbremenitev, podporo in pomoč, pridobijo večjo kompetentnost pri soočanju s smrtjo (*»Lažje se pripravimo na kakšne situacije, ki so lahko težke, kompleksne.«*, H57), prepoznajo lastne stiske, si izmenjajo izkušnje (*»ampak lahko si pomagamo med sabo, da smo drug ob drugem, govorimo o tem, delimo naše poglede, izkušnje, kaj nam pomaga«*, H47), pridobijo drugačen pogled na življenje (*»na življenje začela gledati drugače, realno, da je minljivo«*, D38), se znebijo strahu in neprijetnih občutkov, so slišani in lažje sprejemajo situacijo. Nekaterim se to zdi samoumeven način dela. Na eno izmed sodelujočih ima pogovor s sodelavci različne učinke (*»Ali odideš iz pogovora opolnomočena, razbremenjena ali s frustracijo.«*, B36), eden pa je povedal, da mu skupinski pogovor ne koristi, pomaga mu le individualni.

Pogovarjajo se o prvem srečanju s smrtjo, težavah, strahovih, konkretnih primerih, pokojnem, vsebinah, ki se porajajo posameznikom in potrebujejo pogovor. Ena izmed sodelujočih pa je povedala, da se pogosteje kot o smrti uporabnika pogovarja o njegovem življenju (*»S*

sodelavkami se ob smrti uporabnika pogovarjamo bolj kot o sami smrti uporabnika o njegovem življenju.«, J21).

Pri pogovoru so nekateri izrazili potrebo po osebni prisotnosti, iskrenosti, potrebnem času in varnem prostoru ter empatičnih sodelavcih (*»Predvsem se mi zdi pomembno, da imam empatične sodelavce/ke, ki opazijo stisko sodelavca in se brez očitkov pogovarjajo z njim.*«, G63).

Neorganizirana oblika pomoči

Samoiniciativno si posamezniki pomagajo tudi z osebnim razvojem, kontemplacijo, prerazporeditvijo dela s sodelavci, se zamotijo z ostalimi aktivnostmi (*»V enem trenutku sem ugotovila, da vse to počnem, da balansiram službo oziroma tudi psihično težo te službe in ta občutek, da ne glede na vse, kaj narediš in kako dobro delaš, ljudje umirajo.*«, A81), toplim človeškim stikom (*»Topel človeški stik vedno odpira vrata in pomirja človeka, ki je v stiski.*«, B47), pogovorom z bližnjimi in izobraževanjem, branjem. Ena izmed sodelujočih se poslužuje tudi osebne terapije, psihoterapije, ki jo tudi študira, organizira delavnice na to temo, je prostovoljka na različnih organizacijah (*»Najbolj mi pomaga osebna terapija in študijska skupina, kjer lahko varno delim, kaj vse se mi dogaja, vezano na smrt in umiranje stanovalcev ter samo delo v domu za stare.*«, A46)

Dodatna pomoč

Večina sodelujočih dodatne pomoči ne potrebuje, posamezniki pa bi si želeli več skupin na temo smrti, supervizijo izven službe, razbremenitev dela in individualne psihoterapije (*»Ob smrti uporabnika se mi zdi važno, da se strokovnega delavca razbremeni dela.*«, G65; *»Torej, da bi dobil nekaj dni dela prosto.*«, G66; *»Če je imel z uporabnikom dober in/ali intenziven delovni odnos, menim, da po smrti potrebuje nekaj časa, da se sooči s čustvi in razmišljanji, ki so vezani na uporabnika in individualne psihoterapije.*«, G67).

Dodatno znanje

Polovica sodelujočih je mnenja, da bi o smrti in umiranju potrebovale dodatna znanja, nekatere so mnenja, da predvsem začetniki (*»Da, predvsem se mi zdi, da je to potrebno na začetku dela, pri začetnikih, mladih, ki se smrti bojijo in še nimajo izkušnje z njo.*«, D46). Poleg teh se dve že izobražujeta – sama ali v okviru službe (*»Jaz osebno ne, ker sama vlagam vase in vsa leta dam od svoje plače veliko denarja za izobraževanja, da hkrati balansiram tudi sebe in lažje ter*

posledično boljše delam na delovnem mestu, ki ga opravljam.«, A85), trije pa so mnenja, da dodatno znanje ni potrebno. Poleg znanja se nekaterih zdi pomembno tudi drugo, npr. osebna nota, ranljivost (*»Vendar znanje brez osebne note – ranljivosti, zgubi človečnost, ki pa je nujna pri temah, kot sta smrt in žalovanje*«, B51), nekateri pa menijo, da to prinese samozavest, kompetentnost in je pomembno.

4.5 OSEBNI POGLED NA SMRT IN UMIRANJE

Kar polovica sodelujočih je izrazila, da smrt doživljajo kot del življenja, sicer pa so se pojavljala mnenja, da je to naravno, da jo sprejemajo, vendar se te teme izogibajo, so strokovno podprti, jim predstavlja posebno temo. Posameznice izražajo mnenje, da je doživljanje odvisno od vzroka smrti in starosti, druge to sprejemajo umirjeno, eno izmed mnenj pa je tudi, da ima pozitiven pogled na smrt.

Smrt posamezniku predstavlja nekaj večjega, vendar ne doživlja stiske, pojavlja se tudi težko doživljanje smrti, neprijetni občutki, strah in neprijetnost, spoštljiv odnos do nje, opazanje povezanosti doživljanja smrti in osebnih izkušenj, s katerimi nekateri povezujejo tudi način žalovanja. Odvisno pa je tudi od vzroka smrti – nekatere samomor sprejemajo kot odločitev posameznika, zato jim je težko sprejeti nepričakovano smrt in lažje sprejeti, če ima oseba polno življenje (*»Razlikujem naravno smrt, smrt zaradi umora, uboja, smrt zaradi samomora in odnos do teh različnih okoliščin se razlikuje*«, H84), posebno doživljajo svojo smrt in je težko ob mislih na smrt bližnjih.

Strah pred smrtjo

Strah pred smrtjo se je pojavila le pri dveh sodelujočih. Eden izmed njih se boji smrti bližnjih in svoje smrti, druga pa ne ve, česa se boji. Ena izmed sodelujočih se ne boji lastne smrti, boji pa se smrti drugih, iz izjav pa je bilo tudi razbrati, da so se nekatere smrti bale v preteklosti, sedaj pa se je ne bojijo več. Nekateri so svoje trditve tudi utemeljile, in sicer da se smrti ne bojijo zaradi delovnih izkušenj in razmišljanja, da se bojijo, kako bo z bližnjimi po smrti in da o smrti bližnjih ne razmišlja.

Smrt kot tabu tema

Vsi sodelujoči so mnenja, da je smrt tabu tema, vendar so si skorajda enotni, da ne povsod. Socialna delavka, ki dela v domu za stare, meni, da tam smrt ni tabu tema, več jih meni, da je

tabu v družbi in pri posameznikih, zase pa pogosto pravijo, da smrt ni tabu. Mnenja so, da smrt ne bi smela biti tabu tema, saj privede tudi do velikih stisk.

Sodelujoči menijo, da je smrt tabu, ker ljudje težko spregovorijo o smrti (*»ljudem se je težko pogovarjati o teh temah«, H90*), se o smrti premalo govori in je o tem premalo informacij, je neprijetna tema, starši o tem ne govorijo z otroki in je tako zaradi naše kulture in načina življenja. Delavnice na temo smrti so slabo obiskane (*»Delavnice na to temo so slabo obiskane, ker je ljudi sram priti, tudi če čutijo, da potrebujejo pomoč.«, A110*), veliko ljudi izgube ne predela in se ne sprijazni z minljivostjo. Ljudje pri komunikaciji z žalujočimi nismo spretni, posameznika, ki je pripravljen na smrt, pa doživljamo kot čudnega (*»Nekateri ljudje pa so neverjetno pripravljeni na smrt, vedo, kakšen pogreb želijo, kje bodo pokopani, da bodo darovali organe itd. in po eni strani izpadejo čudni, ko o tem govorijo.«, A114*).

5 RAZPRAVA

Raziskava je pokazala, da se s smrtjo srečajo socialni delavci in socialne delavke ne glede na področje dela, starostno skupino uporabnikov, prav tako pa so vzroki smrti različni, o čemer pišeta tudi Reith in Payne (2009, str. 1–5), ki pravita, da k socialnim delavcem in socialnim delavkam pridejo ljudje, ki imajo težave s sprejemanjem smrti, ki so lahko povezane z zdravstvenimi težavami, namestitvami v institucije itd.

Socialnim delavcem in socialnim delavkam je ob umiranju in smrti težko. Le redko kateremu to ne predstavlja dodatne obremenitve in stiske. Metka Klevišar (1994, str. 131–132) pravi, da moramo biti pri delu z umirajočimi ljudje, torej imeti osebni stik. Po eni strani je to zelo težko, če so naša čustva intenzivna, saj se nekaterim socialnim delavcem in socialnim delavkam zdi, da so za delovni odnos neprimerna. Po drugi strani pa Gabi Čačinovič Vogrinčič (2002) govori, da je za delovni odnos ključna udeležnost socialnega delavca oziroma socialne delavke v pogovoru, sodelovanju, kar se kaže v komunikaciji, v osebni prispevku, ki ga da socialni delavec oziroma socialna delavka v odnosu.

Večina socialnih delavcev oziroma socialnih delavk je izrazila, da je njihovo doživljanje težje, če imajo z uporabnikom tesnejši odnos. Zdi se, da tako vemo, da smo z uporabnikom res delali po konceptih socialnega dela, ki jih opisujejo Čačinovič Vogrinčič, Kopal, Mešl in Možina (2015). Ključno za dobro delo socialnega delavca oziroma socialne delavke, da s tem ne bo v preveliko stisko spravl tudi sebe je:

»Veščina oziroma umetnost vzpostavljanja stika in razvijanje medosebnega prostora je nenehno križarjenje med sprejemanjem (empatičnim razumevanjem) in soočanjem (postavljanjem meja).« (Čačinovič Vogrinčič, Kopal, Mešl in Možina, 2015, str. 104).

Ne moremo torej mimo tega, da je socialnim delavcem in socialnim delavkam ob smrti uporabnikov težko, pa vendar se večina s stisko lažje spopade, ko že ima nekaj izkušenj, ki pripomorejo tako k lažjemu spopadanju s stiskami kot tudi k večji kompetentnosti pri delu. Zato se zdi smiselno, da imamo študentje socialnega dela tekom študija velik obseg prakse.

Prakso imamo študentje v vseh letnikih, in sicer v prvem in drugem 100 ur, v tretjem 240 ur in v četrtem letniku 160 ur. Na podiplomskem študiju pa imajo študentje do 80 ur prakse, tj. odvisno od smeri (Univerza v Ljubljani Fakulteta za Socialno delo, b. d.).

Tekom prakse se študentje lahko srečajo s temami, povezanimi s smrtjo in umiranjem, kar zajema neposredno smrt, umiranje, pogovor o smrti, izražanje posmrtnih želja, žalovanje.

»Osrednji prostor, v katerem se dogaja proces pomoči v socialnem delu, je pogovor.«
(Čaćinovič Vogrinčič, Kopal, Mešl in Možina, 2015, str. 7)

V pogovoru, ki je v delovnem odnosu zelo pomemben, se večina socialnih delavcev oziroma socialnih delavk vsaj kdaj sreča tudi s temo smrti in umiranja. Socialni delavci oziroma socialne delavke so sicer odprti za pogovor, se te teme ne izogibajo, vendar se, vsaj nekaterim, zdi ta tema težka. Odprtost za pogovor pa je ključna za proces pomoči.

»Strokovni, socialno delovni pogovor je pogovor med sogovorniki, ki so iz pogovora pripravljani priti drugačni, z novimi pogledi, alternativnimi rešitvami, drugačnim razumevanjem. To je pogovor, ki prinese nove pomisleke, nove odločitve. Proces pomoči potrebuje pogumne sogovornike, ki so pripravljani povedati, kaj mislijo in doživljajo.« (Čaćinovič Vogrinčič, Kopal, Mešl in Možina, 2015, str. 7)

Stiska, ki jo doživljajo socialni delavci oziroma socialne delavke povezano s smrtjo in umiranjem, ne vpliva le na delo, ampak tudi na osebno življenje. Žalovanje je proces, ki ga zagotovo ne moremo zaključiti ob koncu službe in ga nadaljujemo tudi v času, ko ne delamo. Štambuk (2019, str. 129) pravi, da so definicije žalovanja različne, vendar vse poudarjajo, da je to normalen in pomemben postopek, skozi katerega morajo ljudje ob izgubi nečesa, na kar so čustveno navezani in po mnenju Nemetschek (2000, str. 34) ni nujno povezana stopnja žalosti s sorodstvenim razmerjem žalujočega in umrlega, na stopnjo bolj vpliva iskrenost odnosa, od katerega je odvisna intenzivnost bolečine, ki je žalujoči doživlja. Kot smo že ugotovili, je v delovnem odnosu pomembna iskrenost, zato je žalovanje normalen proces, ki sledi po smrti uporabnika. Russi Zagožen (2001, str. 29) in Lake (1988, str. 20) navajata, da vsak človek žaluje na svoj način, kar lahko vidimo tudi v načinih žalovanja, ki jih imajo socialni delavci oziroma socialne delavke za svojimi uporabniki (pogovor, obujanje spominov, slovo v času umiranja ali smrti, jok, prižig svečke, tišina, udeležba na pogrebu in drugi individualni načini). Pogrebi so le ena izmed oblik žalovanja oziroma slovesa od uporabnika, ki pa se jih udeležuje malo socialnih delavcev in socialnih delavk, saj se bolj poslužujejo drugih oblik žalovanja.

Definicij žalovanja imamo veliko, skupno vsem pa je, da gre za sprejemanje situacije in prilagajanje na življenje, v čemer vidijo pomen tudi socialni delavci in socialne delavke. Tekavčič-Grad (1994b, str. 137) pravi, da je o tem govoril že Freud, ki je menil, da je bistvena

naloga žalovanja ločiti se od pokojnika oziroma preusmeriti svoje upe in energijo iz umrlega drugam, v nove odnose. To se mi zdi, da so želeli s svojimi odgovori povedati tudi socialni delavci in socialne delavke, saj so s tem, ko so predelali izgubo, lahko nadaljevali s kvalitetnim delom z drugimi uporabniki.

Kot sem že omenila, je večina vseh socialnih delavcev in socialnih delavk že doživela stisko zaradi smrti in umiranja uporabnika, za kar so tudi potrebovali pomoč. Najpogostejša organizirana oblika pomoči je supervizija.

Supervizija je proces učenja in poklicnega razvoja, ki omogoča strokovni razvoj skozi razvijanje osebnih izkušenj. Svoje izkušnje iz prakse povezujejo s teoretičnim znanjem in tako lažje najdejo lastno rešitev težave, s katero se srečujejo, zmanjšajo in lažje obvladujejo stres in se strokovno krepijo. Supervizija je usmerjena tako na strokovni kot tudi na osebni razvoj, saj sta neločljivo povezana (Kobolt in Žorga, 1999, 59–88).

Nekateri imajo na voljo tudi intervizijo in pomoč v obliki strokovnega tima, študij primera in na dnevnih srečanjih. Nemetschek (2000) piše, da je namen in smisel teh skupin vsaj kratkotrajno pozabiti na osamljenost, ki pride z žalovanjem. Skupine so koristne, čeprav oseba sprva v skupini ne more spregovoriti. Pomaga lahko že skupen jok. Ko delimo bolečino, se ta vsaj delno zmanjša, vendar moramo biti hkrati tudi pripravljeni sprejeti bolečino drugega. Zavedati se začnemo, da ne trpimo samo mi (Nemetschek, 2000, str. 64–65). To pa so tudi glavne stvari, ki so jih izpostavili socialni delavci in socialne delavke, za kaj se jim zdi takšna oblika pomoči koristna. O temah smrti in umiranja se pogovarjajo tudi sodelavci med seboj. Ti pogovori prav tako nudijo razbremenitev, podporo in pomoč. Pri pogovoru pa se jim zdi ključno, da so iskreni, imajo varen prostor in dovolj časa ter so osebno prisotni pri njem, kar lahko vidimo, da so enake lastnosti kot pri pogovoru z uporabniki.

Socialni delavci in socialne delavke se poslužujejo tudi drugih oblik pomoči glede na lastne potrebe. Najpogosteje so to druge aktivnosti z namenom sprostitve, prerazporeditev dela, pogovor, izobraževanje, branje. Zaznati je bilo tudi uporabo osebne terapije.

Socialno delo bi lahko sledilo zgledu policije, ki ima razvit protistresni program za policiste, ki je sicer prilagojen njihovi naravi dela in je s strani policistov dobro sprejet in so z njim zadovoljni (Višnikar in Meško, 2001). Zagotovljeno imajo sistemsko ureditev psihosocialne pomoči in 24-urno psihološko interventno pomoč (Huselja, 2010). Prav tako pa imajo pomoč na voljo tudi reševalci, in sicer v obliki demobilizacije (na kraju dogodka ali takoj po njem),

skupinskih razbremenilnih pogovorov (opravljeni kmalu po dogodku) in strnjene psihološke integracije travme (izvedena v sedmih fazah) (Lavrič in Štirn, 2016). Iz slednjih primerov lahko socialno delo vzame primere dobrih praks in jih uporabi v svoji stroki.

Glede znanja o smrti in umiranju si socialne delavke oziroma socialni delavci niso enotni. Le majhen delež jih sicer meni, da imajo že dovolj znanja, ostali pa bi ga želeli še več, vsaj na začetku kariere. Ta tematika je tekom študija socialnega dela na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani po trenutnem programu zajeta v majhen obseg. Z njo se študentje srečajo le pri predmetu Pomoč umirajočim in njihovim sorodnikom, ki pa je predmet modula Socialno delo s starimi ljudmi (Univerza v Ljubljani Fakulteta za Socialno delo, b. d.). O pomanjkanju teme smrti in umiranja med socialnimi delavci oziroma socialnimi delavkami pišeta tudi Reith in Payne (2009), ki pravita, da je ta tema slabo zastopana v literaturi, namenjeni socialnim delavcem oziroma socialnim delavkam. Poleg znanja, pridobljenega tekom študija, se socialni delavci oziroma socialne delavke izobražujejo sami ali v okviru službe, vendar se tega ne poslužuje veliko socialnih delavcev in socialnih delavk, čeprav čutijo potrebo po tem.

Klevišar (1994, str. 134–135) vse to zelo dobro poveže, saj pravi, da poklicno ukvarjanje s hudo bolnimi in umirajočimi prinaša obremenitve in potrebo po pomoči. V pomoč je tako dober odnos s sodelavci, ohranjanje primerne razdalje med vpetostjo in distanco, razbremenitev v zasebnem življenju, tudi izobraževanje in izmenjava izkušenj.

Pogled socialnih delavcev in socialnih delavk na smrt in umiranje se v precejšnji meri razlikuje od pogleda družbe. Socialni delavci in socialne delavke smrt doživljajo kot del življenja, naraven proces, medtem ko Miličinski in Bajželj Bevelacqua (2011) opisujeta pogled sodobne družbe na smrt kot teme, ki se ji je treba izogniti. Po njunih besedah sodobna družba smrt prestavlja v bolnišnice in institucije in jo s tem odmakne od družbe, kar lahko povežemo z različnim pogledom na smrt socialnih delavcev oziroma socialnih delavk in širše družbe.

Čeprav smrt v družbi velja za tabu temo in o tem pišejo številni avtorji, tj. Lake (1988), Miličinski in Bajželj Bevelacqua (2011), Lamovec (2005), Nemetschek (2000) idr., socialni delavci in socialne delavke menijo, da ni povsod tako. Strinjajo se, da je tabu v družbi in pri posameznikih, pri sebi pa v večini tega ne zaznajo, prav tako ne v nekaterih institucijah. Podobno kot o tabu temi avtorji pišejo tudi o strahu pred smrtjo, čeprav Miličinski in Bajželj Bevelacqua (2011) smrt in strah tesno povezujeta, večina socialnih delavcev in socialnih delavk pri sebi strahu ne prepozna, kar potrdi zapise Alenke Košak (2000), ki pravi, da se smrti ne

bojijo vsi. K temu naj bi po besedah nekaterih socialnih delavcev in socialnih delavk pripomogle delovne izkušnje in razmišljanje, kar lahko povežemo, da ima poklicno srečevanje s smrtjo vpliv tudi na osebno življenje in pogled na smrt in umiranje.

6 SKLEPI

- Socialne delavke oziroma socialni delavci se srečujejo s smrtjo uporabnikov ne glede na področje dela, uporabnike različnih starostnih skupin, različnih vzrokov smrti, odziv socialnih delavk in socialnih delavcev ob smrti uporabnika pa je odvisen od posameznika in okoliščin.
- Socialne delavke oziroma socialni delavci ob smrti uporabnika občutijo predvsem žalost, pojavlja se tudi jeza, razočaranje, pogrešanje, neprijetnost, nemoč.
- Navadno socialne delavke oziroma socialni delavci težje doživljajo smrt uporabnikov, s katerimi imajo tesnejši odnos, čustva so močnejša.
- Večina socialnih delavk oziroma socialnih delavcev drugače doživlja smrt in umiranje uporabnikov, ko ima nekaj izkušenj. Razlike se kažejo v drugačnem in lažjem sprejemanju smrti, drugačnem pogledu na življenje, kompetencah pri delu itd.
- Večini socialnih delavk oziroma socialnih delavcev se zdi, da smrt in umiranje uporabnikov vpliva na njihovo osebno življenje predvsem negativno (slabši dnevi, razmišljanje o situaciji, stres, utrujenost).
- Tema smrti in umiranja se pojavlja v pogovorih socialnih delavk oziroma socialnih delavcev z uporabniki, socialne delavke oziroma socialni delavci so odprti za pogovor.
- Socialne delavke oziroma socialni delavci se redko srečajo s posmrtnimi željami uporabnikov.
- Večina socialnih delavk oziroma socialnih delavcev žaluje za svojimi uporabniki, najpogosteje to storijo v obliki pogovora o pokojnem, obujanju spominov, slovesu od uporabnika ali na druge njih bližnje načine.
- Pogreb uporabnika je le ena izmed oblik žalovanja socialnih delavk oziroma socialnih delavcev za uporabniki, ki pa s poklicnega vidika ni pogosta.
- Večina socialnih delavk in socialnih delavcev doživlja stisko zaradi smrti in umiranja uporabnika in pri premagovanju le-te potrebujejo pomoč.
- Socialna delavka oziroma socialni delavec mora pri svojem delu najti primerno ravnovesje med vključenostjo v odnos, empatijo in postavljanjem meje, saj s tem zagotovi ustrezno pomoč uporabniku in uravnava svojo stisko.
- Večini socialnih delavk in socialnih delavcev je na voljo organizirana oblika pomoči, najpogostejše v obliki supervizije, pojavlja se tudi intervizija, strokovni tim, študija primera, dnevna srečanja, podpora pri izobraževanju.

- Organizirane oblike pomoči socialnim delavkam in socialnim delavcem nudijo pomoč, lahko si izmenjajo izkušnje, podelijo težave, s sodelavci se bolje povežejo.
- O smrti in umiranju uporabnikov se socialne delavke in socialni delavci pogovarjajo med seboj, kar je pomembno, koristno, nudi razbremenitev, podporo, pomoč, večjo kompetentnost, drugačen pogled na življenje, slišnost, izmenjavo izkušenj, zmanjša strah in neprijetne občutke.
- Socialne delavke in socialni delavci zaradi srečevanja s smrtjo in umiranjem uporabnikov tudi samoiniciativno najdejo pomoč.
- Socialne delavke in socialni delavci bi za delo z umirajočimi in srečevanjem s smrtjo uporabnikov potrebovali dodatna znanja, predvsem na začetku kariere.
- Socialne delavke in socialni delavci imajo različen pogled na smrt in umiranje, vendar je strah pred smrtjo redko prisoten.
- Socialne delavke in socialni delavci menijo, da je smrt tabu tema, vendar ne za njih osebno, ampak za širšo družbo oziroma posameznike.

7 PREDLOGI

- Vprašanje umiranja uporabnikov in uporabnic mora v ustanovah, kjer se tudi srečujejo z njihovim umiranjem, postati opazna in obravnavana tematika. Predlagam, da v teh ustanovah tem dogodkom namenijo posebno pozornost in socialnim delavkam oziroma socialnim delavcem pa tudi drugim zaposlenim omogočijo različne načine žalovanja, ki ustrezajo njihovim potrebam.
- Predlagam, da vse ustanove, kjer imajo zaposleni tesne stike z uporabniki in uporabnicami, dosledno uvedejo supervizijo in intervizijo. Socialnim delavkam oziroma socialnim delavcem pa naj omogočijo tudi druge oblike povezovanja med zaposlenimi, ki bodo omogočili odprt in zaupen prostor za pogovor (na primer vrstniška podpora in skupine za samopomoč zaposlenih). Predlagam, da v teh primerih v ustanovah sproti preverjajo potrebe in želje socialnih delavcev oziroma socialnih delavk pa tudi drugih zaposlenih, saj bodo s tem zagotovili boljše delovno okolje.
- Na Fakulteti za socialno delo se s temo smrti in umiranja v večini srečujemo le na modulu Socialno delo s starimi ljudmi. O tej temi bi se morali poučiti vsi študenti in študentke, saj je soočanje s smrtjo uporabnikov in uporabnic del dela socialnega dela. Predlagam, da se to temo umesti v vsebino enega od splošnih predmetov in da poleg teoretičnega znanja potekajo tudi skupinske oblike diskusij, ki bi pripomogle k prepoznavanju lastnega odnosa do smrti in lažjemu soočanju z umiranjem in smrtjo. Pomembno bi bilo tudi srečevanje s tistimi zaposlenimi, ki imajo osebne izkušnje, npr. v obliki pogovorov z izkušenimi socialnimi delavci oziroma socialnimi delavkami.
- Predlagam, da se na Fakulteti za socialno delo in v ustanovah, kjer bivajo uporabniki in uporabnice, izvedejo izobraževanja o temah, povezanih s smrtjo in umiranjem. V teh ustanovah bi morali socialnim delavcem oziroma socialnim delavkam omogočiti udeležbo na teh izobraževanjih.
- Socialni delavci oziroma socialne delavke bi morale imeti zagotovljeno tako strokovno pomoč za premagovanje stiske, ki nastane na delovnem mestu (npr. psihološko svetovanje, pogovorne skupine in intervizije) tudi izven organizacije, kjer so zaposleni, saj bi se tako lahko neobremenjeno pogovorili z ljudmi, ki imajo podobno izkušnjo, vendar niso njihovi sodelavci oziroma sodelavke.

- Predlagam, da bi o smrti in umiranju govorili, pisali članke, da bi se o tej temi govorilo v medijih, namenjenim socialnim delavcem in socialnim delavkam (širjenje znanja in ozaveščanje strokovne javnosti) kot tudi širše laične javnosti, saj bi s tem pripomogli k zmanjševanju tabuiziranja teme smrti.

Predlogi za nadaljnje raziskovanje:

- O doživljanju smrti in umiranja uporabnikov s strani socialnih delavcev in socialnih delavk bi bilo smiselno raziskovanje poglobiti glede na področje dela in skupine uporabnikov in uporabnic, saj bi lahko tako odkrili, kje se pojavlja največ težav, in poiskali primere dobrih praks, ki bi jih lahko razširili.
- Smiselno bi bilo dodatno raziskovati, kako socialni delavci in socialne delavke, ki se s tem srečajo prvič, in tisti, ki se s tem srečujejo že nekaj let, doživljajo umiranje in smrt uporabnikov in uporabnic. Ti dve skupini bi lahko primerjali med seboj in videli, kako bi lahko pomagali kateri izmed njih.

8 UPORABLJENA LITERATURA

- Beresford, P., Adsheas, L. & Croft, S. (2007). *Palliative Care, Social Work, and service: Making Life Possible*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Curren, C. (2000). *Responding to grief: dying, bereavement and social care*. Basingstoke: Macmillan.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2002). Koncept delovnega odnosa v socialnem delu. *Socialno delo*, 41 (2), 91–96.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N. & Možina, M. (2015). *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebne stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Črv, M. (2015). *Odnos socialnih delavcev domov za stare do smrti in umiranja* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Dragoš, S., Leskošek, V., Petrovič Erlah, P., Škerjanc, J., Urh, Š., & Žnidarec Demšar, S. (2008). *Krepitev moči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Fässler-Weibel, P. (1996). *Blizu v težkem času*. Ljubljana: Družina.
- Huselja, A. (2010). Ukrepi za zmanjšanje stresa pri policistih. Revija Obramba. Julij. Pridobljeno 16. 6. 2020 s <https://www.sindikato-policistov.si/za-clane/psihosocialna-zascita/prispevki/strokovni-clanki/ukrepi-za-zmanjsanje-stresa-pri-policistih>
- Kobolt, A. in Žorga, S. (1999). *Supervizija: Proces razvoja in učenja v poklicu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Košak, A. (2000). Stališča medicinskih sester, socialnih delavk do smrti. *Socialno delo*, 39 (4–5), 347–353.
- Klevišar, M. (1994). Spremljanje hudo bolnih in umirajočih. V O. Tekavčič-Grad (ur.), *Pomoč človeku v stiski* (str. 131–136). Ljubljana: Planprint, Litterapicta.
- Lake, T. (1988). *Kako premagujemo žalost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lamovec, T. (2005). Nihče ne pride živ s tega sveta: slovenska sprenevedanja o smrti in samomoru. *Socialno delo*, 44(6), 403–408.
- Lavrič, A., & Štirn, M. (2016). *Psihosocialna pomoč po nesrečah in drugih kriznih dogodkih: priročnik za vsakdanjo rabo*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje
- Lüssi, P. (1991). *Systemische Sozialarbeit: praktisches Lehrbuch der Sozialberatung*. Bern: Haupt.
- Miličinski, M. & Bajželj Bevelacqua, A. (2011). *Življenje, smrt in umiranje v medkulturni perspektivi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

- Nemetschek, M. (2000). *Je čas prihoda in je čas slovesa*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.
- Reith, M. & Payne, M. (2009). *Social Work in End-of-Life and Palliative care*. Bristol: Polity Press.
- Russi Zagožen, I. (2001). *Živeti s staranjem in smrtjo: priročnik za voditelje skupin starih za samopomoč*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Selan, Š. (2017). *Stiske zaposlenih ob smrti stanovalcev domov* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Skočir, A. (2017). *Doživljanje smrti socialnih oskrbovalk zavoda za oskrbo na domu Ljubljana* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Štambuk, A. (2019). Widowhood and grieving in old age. *Socialno delo*, 58(2), 125–144.
- Tekavčič-Grad, O. (1994a). Samomorilno vedenje – Ali ga lahko preprečimo? V O. Tekavčič-Grad (ur.), *Pomoč človeku v stiski* (str. 93–99). Ljubljana: Planprint, Litterapicta.
- Tekavčič-Grad, O. (1994b). Žalovanje. V O. Tekavčič-Grad (ur.), *Pomoč človeku v stiski* (str. 137–142). Ljubljana: Planprint, Litterapicta.
- Univerza v Ljubljani Fakulteta za Socialno delo. (b. d.). *Pomoč umirajočim in njihovim sorodnikom*. Pridobljeno 5. 4. 2020 s https://www.fsd.uni-lj.si/izobrazevanje/dodiplomski-studij/ucni_nacrti/program_1%20stopnje/2019020709155141/
- Višnikar, H., & Meško, G. (2001). *Ocena protistresnega programa za policiste*. Ljubljana: MNZ RS, VPVŠ.
- Wright, C. & Haines, S. (1996). *Vprašanja življenja in smrti*. Ljubljana: Jutro.

9 PRILOGE

9.1 SMERNICE ZA INTERVJU

Spol:

Starost:

Izobrazba:

Delovno mesto:

Delovne izkušnje v socialnem delu (področje):

Koliko let že delate z uporabniki oziroma koliko let ste zaposleni kot strokovni delavec z uporabniki (delovna doba)?

1. Kako socialni delavci in socialne delavke doživljajo smrt uporabnikov?

- 1.1 Prosim, opišite, ali ste že doživeli smrt kakšnega od vaših uporabnikov. Lahko opišete primer?
- 1.2 Kakšni so vaši občutki ob informaciji o smrti uporabnikov? Kakšna je vaša reakcija? Kakšna čustva se pojavljajo?
- 1.3 Kako se počutite po končanem delu, ko greste domov oziroma v naslednjih dneh (ko izveste za smrt uporabnika)? Kakšni so občutki? Se ti dnevi razlikujejo od drugih? Na kakšen način?
- 1.4 Kako je vaš odnos z uporabnikom vplival na vaše občutke ob njegovi smrti? Kako te izkušnje vplivajo na vaše delo?
- 1.5 Na kakšen način žalujete za svojimi uporabniki? V čem vidite pomen žalovanja? Kaj vam pri žalovanju pomaga?
- 1.6 Se vam je kdaj zgodilo, da se je uporabnik želel z vami pogovoriti o smrti, umiranju, žalovanju? Kako ste se odzvali?
- 1.7 Se vam je kdaj zgodilo, da vam je uporabnik zaupal kakšno svojo posmrtno željo? Ste je izpolnili? Če da, kako? Opišite primer. Kakšni so bili občutki? Kaj o tem menite?

2. Kako si socialni delavci in socialne delavke pomagajo, kadar so v stiski ob smrti uporabnika?

- 2.1 Se kdaj znajdete v stiski oziroma zadregi v zvezi s smrtjo in umiranjem uporabnikov (opišite)? Potrebujete kakšno pomoč pri reševanju le-teh? Na koga se obrnete? S kom se lahko pogovarjate o tem?
- 2.2 Se morda kdaj udeležite uporabnikovega pogreba? Če da, kdaj? V kakšnih primerih?
- 2.3 Ste se kdaj o smrti pogovarjali s kakšno sodelavko/sodelavci? Prosim, povejte kaj več o tem pogovoru. Vam je to kaj koristilo pri vašem nadaljnjem delu ali osebnem življenju? Kako?

3. Katere oblike pomoči so socialnim delavcem in socialnim delavkam na voljo?

- 3.1 Imate kakšne skupine za samopomoč oziroma druge vrste pomoči, oblike razbremenitve, kjer lahko spregovorite tudi o smrti uporabnikov v okviru ustanove, v kateri delate? Kakšne so vaše izkušnje s temi skupinami?
- 3.2 Poznate in ali se poslužujete kakšne druge oblike pomoči zaradi stisk pri delu? Katere?
- 3.3 Bi si želeli kakšno obliko pomoči? Če da, kakšno?
- 3.4 Si želite oziroma ste mnenja, da bi o tej temi morali usvojiti še dodatna znanja? Prosim, razložite, lahko tudi na kakšnem primeru.

4. Kako se je žalovanje oziroma spoprijemanje s smrtjo spremenilo skozi čas in izkušnje socialnih delavcev in socialnih delavk?

- 4.1 Kako se je vaše žalovanje in doživljanje smrti spremenilo skozi čas in izkušnje? Če primerjate smrt uporabnika, ko ste bili na začetku svoje poklicne poti in sedaj, ko imate že nekaj izkušenj? So razlike? Kakšne?

5. Kako je smrt uporabnikov povezana z osebnim življenjem socialnih delavcev in socialnih delavk?

- 5.1 Kakšen je vaš osebni odnos do smrti? Se je bojite? Če da, zakaj? Česa vas je strah?
- 5.2 Kako so spremembe načina žalovanja povezane z osebnimi izkušnjami?
- 5.3 Kaj menite o trditvi, da je smrt tabu tema?

9.2 ODPRTO KODIRANJE

OSEBA	IZJAVA	POJEM	KATEGORIJA	NADKATEGORIJA	TEMA
A1	<i><u>Na leto doživim 60–70 primerov smrti uporabnikov/stanovalcev, saj delam v domu za stare.</u></i>	Veliko primerov	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A2	<i><u>S smrtjo se soočam vsak delovni dan že 6 let.</u></i>	Veliko primerov	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A3	<i><u>je soočanje s smrtjo del vsakdana</u></i>	Veliko primerov	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A4	<i><u>pa ta del zelo zahteven oziroma psihično težak</u></i>	Zahtevno in psihično naporno	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A5	<i><u>imam različna obdobja soočanja s smrtjo</u></i>	Različna obdobja srečanja s smrtjo	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A6	<i><u>imam dovolj in da želim na karierni poti naprej</u></i>	Želja po spremembi delovnega okolja	Spremembe	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A7	<i><u>Ni mi več fajn se vsak dan soočati s smrtjo in delati v instituciji, kjer je rezultat smrt, ne glede na to, kako dobro delamo</u></i>	Želja po spremembi delovnega okolja	Spremembe	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A8	<i><u>Spominjam se, da sem bila prvih nekaj mesecev zaposlitve v domu zaradi smrti v šoku</u></i>	Šok zaradi smrti prve mesece zaposlitve	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A9	<i><u>Težko mi je bilo poklicati svojce in sporočiti, da jim je umrla mama/oče.</u></i>	Sočutnost do svojcev	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A10	<i><u>Izjemno pozorna sem še danes in izrekam sožalje z zavedanjem, da sem ga jaz izrekla že tisočkrat, a da ga dotičnemu svojcu izrečem enkrat in kako pomembno je, da sem pri tem avtentična, sočutna, iskrena</u></i>	Sočutno izrekanje smrti svojcem	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A11	<i><u>Ob določenih stanovalcih, s katerimi sem soustvarila še posebej pristen in globok osebni stik in delovni odnos, mi je ob njihovi smrti še posebej težko</u></i>	Težje doživljanje ob tesnejših stikih	Tesnejši stik	Vpliv odnosa a doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A12	<i><u>Marsikdaj sem potočila solzo ob smrti stanovalca/stanovalke</u></i>	Jok, žalost	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem

A13	<u>se šla od njega posloviti (v času umiranja in že, ko je bil mrtev na postelji)</u>	Slovo od uporabnika v času umiranja ali smrti	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A14	<u>napiše kamenček in ga odnese v poslovilni kotiček ob smrti stanovalca v domu</u>	Kamenček v poslovilni kotiček ob smrti uporabnika	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A15	<u>odpira temo pogovora o smrti s še živečimi stanovalci</u>	Odpiranje teme smrti z uporabniki	Pogostost	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A16	<u>Čustva, ki jih doživljam, so žalost</u>	žalost	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
A17	<u>apatija, po toliko letih</u>	Apatija (po letih dela)	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
A18	<u>obrambni mehanizem</u>	Obrambni mehanizem	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A19	<u>smrt dojemam kot nekaj običajnega</u>	Sedaj smrt nekaj običajnega	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A20	<u>lažje jo sprejemam</u>	Lažje sprejemanje smrti skozi čas	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A21	<u>določene pokojne stanovalce ohranjam v zelo lepem spominu</u>	Ohranjanje uporabnikov v lepem spominu	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
A22	<u>še vedno vidim trenutek, ko sem svojce enega gospoda peljala v poslovilno sobo, ko sem morala njegovo truplo odkriti in jih povabiti v sobo, da se tudi oni od njega poslovijo. Še danes vidim njegovo sliko in moram reči, da mi je bilo to nekaj težjega, kar sem doživela</u>	Težko soočanja svojcev z umrlim uporabnikom	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
A23	<u>Od takrat dalje sem se temu delu tudi izogibala oz. se zavarovala na način, da nisem odpirala svojcem poslovilne sobe, če se je le dalo (sem prosila, da naredi to nekdo drug).</u>	Težko soočanja svojcev z umrlim uporabnikom	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
A24	<u>takoj ko pridem v službo, preverim, če je kdo umrl ali ne (čez noč, tekom vikenda)</u>	Informacija o smrti takoj ob prihodu v službo	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnikov

A25	<i>delovni dan nekoliko drugačen kot sicer</i>	Drugačen delavnik	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A26	<i>občutki so sedaj lažji in manj intenzivni, kakor so bili pred leti</i>	Lažje sprejemanje smrti skozi čas	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A27	<i>Zavisi tudi kdo umre</i>	Odvisno od okoliščin	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A28	<i>ali je smrt nekoga bolj ali manj pričakovana</i>	Odvisno od okoliščin	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A29	<i>Včasih namreč vem, da se je nekdo s smrtjo »rešil«.</i>	Smrt kot odrešitev	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A30	<i>so pa stanovalci, ki s svojo smrtjo tudi »presenetijo«, saj je npr. ne pričakujemo.</i>	Nepričakovana smrt	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A31	<i>s katerimi sem imela pristnejši in tesnejši stik ali sem jih dlje časa poznala, se z njimi veliko pogovarjala, se od njih kaj naučila ali jih kot osebnosti zelo spoštovala, sem oz. še vedno, doživljam težje.</i>	Težje doživljanje ob tesnejših stikih	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A32	<i>Te izkušnje me po eni strani bogatijo (smrt)</i>	Doprinos izkušenj	Pozitiven vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A33	<i>ogromno naučila,</i>	Novo znanje	Pozitiven vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A34	<i>občutek, da me čaka še kaj drugega in novega.</i>	Želja po spremembi delovnega okolja	Spremembe	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A35	<i>Premlada sem še, preveč imam energije, v domu za stare pa energija pojenja in si lahko še tako nadobuden, sistem in energija te začneta spodjedati.</i>	Želja po spremembi delovnega okolja	Spremembe	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
A36	<i>S sodelavko se pogovarjam o stanovalcu, ki umre.</i>	Pogovor o pokojnem	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A37	<i>Povem kak spomin</i>	Obujanje spominov	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A38	<i>rečem nekaj besed.</i>	Pogovor o pokojnem	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s

					smrtjo in umiranjem
A39	<i><u>Pogovor o smrti, umiranju, minljivosti pogosto vnesem tudi v osebno terapijo in študijsko skupino, saj študiram psihoterapijo, kjer sem podprta in sem lahko v skupini ranljiva.</u></i>	Osebna terapija in študijska skupina pri študiju psihoterapije	Osebna terapija	Samoinicativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A40	<i><u>Zaznavam, da se me smrt močno dotika,</u></i>	Močan vpliv smrti	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A41	<i><u>da se zaradi dela v domu za stare že zelo obremenjujem ali bom imela denar, da bom lahko skrbela za svoje starše, če bosta potrebovala dom, vse bi dala, da jim nikoli ne bi bilo treba iti v dom, skrbi me, za katerimi boleznimi bosta zbolela,</u></i>	Delo v domu za stare vpliva na doživljanje staranja staršev	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A42	<i><u>soočam se z lastno minljivostjo, se sprašujem, kako bom jaz zapustila ta svet</u></i>	Razmišljanje o minljivosti in lastni smrti	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A43	<i><u>vodim skupine s stanovalci, kjer vedno ubesedimo izgubo člana skupine,</u></i>	Pogovor o pokojnih v skupinah s stanovalci	Pogostost	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A44	<i><u>odpiramo temo o smrti, minljivosti,</u></i>	Odpiranje teme smrti, minljivosti	Vsebina	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A45	<i><u>napišem na kamenček inicialke pokojnega in jih odnesem v poslovilni kotiček</u></i>	Kamenček v poslovilni kotiček ob smrti uporabnika	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A46	<i><u>Najbolj mi pomaga osebna terapija in študijska skupina, kjer lahko varno delim, kaj vse se mi dogaja vezano na smrt in umiranje stanovalcev ter samo delo v domu za stare.</u></i>	Osebna terapija in študijska skupina pri študiju psihoterapije	Osebna terapija	Samoinicativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A47	<i><u>opažam, da nekatere stanovalce dojemam kot številke: »pač, je umrla/umrl« in tudi na glas govorim npr. »ta mesec jih ni veliko umrla / prejšnji jih je 10« ...</u></i>	Dojemanje uporabnikov kot številke	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika

A48	<i><u>konec koncev je to del mojega delovnega vsakdanjika</u></i>	Veliko primerov	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
A49	<i><u>o tem govorim povsem samoumevno brez večjih težav.</u></i>	Pogovor o smrti samoumeven, brez težav	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
A50	<i><u>Zelo velikokrat.</u></i>	Pogosto	Pogostost	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A51	<i><u>Odprta sem za pogovore o smrti.</u></i>	Odprtost za pogovor	Odziv	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A52	<i><u>Tudi v skupini, ki jo vodim, t. i. čajanka, govorimo o smrti, bolečinah, umiranju.</u></i>	Smrt, bolečina, umiranje v pogovorih skupin za samopomoč	Vsebina	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A53	<i><u>Stanovalci pogosto rečejo, da imajo dovolj življenja, da bi radi umrli</u></i>	Besede o želji po koncu življenja	Vsebina	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A54	<i><u>Ni šlo za posmrtno željo</u></i>	Ni bila posmrtna želja	Prisotnost	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A55	<i><u>je pa nedolgo nazaj k meni pristopila stanovalka in mi rekla: »Že kar nekaj časa sem tukaj, pa še nisem videla, da bi kje odpeljali kakega mrtvega. Mi prosim poveste, kako točno to poteka, kaj bo z mano, ko bom umrla?« Pokazala sem ji poslovilno sobo, katero si je skrbno ogledala in pokomentirala. Potem je pogledala mene in dejala: »Veste, zdaj me ni več strah. Ko pride, pride. Poslovilna soba je kar lepa. Našim sem tudi že naročila, kaj vse hočem. Vas pa tudi povabim, žiher pridete na pogreb.«</u></i>	Želja stanovalke vedeti, kaj bo z njo, ko bo umrla	Vsebina	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A56	<i><u>Od ganjenosti so mi tekle solze.</u></i>	Žalost ob pogovoru s stanovalko o smrti	Odziv	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem

A57	<i>»Ne rabite jokati,« je dejala. »To je življenje.«</i>	Sprejemanje smrti kot del življenja s strani uporabnika	Vsebina	pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A58	<i>Potem sem jo povabila k sebi v pisarno na kavo, kakor vedno. Na poti si je premislila in odšla v dvigalo, videla sem jo, kako ima rosne oči.</i>	Solze uporabnice po pogovoru o smrti	Odziv	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A59	<i>Ganljivo, nepopisno in večno ...</i>	Žalost ob pogovoru s stanovalko o smrti	Odziv	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
A60	<i>Z nekaterimi sodelavci, a ne z vsemi.</i>	Pogovor z nekaterimi	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A61	<i>osebne stiske rešujem na osebni terapiji, v katero sem vključena in si jo sama plačujem</i>	Reševanje stisk na osebni terapiji	Osebna terapija	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A62	<i>Nikoli se še nisem udeležila pogreba zgolj zato, ker bi je šlo za našega stanovalca, stanovalko.</i>	Udeleževanje pogrebov iz drugih razlogov, ne zaradi delovnega odnosa	Osebni	Razlog udeležbe	Pogrebi
A63	<i>Prej zato, ker sem to osebo poznala že od prej in bila z njo povezana.</i>	Udeleževanje pogrebov zaradi osebnega poznanstva	Osebni	Razlog udeležbe	Pogrebi
A64	<i>Nekajkrat sem šla pokropit pokojnega, pa tudi ne zelo velikokrat oziroma vedno le, če je šlo za starša osebe, ki jo poznam oziroma širše vezi/poznanstva, ne le to, da je bila naša stanovalka/stanovalec.</i>	Udeleževanje pogrebov iz drugih razlogov, ne zaradi delovnega odnosa	Osebni	Razlog udeležbe	Pogrebi
A65	<i>Potem bi lahko šla vsak teden na pogreb ali kropit</i>	Udeležba na pogrebih bi bila vsakotedenska	Ne	Udeležba na pogrebih	Pogrebi
A66	<i>Tukaj sem si postavila meje</i>	Postavitev meja	Ne	Udeležba na pogrebih	Pogrebi
A67	<i>nikoli se nisem tako močno navezala na osebo</i>	Ni močne povezanosti z uporabniki	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
A68	<i>sem se od nje drugače poslovila (v mislih ipd.).</i>	Drugačno slovo	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
A69	<i>Pogosto so pogrebi ali možnost, da greš kropit, tudi le en dan in v času, ko sem v službi.</i>	Pogrebi so v času službe (ni možnosti)	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
A70	<i>Se pogovarjam, ja.</i>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk

A71	<i>Sproti, ko štejemo umrle v mesecu, ko preberem raport in opazim, da se nekemu zdravstveno stanje slabša, ko slišim od druge sodelavke, da je nekdo »paliativa«.</i>	Način dela	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A72	<i>Pri nas je tema smrti vsak dan na vidiku in dejansko že del vsakdana</i>	Tema smrti del vsakdana	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A73	<i>Ne, nimamo.</i>	Ni na voljo	Prisotnost	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
A74	<i>Sama skrbim za osebno higieno z neprestanimi izobraževanji, delom na sebi.</i>	Izobraževanje, delo na sebi	Izobraževanje	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A75	<i>hodim na psihoterapijo...</i>	Psihoterapija	Psihoterapija	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A76	<i>sem tudi ena od ljudi v domu, ki delam z zaposlenimi, in jih vabim, da odpirajo temo »soočenje z izgubo in smrtjo na delovnem mestu«</i>	Spodbujanje pogovora z zaposlenimi	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
A77	<i>Kot predsednica Društva za zdravje in sožitje v družinah Trebnje, smo lansko leto organizirali delavnico z naslovom »Soočenje z izgubo«, ki je potekala ravno v Domu starejših občanov v Trebnjem in je bila lepa udeležba, nekaj jih je prišlo tudi zaposlenih iz doma oziroma mojih sodelavcev. Ampak po moji oceni premalo.</i>	Organizacija delavnice z majhno udeležbo	Delavnice	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A78	<i>Jaz se ogromno izobražujem,</i>	Izobraževanje	Izobraževanje	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A79	<i>študiram psihoterapijo</i>	Študij psihoterapije	psihoterapija	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A80	<i>vodim društvo, sem prostovoljka pri Varuhu človekovih pravic – zagovornica otrok</i>	Vodja društva, zagovornica	Prostovoljstvo	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
A81	<i>V enem trenutku sem ugotovila, da vse to počnem, da balansiram službo oziroma tudi psihično težo te službe in ta občutek, da ne glede na vse, kaj narediš in kako dobro delaš, ljudje umirajo.</i>	Druge aktivnosti z namenom lajšanja stisk		Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk

A82	<u>ugotavljam, da imam v vseh teh letih tega dovolj in si želim spremeniti delovno okolje.</u>	Želja po spremembi delovnega okolja	Spremembe	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A83	<u>morda redno supervizijo, vendar zunaj doma.</u>	Supervizija izven službe	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
A84	<u>zadovoljna, ker me je trenutni delodajalec zelo podpiral pri izobraževanjih, tako da sem v tem času usvojila ogromno drugega znanja.</u>	Podpora delodajalca pri izobraževanju	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
A85	<u>Jaz osebno ne, ker sama vlagam vase in vsa leta dam od svoje plače veliko denarja za izobraževanja, da hkrati balansiram tudi sebe in lažje ter posledično boljše delam na delovnem mestu, ki ga opravljam.</u>	Samoiniciativno se že izobražuje	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
A86	<u>So očitne razlike</u>	Da, velike	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A87	<u>Prej me je bolelo telo,</u>	Ni bolečin v telesu	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A88	<u>čustva so bila močnejša</u>	Manj močna čustva	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A89	<u>vsako smrt sem posebej podoživela, čutila, se za trenutek ustavila</u>	Podoživljanje smrti prej	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A90	<u>Sedaj mi je to nekaj povsem običajnega,</u>	Sedaj smrt nekaj običajnega	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A91	<u>jemljem manj čuteče vse skupaj</u>	Manj močna čustva	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A92	<u>Kot del službe</u>	Del službe sedaj	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A93	<u>na začetku res trpela.</u>	Prej trpljenje	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A94	<u>Se ne bojim,</u>	Ni strahu	Prisotnost	Straj pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje

A95	<u>v kolikor ne bi delala v domu za stare, sem prepričana, da se o smrti in minljivosti ne bi toliko preizpraševala.</u>	Ni strahu zaradi delovnih izkušenj in razmišljanja	Razlog	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
A96	<u>Imam tudi obdobja, ko sem brala le knjige o smrti in umiranju, ko sem bila popolnoma vpeta v to temo.</u>	Novo znanje	Pozitiven vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A97	<u>strokovno močna kot psihoterapevt za področje staranja, žalovanja, priprave na smrt ...</u>	Strokovna podprtost	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
A98	<u>Skrbi me staranje staršev, njihove bolezni, ali bosta hotela v dom, imela denar za domsko oskrbo, ...</u>	Vpliv na doživljanje staranja staršev	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A99	<u>Jaz ne vem, če se smrti ravno bojim</u>	Ne vem	Prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
A100	<u>Jo sprejemam, nikakor pa si je še ne želim.</u>	Sprejemanje smrti, vendar izogibanje le-te	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
A101	<u>Rada bi ostala zdrava in bila uspešna v karieri in zadovoljna v osebnem življenju in imam občutek, da bom lažje in bolj svobodno, ko ne bom več delala v domu za stare.</u>	Želja po spremembi delovnega okolja	Spremembe	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A102	<u>Čutim, da imam dela s starimi in dnevnega soočanja s smrtjo dovolj.</u>	Želja po spremembi kariere	Spremembe	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A103	<u>Pogosto se vprašam, ali bom zmogla toliko odprtosti in pogovorov s svojimi najožjimi člani vezano na smrt, umiranje, kakor jo zmorem v odnosu s stanovalci, njihovimi svojci</u>	Vprašanje o možnosti pogovora o smrti v zasebnem življenju	Pogovor o smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A104	<u>V času dela v domu mi je umrl tudi star ata in njegovo izgubo sem doživljala celo lažje, ker sem se tolažila, da k sreči ni rabil v dom za stare, da je umrl prej.</u>	Lažje sprejemanje smrti dedka, ker ni umrl v domu za stare	Pozitiven vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
A105	<u>Za uporabniki in za ljudmi iz osebnega življenja žalujem drugače, zato se mi ne</u>	Drugačen način žalovanje za osebami iz	Ni vpliva	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika

	<u>zdi, da bi te izkušnje vplivale na osebno žalovanje.</u>	zasebnega življenja			
A106	<u>Smrt ni tabu tema v domu za stare</u>	Ni tabu v domu za stare	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
A107	<u>splošno v družbi pa še vedno</u>	Tabu v družbi	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
A108	<u>Stari ljudje predstavljajo rob družbe in tudi ljudje, ki delamo z njimi.</u>	Stari ljudje in ljudje, ki delajo z njimi so rob družbe	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
A109	<u>Ljudje težko govorijo o izgubah, kako se soočajo s smrtjo, težko sploh izrečejo besede: umreti, smrt,</u>	Ljudje težko spregovorijo o smrti	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
A110	<u>Delavnice na to temo so slabo obiskane, ker je ljudi sram priti, tudi če čutijo, da potrebujejo pomoč.</u>	Slabo obiskane delavnice na to temo	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
A111	<u>veliko ljudi del življenja živijo z nepredelano izgub, zanikanjem žalovanja, potlačenimi čustvi</u>	Nepredelane izgube pri veliko ljudeh	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
A112	<u>redko upamo vprašat človeka, ki je izgubil ljubljeno osebo, kako je, kako se počuti, ali mu je težko, se počuti sam, osamljen ...</u>	Nespretnost pri komunikaciji z žalujočim	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
A113	<u>nerodni na tem področju</u>	Nespretnost pri komunikaciji z žalujočim	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
A114	<u>Nekateri ljudje pa so neverjetno pripravljeni na smrt, vedo, kakšen pogreb želijo, kje bodo pokopani, da bodo darovali organe itd. in po eni strani izpadejo čudni, ko o tem govorijo.</u>	Posamezniki pripravljeni na smrt, zaradi česar veljajo za čudne	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
B1	<u>Smrt je v naši hiši pričakovana.</u>	Smrt pričakovana	Smrt	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B2	<u>Ljudje umirjajo na zelo različne načine.</u>	Različni načini smrti	Smrt	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B3	<u>Lahko bi rekli, da kakor so ljudje živeli, tako so umrli.</u>	Kakor živi, tako umre	Smrt	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B4	<u>Če so umirajoči bolj spravljeni s svojim življenjem, je smrt nekaj</u>	Če je pripravljen na smrt, je ta lepa	Smrt	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnikov

	<i>čemur so se lažje prepustijo. Lahko bi rekli lepa smrt.</i>				
B5	<i>Spoštovanje</i>	Spoštovanje	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B6	<i>hvaležnost</i>	Hvaležnost	čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B7	<i>čustveno</i>	Čustveno	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B8	<i>olajšanje</i>	Olajšanje	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B9	<i>Moj odnos do smrti je pozitiven</i>	Pozitiven	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
B10	<i>Smrt me ne spravlja v stisko</i>	Ni stiske	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
B11	<i>Razumem jo kot nekaj večjega, nekaj kar nas presega.</i>	Nekaj večjega	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
B12	<i>Ob vsaki smrti se poglobi moje razumevanje življenja, in moj odnos do njega.</i>	Globlje razumevanje in odnos do življenja	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B13	<i>Žalovanje je v življenju pomembno, saj se z žalovanjem ovrednoti odnos do umrlega.</i>	Ovrednotenje odnosa	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B14	<i>Čustva tistega, ki ostanejo dobijo svoj pomen in svoj prostor v življenju.</i>	Čustva žalujočega dobijo pomen in prostor	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B15	<i>Žalovanje te zaceli – naredi nazaj celega.</i>	Celjenje	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B16	<i>Vedno bi se moral človek ustaviti ob izgubi</i>	Ustavitev	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B17	<i>Ne samo človeka.</i>	Ne samo izguba človeka	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B18	<i>Svoj odnos ovrednotiti in biti zavesten ob izpuščanju.</i>	Ovrednotenje odnosa	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s

					smrtjo in umiranjem
B19	<u>Kako dolgo traja izpuščanje, je stvar posameznika in njegovega zavedanja.</u>	Čas odvisen od posameznika	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B20	<u>Z uporabniki se o teh temah pogosto pogovarjam</u>	Pogosto	Pogostost	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B21	<u>Globina in kvaliteta pogovora je odvisna od lastne zmožnosti strokovne delavke iti v strahove, bolečino in tudi radost umirajočega.</u>	Globina in kvaliteta pogovora odvisna od strokovne delavke	Vsebina	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B22	<u>Ne, take izkušnje do sedaj nisem imela</u>	Ni take izkušnje	Prisotnost	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B23	<u>Verjetno je takšen primer v profesionalnih odnosih zelo redek, da je primeren oziroma znotraj profesionalne razmejenosti.</u>	Redek primer znotraj delovnega odnosa	Odziv	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B24	<u>Pomembno se mi zdi, da se človek, ki se sreča z umiranjem in smrtjo, lahko o tem pogovarja z sodelavci.</u>	Pomemben pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B25	<u>je pogovor pomemben za osebno razumevanje in razbremenjevanje</u>	Razbremenitev	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B26	<u>Pri nas o teh temah vsakodnevno govorimo,</u>	Način dela	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B27	<u>prav tako o vprašanjih, ki se posameznemu delavcu, delavki porajajo ob vsebinah umiranja in smrti.</u>	Tudi o vsebinah (umiranje, smrt), ki se porajajo posameznikom	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B28	<u>Ne, pogrebov se ne udeležujemo</u>	Ne	Ne	Udeležba na pogrebih	Pogrebi
B29	<u>imamo pa dvakrat letno žalno slovesnost, kjer se skupaj s svojci poslovimo od vseh umrlih v hiši.</u>	Žalna slovesnost	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
B30	<u>Pomembna je osebna nota</u>	Pristnost	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B31	<u>iskrenost vsakega udeleženega</u>	Iskrenost	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk

B32	<u>pogovor poteka čim bolj spontano in iskreno</u>	Iskrenost	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B33	<u>potreben čas</u>	Potreben čas	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B34	<u>varen prostor</u>	Potreben varen prostor	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B35	<u>In spet smo pri odnosu, od katerega je odvisna globina in učinek pogovora</u>	Različen učinek	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B36	<u>Ali odideš iz pogovora opolnomočena, razbremenjena ali s frustracijo.</u>	Opolnomočenje, razbremenitev ali frustracija	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B37	<u>lahko prepoznaš eventualne lastne stiske, ki ob tem nastanejo in vzpostaviš do njih odnos</u>	Prepoznavanje lastnih stisk	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B38	<u>pridobiš večjo kompetentnost pri soočanju z smrtjo.</u>	Večja kompetentnost pri soočanju s smrtjo	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B39	<u>Pogovor pri nas poteka v obliki študije primera</u>	Študije primera	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
B40	<u>supervizije,</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
B41	<u>na dnevnem srečanju.</u>	Dnevno srečanje	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
B42	<u>Skupine, mislim, da te vedno obogatijo</u>	Obogatijo	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
B43	<u>velikega pomena odnos posameznika do nje – bolj ko se odpreš, več dobiš.</u>	Odnos posameznika – večja odprtost, več dobiš	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
B44	<u>obogatene z izkušnjami udeležencev, ki ti vedno odpirajo nova okenca v tebi ali pa dajo legitimnost občutkov, ki jih doživljaš kot neprimerne ali samo tvoje.</u>	Izmenjava izkušenj in pomoč	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
B45	<u>Veliko se ukvarjam z osebnim razvojem</u>	Osební razvoj		Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B46	<u>kontemplacijo</u>	Kontemplacija		Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
B47	<u>Topel človeški stik vedno odpira vrata in pomirja človeka, ki je v stiski.</u>	Topel človeški stik pomirja		Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk

B48	<u>Več skupin, na temo smrti in žalovanja oziroma odnosa do življenja.</u>	Več skupin na to temo	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
B49	<u>Znanja so nujna.</u>	Nujna	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
B50	<u>saj nam dajejo samozavest in kompetentnost.</u>	Samozavest, kompetentnost	Pomen	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
B51	<u>Vendar znanje brez osebne note – ranljivosti, zgubi človečnost, ki pa je nujna pri temah, kot sta smrt in žalovanje</u>	Poleg znanja nujna osebna nota – ranljivost	Pomen	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
B52	<u>Več stvari je, ki jih upam.</u>	Večja spretnost pri delu	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B53	<u>znam vprašati</u>	Večja spretnost pri delu	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B54	<u>manj je zadrege</u>	Večja spretnost pri delu	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B55	<u>več spontanosti</u>	Večja spretnost pri delu	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B56	<u>Več harmoničnosti v stiku z umirajočimi in žalujočimi</u>	Večja spretnost pri delu	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B57	<u>Več dobre komunikacije</u>	Večja spretnost pri delu	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B58	<u>Pozitiven</u>	Pozitiven	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
B59	<u>zelo naraven</u>	Naravno	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
B60	<u>Je del življenja.</u>	Del življenja	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
B61	<u>Se je ne bojim</u>	Ni strahu	prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
B62	<u>Stik z lastnim žalovanjem, omogoča skozi lastno izkušnjo odkrivati nova področja razumevanja.</u>	Novo znanje	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov

	<u>spoštovanja in senzibilizacije do žalujočih.</u>				
B63	<u>dopustiti lasten proces in si vzeti zanj čas in prostor.</u>	Čas in prostor za lastni proces	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B64	<u>V nasprotnem primeru, potrebo po žalovanju potlačiš in ga nadomestiš z delovanjem in teorijo, ki nima temeljev in je mrtva.</u>	Potlačitev žalovanja in nadomestitev z delom in teorijo	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
B65	<u>Se strinjam.</u>	Da	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
B66	<u>Zelo zelo velik tabu.</u>	Zelo velik tabu	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
B67	<u>Verjetno potenciran še z načinom življenja, ki gre v vse večjo lahkotnost in dekadentnost.</u>	Povečan z načinom življenja (lahkotnost, dekadentnost)	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
C1	<u>Ko sem pričela obveščati sorodnike o smrti mi je bilo zelo težko</u>	Sočutnost do svojcev	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C2	<u>nekaj novega</u>	Novo	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C3	<u>nekaj, kar sem upala vsak dan, da mi danes ne bo treba obvestiti</u>	Želja po dnevu brez tega	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C4	<u>Je težko</u>	Težko	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C5	<u>Najtežje je, ko je smrt nepričakovana</u>	Nepričakovana smrt	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C6	<u>V kolikor je smrt nepričakovana sem začudena.</u>	Nepričakovana smrt	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C7	<u>v mislih s svojci</u>	Sočutnost do svojcev	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C8	<u>velikokrat sem brez besed.</u>	Brez besed	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C9	<u>zdaj ne pojavljajo nobena čustva ob novici</u>	Brez čustev (sedaj)	čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnikov	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C10	<u>sem se že navadila.</u>	Sedaj smrt nekaj običajnega	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C11	<u>Na začetku pa so bili vedno občutki neprijetni</u>	Neprijetni občutki prej	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov

C12	<u>se s časoma navadiš, da je to del življenja</u>	Realen pogled na življenje	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C13	<u>sprejmeš stvari tako, kot so</u>	Realen pogled na življenje	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C14	<u>se ne obremenjuješ.</u>	Se ne obremenjuješ	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C15	<u>Vsi dnevi so enaki, saj si ne jemljem k srcu</u>	Ni razlike v dnevu, ne jemlje k srcu	Ni vpliva	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C16	<u>Ko obvestim svojca o smrti iz zaključim njegovo dokumentacijo, grem naprej in pozabim na to.</u>	Pozabi po obvestitvi svojcev	Ni vpliva	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C17	<u>Odkvisno kateri uporabnik je umrl.</u>	Odkvisno od uporabnika	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C18	<u>Na nekatere si bolj navezan kot na druge</u>	Različna navezanost	tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C19	<u>Vsaka izkušnja te okrepi in naredi še močnejšega.</u>	Izkušnje krepijo	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C20	<u>Ne žalujem</u>	Ne žalujem	Doživljanje žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C21	<u>Mislím, da žalujejo bolj svojci in osebe, ki so uporabnika bolj poznale</u>	Žalujejo svojci in bližnji	Doživljanje žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C22	<u>Oseba mora žalovati, da gre lahko naprej v življenju.</u>	Nujno za nadaljnje življenje (svojci, bližnji)	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C23	<u>Pomaga pa včasih pogovarjanje o osebi</u>	Pogovor o pokojnem	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C24	<u>obujanje spominov</u>	Obujanje spominov	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C25	<u>hoja v naravo</u>	Narava, rekreacija	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C26	<u>tišina</u>	Tišina	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Srečanje s smrtjo uporabnikov
C27	<u>Ne, nisem imela te izkušnje</u>	Ni izkušnje	Pogostost	Pogovor	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
C28	<u>Ne, to se mi še ni zgodilo.</u>	Ni take izkušnje	Prisotnost	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s

					smrtjo in umiranjem
C29	<u>Ne, ne doživljam stisk,</u>	Ne		Prisotnost stiske	Pomoč pri premagovanju stisk
C30	<u>ne potrebujem pomoči</u>	Ne		Potreba pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
C31	<u>se ne obračam na nikogar</u>	Ni potrebna pomoč kogarkoli		Potreba pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
C32	<u>Ne, na pogrebe ne hodim.</u>	Ne	Ne	Udeležba na pogrebi	Pogrebi
C33	<u>Ne, nisem še imela pogovorov o tej temi.</u>	Ne še	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
C34	<u>Strokovni tim,</u>	Strokovni tim	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
C35	<u>kjer vsak lahko podeli svoje težave.</u>	podelitev težav	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
C36	<u>Sama pa nimam stisk glede smrti, zato te teme ne odpiram.</u>	Nimam stisk, ne odpiram teme	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
C37	<u>Ne, ne potrebujem pomoči,</u>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
C38	<u>se za to tudi nisem zanimala.</u>	Se ne zanimam	poznavanje	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
C39	<u>Ne, je ne potrebujem.</u>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
C40	<u>Ne</u>	Ne	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
C41	<u>imam dovolj znanja za opravljanje dela</u>	Dovolj znanja	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
C42	<u>drugega znanja ne potrebujem</u>	Ne	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
C43	<u>Ne, bistvenih razlik ne opazim</u>	Ni bistvenih razlik	Opazanje razlike	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
C44	<u>Smrti se ne bojim</u>	Ni strahu	prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
C45	<u>je sestavni del življenja</u>	Sestavni del življenja	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
C46	<u>Strah me je to, kako bo s svojci po moji smrti.</u>	Strah, kako bo z bližnjimi po smrti	razlog	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje

C47	<u>Niso, ne opazim povezave med delom in osebnim življenjem</u>	Ni vpliva	Ni vpliva	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
C48	<u>Menim, da se mnogo premalo govori o smrti</u>	Premalo govora o smrti	vzrok	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
C49	<u>imajo ljudje tudi premalo informacij o smrti</u>	Premalo informacij o smrti	Vzrok	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
D1	<u>Smrt uporabnika sem doživela, bilo je veliko primerov</u>	Veliko primerov	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
D2	<u>saj sem delala v bolnici in</u>	Bolnišnica	Lokacija	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
D3	<u>domu za stare.</u>	Dom za stare	Lokacija	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
D4	<u>uporabniki vseh starostnih skupin</u>	Vse starostne skupine	Starostna skupina	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
D5	<u>Občutki so zelo slabi</u>	Neprijetna čustva	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
D6	<u>sprejem sicer umirjeno</u>	Umirjeno	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
D7	<u>obdajajo pa me neprijetna čustva</u>	Neprijetna čustva	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
D8	<u>Počutim se utrujeno</u>	Utrujenost	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D9	<u>obdajajo me mešani občutki</u>	Mešani občutki	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D10	<u>včasih se ti dnevi razlikujejo od drugih</u>	Drugačni, bolj žalostni dnevi	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D11	<u>odvisno kako stresna je situacija</u>	Odvisno od okoliščin	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D12	<u>za kakšno smrt gre</u>	Odvisno od okoliščin	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D13	<u>kakšen je odnos z uporabnikom.</u>	Odvisno od okoliščin	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika

D14	<u>Včasih sem bila zelo žalostna , torej če je bil odnos z uporabnikom boljši, sva bila več v stiku.</u>	Žalost ob boljšem in pogostejšem odnosu nekoč	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
D15	<u>Počasi pa te izkušnje utrjujejo</u>	Izkušnje krepijo	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D16	<u>in postaneš močnejši</u>	Izkušnje krepijo	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D17	<u>Sem žalostna</u>	Jok, žalost	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D18	<u>razmišljam o njem</u>	Obujanje spominov	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D19	<u>Pomen žalovanja vidim v spoštovanju do človeka.</u>	Spoštovanje do človeka	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D20	<u>Pri žalovanju pa mi najbolj pomaga, da se od človeka poslovim, v takšni obliki, kot mi situacija dopušča.</u>	Slovo od uporabnika v času umiranja ali smrti	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D21	<u>Velikokrat</u>	Pogosto	Pogostost	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D22	<u>sprejela popolnoma mirno</u>	Mirno sprejmeš	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D23	<u>vedela, da to potrebuje.</u>	Veš, da oseba to potrebuje	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D24	<u>Da</u>	Da	prisotnost	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s

					smrtjo in umiranjem
D25	<u>sem jo tudi izpolnila</u>	Izpolnitev	Odziv	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D26	<u>sporočila za otroke, da jih imajo radi, kljub temu da niso bili v najboljših odnosih z njimi.</u>	Sporočilo otrokom, da jih imajo radi kljub slabim odnosom		Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D27	<u>Občutki so bili dobri, predvsem zato, ker sem vedela, da mi zaupajo.</u>	Dobri občutki zaradi zaupanja	Občutki	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
D28	<u>Ne, nimam stisk</u>	Ne		Prisotnost stiske	Pomoč pri premagovanju stisk
D29	<u>ne potrebujem pomoči</u>	Ne		Potreba pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D30	<u>če že, se obrnem na kolege</u>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
D31	<u>S sodelavci se pogovarjamo o tem v okviru strokovnega tima.</u>	Strokovni tim	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D32	<u>Pogrebov sem se udeležila</u>	Da	Da	Udeležba na pogrebi	Pogrebi
D33	<u>predvsem, ko človek ni imel svojcev.</u>	Ko oseba nima svojcev	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
D34	<u>Sem se pogovarjala, ja</u>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
D35	<u>Predvsem s tistimi sodelavci, ki so se soočali s smrtjo prvič in so imeli težave, bilo jih je strah in so pogovor potrebovali.</u>	Prvo srečanje s smrtjo, težave, strah, potreba po pogovoru	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
D36	<u>koristilo pri nadaljnjem delu</u>	Koristno	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
D37	<u>osebne življenju</u>	Koristno	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk

D38	<u>na življenje začela gledati drugače, realno, da je minljivo.</u>	Drugačen pogled na življenje (realno, minljivo)	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
D39	<u>Da, smo imeli v prejšnji službi.</u>	V prejšnji službi	Prisotnost	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D40	<u>Te skupine so mi koristile</u>	koristile	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D41	<u>dobre za začetnike</u>	Dobre za začetnike	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D42	<u>za odnose v timu</u>	Povezanost v timu	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D43	<u>tako smo se bolj povezali</u>	Povezanost v timu	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D44	<u>Ne</u>	Ne	Poznavanje	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D45	<u>Ne, je ne potrebujem</u>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
D46	<u>Da, predvsem se mi zdi, da je to potrebno na začetku dela, pri začetnikih, mladih, ki se smrti bojijo in še nimajo izkušnje z njo.</u>	Da, predvsem začetniki	Potreba	Dodatna znanja	Pomoč pri premagovanju stisk
D47	<u>Z leti postaneš močnejši.</u>	Izkušnje krepijo	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D48	<u>Razlike so, velike.</u>	Da, velike	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D49	<u>Z leti začneš na življenje gledati realno, enkrat se rodiš, drugič umreš.</u>	Realen pogled na življenje	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D50	<u>Do smrti imam spoštljiv odnos.</u>	Spoštljiv odnos	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
D51	<u>Se je ne bojim in me ni strah.</u>	Ni strahu	Prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na

					smrt in umiranje
D52	<i><u>To se mi zdi, da je odvisno od vsakega posameznika</u></i>	Spremembe odvisne od posameznika	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D53	<i><u>Sedaj ljudje na žalujejo dolga leta, vendar je to odvisno od posameznika</u></i>	Spremembe odvisne od posameznika	Doživljanje smrti	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
D54	<i><u>Ja, pri marsikomu je</u></i>	Da, pri marsikomu	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
D55	<i><u>ker se noče sprijazniti z minljivostjo.</u></i>	Ne sprijaznjenje z minljivostjo	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
E1	<i><u>Da, smrt otroka</u></i>	Smrt otroka	Starostna skupina	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
E2	<i><u>zelo težko,</u></i>	Težko	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
E3	<i><u>čeprav je bilo v bolnišnici in je bila prisotna bolezen.</u></i>	Bolnišnica	Lokacija	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
E4	<i><u>Smrt me prizadene</u></i>	Prizadetost ob smrti	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
E5	<i><u>reakcija je umirjena</u></i>	Umirjeno	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
E6	<i><u>žalostna</u></i>	Žalost	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
E7	<i><u>jezna hkrati</u></i>	Jeza	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
E8	<i><u>Počutim se zelo slabo</u></i>	Slabo počutje	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
E9	<i><u>problem nesem s sabo</u></i>	Problem nese domov	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
E10	<i><u>ti dnevi so drugačni, žalostni</u></i>	Drugačni, bolj žalostni dnevi	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
E11	<i><u>Bila sem bolj prizadeta</u></i>	Težje doživljanje ob tesnejših stikih	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
E12	<i><u>ko sem prespala, pa sem se pomirila</u></i>	Spanje prinese pomiritev	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
E13	<i><u>Za uporabniki prižgem svečko.</u></i>	Prižig svečke	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom,

					povezan s smrtjo in umiranjem
E14	<u>Pomen žalovanja vidim v poslavljanju</u>	Poslavljanje	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
E15	<u>najbolj pomaga, da se zjočem.</u>	Jok	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
E16	<u>Ja, to se mi je zgodilo in sem se pogovorila z njim.</u>	Želja po pogovoru s strani uporabnika, ki jo uresniči	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
E17	ne	Ni take izkušnje	Prisotnost	Posmrtno želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
E18	da	Da		Prisotnost stiske	Pomoč pri premagovanju stisk
E19	<u>včasih potrebujem pomoč</u>	Občasno potrebna pomoč		Potreba pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
E20	<u>Obrnem se na sodelavke, s katerimi se pogovorim o tem.</u>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
E21	<u>Da, udeležila sem se večkrat</u>	Večkratna udeležba pogrebov	Da	Udeležba na pogrebi	Pogrebi
E22	<u>specifični primeri</u>	Specifični primeri		Razlog udeležbe	Pogrebi
E23	<u>poznanstva iz osebnega življenja</u>	Udeleževanje pogrebov zaradi osebnega poznanstva	Osebni	Razlog udeležbe	Pogrebi
E24	<u>poseben stik z uporabniki</u>	Poseben stik	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
E25	<u>Da</u>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
E26	<u>vsak ima svoje izkušnje, ki smo si jih povedale.</u>	Podelitev izkušenj	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
E27	<u>To mi je koristilo</u>	Pomemben pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
E28	<u>sčasoma je minil strah in neprijeten občutek.</u>	Manj strahu in neprijetnih občutkov	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
E29	<u>Da, imamo</u>	Je na voljo	Prisotnost	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk

E30	<u>Dobro je, da si izmenjamo izkušnje in si tako pomagamo</u>	Izmenjava izkušenj in pomoč	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
E31	<u>Da</u>	Da	Poznavanje	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
E32	<u>tega je veliko</u>	Veliko	Poznavanje	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
E33	<u>trenutno ne potrebujem ničesar</u>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
E34	<u>Ne, drugega ne potrebujem</u>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
E35	<u>Da, to bi potrebovali predvsem začetniki.</u>	Da, predvsem začetniki	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
E36	<u>Razlike so velike.</u>	<u>Da, velike</u>	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
E37	<u>z leti dobiš izkušnje in smrt te ne prizadene več toliko</u>	manjša prizadetost	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
E38	<u>Umirjen.</u>	Umirjen	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
E39	<u>ni me več strah</u>	Strahu ni več	Prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
E40	<u>Z leti se človek vsega navadi</u>	Izkušnje krepijo	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
E41	<u>postane realen</u>	Realen pogled na življenje	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
E42	<u>smrt ga ne prizadene več toliko</u>	Manjša prizadetost	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
E43	<u>Samo pri tistem, ki se ne zna sprijazniti z njo.</u>	Pri tistih, ki se ne sprijaznijo	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
F1	<u>Mojo uporabnico je pred leti umoril znanec njenega moža.</u>	Umor	Vzrok smrti	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
F2	<u>Ob informaciji o njeni smrti sem bila pretresena</u>	Pretresenost	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
F3	<u>v šoku</u>	Šok	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika

F4	<u>Pogosto sem razmišljala o uporabnici</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F5	<u>o tem, kako velik strah je moral biti.</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F6	<u>kako se je ona počutila.</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F7	<u>Razmišljala sem veliko tudi o njenih otrocih</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F8	<u>Razmišljala sem o njej.</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F9	<u>njeni zgodbi</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F10	<u>vsem, kar se je dogajalo.</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F11	<u>To je izkušnja, ki je zagotovo vplivala na moje delo.</u>	Vpliv na delo	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F12	<u>Razmišljala sem o tem, ali bi lahko kot svetovalka še drugače nudila uporabnici pomoč in podporo.</u>	Razmišljanje o kvaliteti svojega dela	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
F13	<u>Absolutno vem, da to, kar se je zgodilo, ni moja odgovornost.</u>	Razmišljanje o kvaliteti svojega dela	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
F14	<u>Vseeno pa sem razmišljala ali bi lahko kaj drugače ...</u>	Razmišljanje o kvaliteti svojega dela	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
F15	<u>Žalovanje se mi zdi pomemben proces, ki ga opravimo v življenju.</u>	Pomemben proces v življenju	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
F16	<u>Zdi se mi pomembna, da si dovolimo žalovati.</u>	Dovoliti si žalovati	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
F17	<u>Včasih se zgodi, da se želi kakšna uporabnica pogovarjati o smrti, umiranju.</u>	Občasno	Pogostost	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
F18	<u>Nekatere to iščejo za sebe, nekatere za svoje bližnje, tudi za otroke.</u>	Zase ali bližnje	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
F19	<u>je tema, ki nikakor ni lahka.</u>	Težka tema	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s

					smrtjo in umiranjem
F20	<u>je pa zagotovo pomembna</u>	Pomembna tema	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
F21	<u>In veliko več škode lahko naredimo, če se, ko se soočimo s smrtjo in umiranjem, temu poskušamo izogniti.</u>	Izogibanje škodi	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
F22	<u>Ne</u>	Ni take izkušnje	Prisotnost	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
F23	<u>Menim, da je tukaj pomembna pomoč lahko supervizija.</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
F24	<u>Nisem se še udeležila</u>	Ne še	Ne	Udeležba na pogrebi	Pogrebi
F25	<u>Sodelavke in sodelavci se o tem pogovarjamo.</u>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
F26	<u>Menim, da je pomembno, da smo drug drugemu lahko v oporo in pomoč.</u>	Podpora in pomoč	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
F27	<u>Ter da se pogovarjamo o človeku, ki smo ga v določenem obdobju življenja poznali.</u>	Pogovor o pokojnem	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
F28	<u>Imamo možnost supervizije – skupinske in individualne.</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
F29	<u>Zaenkrat ne.</u>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
F30	<u>Ne.</u>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
F31	<u>Menim, da bi bilo lahko več izobraževanj tudi na to temo</u>	Več izobraževanj	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
F32	<u>Razlike pri sebi seveda opazim.</u>	Razlike so	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F33	<u>Povezane so tako s prakso.</u>	Praksa	Vzrok	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F34	<u>delovnimi izkušnjami</u>	Delovne izkušnje	Vzrok	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F35	<u>kot tudi z osebnimi izkušnjami</u>	Osebnostne izkušnje	Vzrok	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika

F36	<u>Pri sebi opažam, da je to ena od tem, o kateri razmišljam tudi po zaključku delovnega dne.</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F37	<u>Smrt razumem kot del življenja.</u>	Del življenja	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
F38	<u>Težje jo sprejemem, ko se z njo soočim.</u>	Težko	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
F39	<u>Ne vem, česa me je strah.</u>	Ne ve	Prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
F40	<u>Menim, da ob lastni izkušnji žalovanja včasih zmoremo drugače razumeti doživljanje drugega.</u>	Lažje razumevanje drugih	Pozitiven vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F41	<u>In morda lažje razumemo tudi to, da vsak od nas žaluje na svoj način.</u>	Lažje razumevanje drugih	Pozitiven vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
F42	<u>Smrt ne bi smela biti tabu tema.</u>	Ne bi smela biti	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
F43	<u>To bi morala biti tema, o kateri bi se lahko pogovarjali.</u>	Ljudje težko spregovorijo o smrti	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
F44	<u>Morala bi biti tema, ob kateri bi lahko izražali svoja občutja, strahove, pomisleke.</u>	Ljudje težko spregovorijo o smrti	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
F45	<u>In morala bi biti tema, o kateri bi govorili s spoštovanjem do vseh vpletenih.</u>	Ljudje težko spregovorijo o smrti	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
G1	<u>Doživel sem smrt nekaj mojih uporabnikov.</u>	Nekaj uporabnikov	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
G2	<u>Ko sem bil zaposlen v zavetišču za brezdomce</u>	Zavetišče za brezdomce	Lokacija	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
G3	<u>imel težave z odvisnostjo od nedovoljenih drog</u>	Zasvojenost	Vzrok smrti	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
G4	<u>mlajši moški</u>	Mlajši	Starostna skupina	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
G5	<u>samomor</u>	Samomor	Vzrok smrti	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
G6	<u>V času dela na DNK, s storilci nasilja</u>	Delo s povzročitelji nasilja	lokacija	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika

G7	<u>sem se srečal z nekaj moškimi, ki so umrli.</u>	Nekaj uporabnikov	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
G8	<u>Pri dveh primerih je šlo za samomor</u>	Samomor	Vzrok smrti	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
G9	<u>pri enem moškem pa za naravno smrt</u>	Naravna smrt	Vzrok smrti	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
G10	<u>Gre za neprijetno doživetje</u>	Neprijetna čustva	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G11	<u>Neprijetnost, ki jo občutim na telesu</u>	Neprijetnost	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G12	<u>Predvsem gre za strah.</u>	Strah	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G13	<u>Odprla so se mi vprašanja o osebni odgovornost – bi lahko jaz kaj naredil, bi moral jaz narediti kaj drugače. Kaj bi lahko jaz naredil, da se to ne bi zgodilo</u>	Razmišljanje o kvaliteti svojega dela	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G14	<u>Občutek je neprijeten.</u>	Neprijetnost	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G15	<u>težek, poln krivde in premišljevanja o odgovornosti</u>	Težko	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G16	<u>Težko je razumeti in sprejeti.</u>	Težko sprejeti	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G17	<u>Občutek nemoči.</u>	Nemoč	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G18	<u>Ja, ti dnevi so drugačni.</u>	Drugačni, bolj žalostni dnevi	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G19	<u>Razmišljanje o dogodku</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G20	<u>Razmišljanja o moji moči pri delu: ali je moje delo smiselno? Kaj bi še lahko naredil?</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G21	<u>Dnevi, večeri in noči me potegnejo v razmišljanje o dogodku</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G22	<u>Pomaga pogovor z bližnjimi.</u>	Pogovor z bližnjimi	Pogovor z bližnjimi	Samoinicativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G23	<u>Pri tistih uporabnikih, s katerimi sem imel dober odnos, se pojavijo močnejši občutki.</u>	Močnejši občutki	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G24	<u>Te izkušnje zelo vplivajo na moje delo!</u>	Da, velike	Opazanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja	Srečanje s smrtjo uporabnika

				glede na čas in izkušnje	
G25	<u>Predvsem delujem bolj odprto</u>	Večja odprtost	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G26	<u>povezovalno</u>	Povezanost	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G27	<u>O primerih se več pogovarjam s sodelavci in sodelavkami.</u>	Več pogovarjanja s sodelavci	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G28	<u>Če imam kdaj občutek pri uporabnikih, da bi lahko razmišljali o samomoru, o tem spregovorim z njimi</u>	Lažji pogovor z uporabniki	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G29	<u>in tudi s sodelavci/kami.</u>	Več pogovarjanja s sodelavci	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G30	<u>Z njim govorim o tem, da bom o tem govoril z drugimi.</u>	Lažji pogovor z uporabniki	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G31	<u>Hkrati pa verjamem, da gre za njihovo odločitev o njihovem lastnem telesu.</u>	Razumevanje uporabnikov	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G32	<u>Pri naravni smrti mi je lažje sprejeti</u>	Lažje sprejemanje naravne smrti	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
G33	<u>Pomen žalovanja vidim tem, da si sam razložim, kaj se je zgodilo</u>	Razlaga situacije	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G34	<u>da razmišljam in govorim o sprejemanju tega, da gre za njihovo odločitev (če gre za samomor), ali v tem, da sprejemem, da gre za naravni proces.</u>	Sprejemanje situacije	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G35	<u>Žalujem s poslavljanjem</u>	Slovo od uporabnika v času umiranja ali smrti	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G36	<u>pogovoru z drugimi ljudmi.</u>	Pogovor o pokojnem	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G37	<u>Pomaga mi podpora drugih</u>	Podpora drugih	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s

					smrtjo in umiranjem
G38	<u>čas</u>	Čas	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G39	<u>možnost spregovoriti o smrti brez očitkov in raziskovanja krivde</u>	Spregovoriti	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G40	<u>Da</u>	Pogosto	Pogostost	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G41	<u>Več uporabnikov se je pogovarjalo o smrti</u>	Pogosto	Pogostost	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G42	<u>ali o naravni</u>	Naravna smrt	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G43	<u>o samomoru</u>	Samomor	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G44	<u>tudi kdo, ki razmišlja, da bi koga ubil.</u>	Umor	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G45	<u>Z njim sem se pogovarjal na več nivojih. Od tega, kaj razmišlja, kako se počuti, kaj načrtuje.</u>	Umor	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G46	<u>Če se je želel pogovarjati o smrti, sem se pogovarjal in ga poslušal.</u>	Pogovor in poslušanje	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G47	<u>Če je bila moja ocena, da je večje tveganje, da bi koga ubil, sem to pri njemu naslovil in z njim delal na izdelovanju načrta, da tega ne stori in o tem obvestil pristojne institucije.</u>	Umor	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G48	<u>Če je bil v žalovanju, sem mu dal čas, sem ga poslušal in skušal biti z njim – dal mu možnost, da je žalosten.</u>	Pomoč v procesu žalovanja	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem

G49	<u>Ne</u>	Ni take izkušnje	Prisotnost	Posmrtno želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
G50	<u>Na našem društvu se lahko glede stisk, s katerimi se soočamo pri delu, obrnemo na supervizorko – lahko izpostavim temo na skupinski superviziji ali zaprosim za individualno supervizijo.</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G51	<u>Lahko se obrnem tudi na sodelavce/ke. O smrti se lahko pogovarjam z več sodelavci/kami.</u>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G52	<u>Do sedaj se uporabnikovega pogreba nisem udeležil.</u>	Ne še	Ne	Udeležba na pogrebi	Pogrebi
G53	<u>Da</u>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G54	<u>O konkretnem primeru sem se pogovarjal tako na skupini vseh sodelavcev</u>	Pogovor o konkretnem primeru v skupini	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G55	<u>Ta pogovor mi ni pomagal, saj sem imel občutek, da sem nadzorovan in so se v meni vzbudili močni občutki krivde.</u>	Skupinski pogovor ne koristi	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G56	<u>Pogovor v večji skupini o tem, kaj bi lahko naredil drugače in kako, mi ni pomagal.</u>	Skupinski pogovor ne koristi	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G57	<u>Zelo mi je pomagal pogovor s sodelavci/kami 1-1.</u>	Individualni pogovor pomaga	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G58	<u>Tam sem dobil čas, da povem, kaj mislim in kako se počutim.</u>	Individualni pogovor pomaga	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G59	<u>Prav tako me je 1-1 pogovor razbremenil neprijetnih občutkov krivde ...</u>	Individualni pogovor pomaga	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G60	<u>V prvi vrsti imamo redne, tedenske intervizije našega tima</u>	Intervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G61	<u>na katerem je prostor za pogovor o vseh temah, tudi o smrti.</u>	Pogovor o vseh temah	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G62	<u>Imamo redno supervizijo enkrat na 14 dni</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G63	<u>Predvsem se mi zdi pomembno, da imam empatične sodelavce/ke,</u>	Empatični sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk

	<i>ki opazijo stisko sodelavca in se brez očitkov pogovarjajo z njim.</i>				
G64	<i>To se mi zdi najpomembnejše in najučinkovitejše v teh primerih.</i>	Podpora in pomoč	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
G65	<i>Ob smrti uporabnika se mi zdi važno, da se strokovnega delavca razbremenijo dela.</i>	Razbremenitev dela	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G66	<i>Torej, da bi dobil nekaj dni dela prosto.</i>	Razbremenitev dela	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G67	<i>Če je imel z uporabnikom dober in/ali intenziven delovni odnos, menim, da po smrti potrebuje nekaj časa, da se sooči s čustvi in razmišljanji, ki so vezani na uporabnika.</i>	Razbremenitev dela	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G68	<i>Ob smrti en teden dodatnega plačanega dopusta, ki nastopi takoj</i>	Razbremenitev dela	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G69	<i>10 individualnih supervizij/psihoterapij. Oboje krije delodajalec</i>	Individualne psihoterapije	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
G70	<i>Teoretičnega znanja ob tako težki temi nekaj imam.</i>	Dovolj znanja	potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
G71	<i>menim, da gre pri soočanju s smrtjo za soočenje z lastnimi razmišljanji in čustvi (strahovi ...).</i>	Bolj pomembno drugo	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
G72	<i>Ob takih trenutkih je važna podpora.</i>	Bolj pomembno drugo	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
G73	<i>Individualna supervizija ali psihoterapija</i>	Bolj pomembno drugo	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
G74	<i>Zagotovo so razlike.</i>	Razlike so	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G75	<i>V začetku svoje poklicne poti se s smrtjo nisem toliko ukvarjal (torej nisem veliko razmišljal o njej).</i>	Manj razmišljanja prej	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G76	<i>Zame je bila bolj tabu tema in bolj neprijetna, kot je sedaj.</i>	Tabu tema prej	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G77	<i>Sedaj pri delu z uporabniki večkrat pomislim na smrt (samomor, umor, uboj, naravna smrt)</i>	Manj razmišljanja prej	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika

G78	<u>če pri delu z uporabniki naletim na to temo, o njej več in lažje spregovorim.</u>	Lažji pogovor z uporabniki	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G79	<u>Prav tako takoj o tem spregovorim s sodelavci v timu.</u>	Več pogovarjanja s sodelavci	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G80	<u>Smrt zame je posebna tema, ki mi ni blizu.</u>	Posebna tema	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
G81	<u>Strah me je smrti mojih bližnjih</u>	Smrt bližnjih	Prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
G82	<u>Strah me je svoje smrti, saj bi moja otroka brez enega starša.</u>	Svoje smrti	Prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
G83	<u>Je pa kljub temu to tema, o kateri več in lažje govorim kot pred leti.</u>	Lažje spregovoriti	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
G84	<u>Žalovanje je osebni proces, ki je v največji meri odvisen od osebnih izkušenj.</u>	Žalovanje odvisno od osebnih izkušenj	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
G85	<u>Zagotovo je tabu tema.</u>	Da	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
G86	<u>Gre za zelo neprijetno temo.</u>	Neprijetna tema	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
G87	<u>Že v otroštvu se starši o smrti težko pogovarjajo s svojimi otroki.</u>	Starši se ne pogovarjajo z otroki	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
H1	<u>Da. Doživela sem smrt uporabnice, ki je umrla po zdravstvenem zapletu po poskusu samomora.</u>	Samomor	Vzrok smrti	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
H2	<u>Doživela sem tudi smrt uporabnice, starejše gospe, ki je umrla naravne smrti.</u>	Naravna smrt	Vzrok smrti	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
H3	<u>Pri obeh primerih sem doživela frustracijo</u>	Frustracija	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H4	<u>šok na nek način</u>	Šok	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H5	<u>s tem, da mi je bilo mnogo težje sprejeti situacijo smrti uporabnice po poskusu samomora.</u>	Težko zaradi samomora	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika

H6	<u>Pri naravni smrti sem bolj doživljala situacijo, da je smrt del življenja in sem to lažje sprejela.</u>	Smrt del življenja	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H7	<u>Zavedam se tudi, da je tudi odločitev za samomor ali neko samodestruktivno vedenje odgovornost posameznika.</u>	Samomor odločitev posameznika	Doživljanje smrti	Osební odnos do smrti	Osební pogled na smrt in umiranje
H8	<u>vendar je bil primer te uporabnice kompleksen, spraševala sem se tudi, a bi se lahko kako drugače razpletla situacija, ali je bilo še kaj v moji moči, da bi jaz morda vplivala na to, da se uporabnica ne bi odločila za to, kar se je, saj je bila v hudi stiski.</u>	Razmišljanje o kvaliteti svojega dela	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H9	<u>Doživljala sem od čustev strahu.</u>	Strah	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H10	<u>jeze</u>	Jeza	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H11	<u>razočaranja</u>	Razočaranje	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H12	<u>žalosti</u>	Žalost	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H13	<u>nemoči</u>	Nemoč	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H14	<u>Bilo mi je težko</u>	Težko	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H15	<u>občutila sem stres</u>	Stres	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H16	<u>seveda ti dnevi se razlikujejo od drugih</u>	Drugačni, bolj žalostni dnevi	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H17	<u>Delo odide s tabo domov, o primeru lahko razmišljaš tudi doma</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H18	<u>slabše spiš</u>	Slabše spanje	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H19	<u>dotatno obremenjen in tudi sam v stiski</u>	Stiska	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H20	<u>Če si bil z uporabnico/kom tudi v daljšem svetovalnem procesu oziroma se je izoblikoval zelo zaupen odnos, ti je bil/a</u>	Težje doživljanje ob tesnejših stikih	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika

	<u>uporabnica/k blizu, je to še toliko težje.</u>				
H21	<u>Razlikuje se tudi v tem, ker si tudi sam na nek način v procesu žalovanja in to je proces, ki se ne zaključi s samim delovnikom, ampak traja na sploh dlje časa</u>	Žaluješ tudi doma	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H22	<u>Sam odnos z uporabnicama je zelo vplival na moje občutke ob smrti, saj sta mi bili obe uporabnici blizu.</u>	Ima vpliv	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H23	<u>Z obema uporabnicama sem bila v povezanem, zaupnem svetovalnem odnosu, obe sta bili daljše obdobje vključeni in ocenjevala sem, da smo dobro sodelovali.</u>	Ima vpliv	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
H24	<u>Te izkušnje vsekakor vplivajo na moje delo</u>	Vpliv na delo	Opazanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H25	<u>sama sem mnogo bolj pozorna tudi na vidik smrti kot naravnega dela življenja kot tudi odločitve posameznika, če se sam odloči za samomor.</u>	Sedaj smrt nekaj običajnega	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H26	<u>Mnogo lažje tudi odpiram samo temo smrti, vprašanje smrti, razmišljanja o samomoru ipd.</u>	Lažji pogovor z uporabniki	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H27	<u>Mnogo bolj sem pozorna na možna tveganja, kaj se lahko vse zgodi v posamičnih primerih.</u>	Pozornost	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H28	<u>hkrati pa imam še bolj okrepljeno zavedanje, kaj je odgovornost posameznika.</u>	Zavedanje odgovornosti posameznika	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H29	<u>Na nek način mi je tudi lažje, če pride še kdaj do česa podobnega, da sem na nek način pripravljena, da je to lahko na nek način tudi »normalni« del naše službe, saj delamo z ranljivo populacijo, kjer obstajajo tveganja za tovrstne izkušnje, da lahko nekdo umre, ali naravne smrti ali pa zaradi umora ali samomora</u>	Pripravljenost	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika

H30	<u>Na način, da sem o primeru govorila s sodelavkami</u>	Pogovor o pokojnem	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H31	<u>supervizorko,</u>	Pogovor s supervizorko	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H32	<u>sama pri sebi z mislimi, ko sem urejala dokumentacijo, spominjanje o tem, kaj je uporabnica sama kaj govorila,</u>	Obujanje spominov	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H33	<u>tudi skozi pogovor z družino od pokojne uporabnice, pomagale so mi tudi povratne informacije s strani družine uporabnice o tem, kaj je uporabnici pomenilo, da je bila vključena v naš program in kako je tudi sama družina doživljala naš program.</u>	Pogovor o pokojnem	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H34	<u>Pomagalo mi je tudi to, da sem se poskušala vživeti v kožo uporabnice in jo razumeti.</u>	Razumevanje uporabnika	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H35	<u>Vsekakor pa tudi pomaga čas.</u>	Čas	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H36	<u>Pomen žalovanja vidim v tem, da gremo sami skozi proces sprejetja situacije, ki je vsekakor frustracija za strokovno delavko/ca</u>	Sprejemanje situacije	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H37	<u>poslovimo od same uporabnice, na način, da je delo z njo zaključeno, verjetno se bomo pa takšnih primerov za vedno spominjali in bodo z nami na nek način za vedno.</u>	Poslavljanje	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H38	<u>V tem smislu je proces žalovanja lahko tudi različno dolg</u>	Čas odvisen od posameznika	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H39	<u>normalen proces, s katerimi se soočimo tudi strokovne delavke/ci.</u>	Normalen proces tudi za strokovne delavce	Pomen žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s

					smrtjo in umiranjem
H40	<u>Da</u>	Občasno	Pogostost	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H41	<u>Tudi takšne teme se odpirajo v svetovalnih procesih, zdi se mi zelo pomembno tudi o tem govoriti, saj je smrt del naših življenj.</u>	Pomembna tema	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H42	<u>Smrt na ta način ne sme biti tabu, o čemer se ne govori, saj je uporabnikom lahko lažje, če tudi o tem govorijo.</u>	Pomembna tema	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H43	<u>Odreagirala sem odprto za pogovor o tem</u>	Odprtost za pogovor	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H44	<u>na nek način z uporabnicami še bolj povezala.</u>	Večja povezanost	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H45	<u>Ne</u>	Ni take izkušnje	Prisotnost	Posmrtno želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
H46	<u>Da, frustracija je prisotna.</u>	Da		Prisotnost stiske	Pomoč pri premagovanju stisk
H47	<u>ampak lahko si pomagamo med sabo, da smo drug ob drugem, govorimo o tem, delimo naše poglede, izkušnje, kaj nam pomaga.</u>	Podelitev izkušenj	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H48	<u>se obrnemo na supervizijo.</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
H49	<u>si kaj prerazporedimo delo, če smo obremenjeni ipd.</u>	Prerazporeditev dela med sodelavci		Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H50	<u>Meni je vsekakor zelo pomagal pogovor s sodelavkami in sodelavci</u>	Koristno	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H51	<u>predelovanje izkušnje v okviru supervizije.</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
H52	<u>Do zdaj se nisem.</u>	Ne še	Ne	Udeležba na pogrebi	Pogrebi
H53	<u>ker sama tudi ne čutim te želje, saj se lahko poslovim od uporabnice</u>	Drugačno slovo	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi

	<u>na drugačen način, sama pri sebi.</u>				
H54	<u>Bi pa se udeležila, če bi bila to izrecna želja družine pokojne uporabnice ali pa celo želja uporabnice, če bi bila takšna situacija, da bi uporabnica vedela, da bo umrla in bi sama izrazila to željo.</u>	V primeru želje družine ali uporabnika	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
H55	<u>Seveda. Večkrat govorimo tudi o takšnih temah, zdi se mi zelo pomembno govoriti o vsem tem.</u>	Pomemben pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H56	<u>Ne samo govoriti, tudi izobraževati na to temo.</u>	Pomembno	Pomen	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
H57	<u>Lažje se pripravimo na kakšne situacije, ki so lahko težke, kompleksne</u>	Večja kompetentnost pri soočanju s smrtjo	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H58	<u>ali pa če uporabnik/ca izraža samomorilne misli, vemo, kako lahko pristopamo.</u>	Večja kompetentnost pri soočanju s smrtjo	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H59	<u>To pomaga pri nadaljnjem delu</u>	Večja kompetentnost pri soočanju s smrtjo	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H60	<u>tudi v osebnem življenju, ko se slej ko prej vsi najdemo v tem, da se srečamo z vprašanjem umiranja, minljivosti, smrti, saj je to del naših življenj.</u>	Razbremenitev	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H61	<u>Pomaga na način, da nam je lahko lažje.</u>	Razbremenitev	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
H62	<u>Imamo intervizijske pogovore</u>	Intervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
H63	<u>možnost udeležbe na superviziji (tako v obliki skupinske supervizije kot individualne).</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
H64	<u>Vse moje izkušnje v zvezi s tem so zelo dobre in so mi bile v veliko pomoč in imela sem občutek, da nisem sama v tej situaciji.</u>	Koristile	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
H65	<u>Ne</u>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
H66	<u>Lahko bi se sicer na sploh po potrebi vključili</u>	Psihoterapija	Poznavanje	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk

	<i>tudi v proces psihoterapije.</i>				
H67	<i>Možnost kakšnega dneva (ali več njih) izrednega dopusta bi bila dobrodošla.</i>	Razbremenitev dela	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
H68	<i>Razbremenitev od drugega dela</i>	Razbremenitev dela	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
H69	<i>Še več izobraževanja na temo smrti, samomorov in žalovanja.</i>	Več izobraževanj	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
H70	<i>Izobraževanja na takšno temo so vedno dobrodošla, nenehno, da si tudi sami osvežujemo znanja kot tudi stalno razmišljamo o teh temah, ki so pomembne in vedno aktualne.</i>	Pomembno	Pomen	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
H71	<i>So razlike.</i>	Razlike so	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H72	<i>smrti kot tematike take se manj bojim.</i>	Lažje sprejemanje smrti skozi čas	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H73	<i>lažje sprejemam to tveganje oziroma možnosti, da se to lahko zgodi našim uporabnicam/om.</i>	Lažje sprejemanje smrti skozi čas	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H74	<i>Mnogo bolj sem tudi pozorna na vsa možna tveganja, ogroženosti, vprašanje odgovornosti posameznika ipd.</i>	Pozornost	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
H75	<i>Smrt uporabnikov je povezana z osebnim življenjem strokovnih delavk/cev. Naše osebne izkušnje tudi oblikujejo naše delovanje na drugih področjih.</i>	Povezanost smrti in osebnih izkušenj	Doživljanje smrti	Osební odnos do smrti	Osební pogled na smrt in umiranje
H76	<i>Smrt je zame naravni del življenja.</i>	Del življenja	Razumevanje smrti	Osební odnos do smrti	Osební pogled na smrt in umiranje
H77	<i>Verjamem, da kljub smrti, da oseba, ki ni več na tem svetu, na nek način ostaja lahko naprej z nami, skozi vse spomine in izkušnje s to osebo, ki jo imamo mi sami.</i>	Oseba ostaja z nami	Doživljanje smrti	Osební odnos do smrti	Osební pogled na smrt in umiranje
H78	<i>Kljub temu pa mi je težko ob misli na smrt.</i>	Težko	Doživljanje smrti	Osební odnos do smrti	Osební pogled na smrt in umiranje

H79	<u>Gre za temo, kjer je prisotnih veliko neprijetnih občutij, od strahu, žalosti, občutkov nemoči, tudi jeze.</u>	Neprijetni občutki	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H80	<u>Sama o svoji smrti ne razmišljam v tem trenutku.</u>	Posebno doživljanje svoje smrti	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H81	<u>Ko pa pomislim, da bi umrla in bi moja hči ostala brez mene, mi postane težko.</u>	Posebno doživljanje svoje smrti	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H82	<u>Težko mi postane tudi, ko pomislim, da bi oziroma bodo moji bližnji umrli.</u>	Težko ob mislih na smrt bližnjih	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H83	<u>Občutim strah in neprijetnost na telesnem nivoju.</u>	Strah in neprijetnost	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H84	<u>Razlikujem naravno smrt, smrt zaradi umora, uboja, smrt zaradi samomora in odnos do teh različnih okoliščin se razlikuje</u>	Odvisno od vzroka smrti	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H85	<u>Razlikujem tudi to, če bi umrl otrok, mladoletna oseba, težje bi mi bilo v teh primerih.</u>	Odvisno od starosti	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H86	<u>Oboje je povezano.</u>	<u>Povezanost smrti in osebnih izkušenj</u>	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H87	<u>Čim imaš osebne izkušnje, spremeniš tudi samo žalovanje lahko.</u>	<u>Povezanost smrti in osebnih izkušenj</u>	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H88	<u>Šele ko doživiš enkrat vprašanje smrti, pravzaprav razumeš, kaj je to in tudi samo žalovanje. Žalovanje je zame individualno.</u>	Individualno žalovanje	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
H89	<u>Mislím, da na sploh smrt je tabu v družbi</u>	Tabu v družbi	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
H90	<u>ljude se je težko pogovarjati o teh temah</u>	Ljudje težko spregovorijo o smrti	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
H91	<u>je pa zelo pomembno o tem govoriti, saj v poklicih, kjer delamo z veliko ljudmi, slej ko prej lahko naletimo na primere, ko pride do smrti.</u>	Premalo govora o smrti	Vzrok	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje

H92	<i>Če ne drugega tudi mi vsi v naših osebnih življenjih se srečamo s to temo, ker to je del življenja</i>	Premalo govora o smrti	Vzrok	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
H93	<i>Mislím pa, da smrt ne bi smela biti tabu.</i>	Ne bi smelo biti	Posledice	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
H94	<i>o tem bi morali več govoriti na sploh v družbi, saj bi bilo tudi mnogo manj stisk na sploh v zvezi s tem pri posameznikih.</i>	Veliko stisk	Posledice	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
I1	<i>Pred tremi leti je k meni približno pol leta hodila na svetovanje gospa. Socialna delavka CSD me je obvestila o njeni smrti, umrla je zaradi zastupitve z alkoholom.</i>	Zastupitev z alkoholom	Vzrok smrti	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
I2	<i>pojavnjala vprašanja o načinu njene smrti, še posebej, ker mi je na svetovanjih govorila, da ne pije več.</i>	Vprašanja o okoliščinah	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
I3	<i>Bila sem žalostna.</i>	Žalost	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
I4	<i>v pogrešanju</i>	Pogrešanje	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
I5	<i>vse čisto obvladljivo</i>	Obvladljivo	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
I6	<i>nisem potrebovala neke posebne podpore.</i>	Ne		Potreba pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
I7	<i>Dnevi po smrti so se razlikovali, a ne cel čas.</i>	Drugačni, bolj žalostni dnevi	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
I8	<i>Ko sem se spomnila na njeno smrt, sem postala žalostna.</i>	Žalost	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
I9	<i>Ne vem, kako je to vplivalo na moje delo</i>	Ne vem	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
I10	<i>Vem, da sem se takrat intenzivneje ukvarjala s vprašanjem, koliko zares vem o življenju svojih uporabnic in da če niso iskrene glede svojega življenja, jim tudi jaz težje pomagam oziroma stojim ob strani</i>	Razmišljanje o odnosu z uporabniki	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
I11	<i>Za uporabnico sem žalovala tako, da sem šla na njen pogreb</i>	Pogreb	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s

					smrtjo in umiranjem
I12	<u>večkrat spomnila na njo.</u>	Obujanje spominov	Način žalovanja	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
I13	<u>To, da sem lahko v službenem času šla na njen pogreb.</u>	Pogreb	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
I14	<u>da sem se lahko s sodelavkami pogovarjala o njeni smrti, mi je zelo pomagalo.</u>	Pogovor o pokojnem	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
I15	<u>Ne spomnim se konkretno</u>	Se ne spomni	Pogostost	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
I16	<u>zagotovo brez težav o tem govorila, o njihovem pogledu na smrt, na žalovanje.</u>	Odprtost za pogovor	Odziv	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
I17	<u>Zame smrt ni tabu tema.</u>	Zame ne	prisotnost	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
I18	<u>Udeležila sem se tudi predavanj na to temo in tudi marsikaj na temo smrti prebrala.</u>	Predavanja, branje	Izobraževanje	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
I19	<u>Ne.</u>	Ni take izkušnje	Prisotnost	Posmrtné želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
I20	<u>S pogovori s sodelavkami</u>	Podpora in pomoč	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
I21	<u>na skupinski ali individualni superviziji</u>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
I22	<u>Da, udeležila sem se ga.</u>	Da	Da	Udeležba na pogrebi	Pogrebi
I23	<u>Ker sem čutila potrebo, da bi se na ta način poslovila od uporabnice</u>	Slovo od uporabnika	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
I24	<u>izrazila sožalje njeni družini.</u>	Sožalje družini	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
I25	<u>Ne spomnim se konkretnega pogovora</u>	Ni konkretnega primera	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk

I26	<i><u>Meni več kot to, kar slišim, pomaga to, da me nekdo posluša in mi nameni svoj čas, ko sem v stiski.</u></i>	Biti slišan	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
I27	<i><u>Individualna in skupinska supervizija.</u></i>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
I28	<i><u>intervizije.</u></i>	Intervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
I29	<i><u>neformalni pogovori s sodelavkami.</u></i>	Razbremenitev	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
I30	<i><u>ne potrebujem</u></i>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
I31	<i><u>Ne</u></i>	Ne potrebujem	Potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
I32	<i><u>V okviru službe sem se že udeležila predavanj na to temo.</u></i>	Udeleži v okviru službe	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
I33	<i><u>Kar se tiče mojega doživetja smrti in žalovanja skozi čas, se je to spremenilo, preko prebranih knjig, udeležbe na predavanjih.</u></i>	Izobraževanje	Vzrok	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
I34	<i><u>Zagotovo sedaj smrt ni nekaj, o čemer težko govorim.</u></i>	Lažje spregovoriti	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
I35	<i><u>dojemam kot neizbežen del življenja</u></i>	Sedaj smrt nekaj običajnega	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
I36	<i><u>Ne bojim se lastne smrti.</u></i>	Ne lastne smrti	Prisotnost	<u>Strah pred smrtjo</u>	Osebni pogled na smrt in umiranje
I37	<i><u>o smrti mojih bližnjih, mlajših od mene, ne razmišljam, Ob smrti svojih staršev mi bo seveda hudo.</u></i>	O smrti bližnjih ne razmišlja	Razlog	<u>Strah pred smrtjo</u>	Osebni pogled na smrt in umiranje
I38	<i><u>vem, da bom tudi obdobje ob njihovi smrti in potem kasneje, prebrodila ob podpori svojih najbližjih in s pomočjo mojega pogleda in prepričanj glede smrti.</u></i>	Individualno žalovanje	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
I39	<i><u>Različno. Odvisno od izkušenj.</u></i>	Odvisno od izkušenj		Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
I40	<i><u>Zagotovo za mnoge</u></i>	Da, pri marsikomu	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na

					smrt in umiranje
I41	<u>zame ni.</u>	Zame ne	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
I42	<u>Je pa pogled na smrt odvisen zelo od kulture, v kateri živimo.</u>	Kultura	Vzrok	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
I43	<u>Pri nas je tudi različno, je pa razumljivo, da je težko razmišljati in doživeti, da ne boš nikoli več videl nekoga, ki ga imaš rad</u>	Težko razumevanje izgube	Vzrok	Smrt kot tabu	Osební pogled na smrt in umiranje
J1	<u>Doživela sem že smrt nekaterih naših uporabnikov.</u>	Nekaj uporabnikov	Pogostost	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
J2	<u>V lanskem letu je tako umrl varovanec, čigar skrbnik je bil CSD.</u>	CSD	Lokacija	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
J3	<u>Zanj je bilo tako konkretno treba urediti vse potrebno, da so gospoda lahko upepelili ter da je bil opravljen pogreb.</u>	CSD	Lokacija	Okoliščine	Srečanje s smrtjo uporabnika
J4	<u>Zagotovo vsaka informacija o smrti uporabnika ni prijetna</u>	Neprijetnost	Počutje	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
J5	<u>negativna čustva</u>	Neprijetna	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
J6	<u>vsaka takšna novica zbudi žalost</u>	Žalost	Čustva	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
J7	<u>se trudim, da le-ta ne izzove kakšne večje reakcije.</u>	Nič večjega	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
J8	<u>del »normalnega« poteka življenja vsakega izmed nas.</u>	Sestavni del življenja	Doživljanje smrti	Osební odnos do smrti	Osební pogled na smrt in umiranje
J9	<u>bolj kot sama smrt vsakega udeleženega bolj prizadene npr. poslabšanje zdravstvenega stanja katerega izmed uporabnikov</u>	Bolj prizadene poslabšanje zdravja	Odziv	Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
J10	<u>Po končanem delu sicer poskušam odmisлити stvari, ki so se zgodile v službi</u>	Skušati odmisлити službo	Ni vpliva	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika
J11	<u>je dogodke, ki se močneje vtisnejo v zavest težko ravno popolnoma odmisлити</u>	Razmišljanje o situaciji	Negativen vpliv	Vpliv smrti na osebno življenje	Srečanje s smrtjo uporabnika

J12	<i><u>Ko z določenim uporabnikom delaš dlje časa, se te njegova smrt toliko bolj dotakne</u></i>	Težje doživljanje ob tesnejših stikih	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
J13	<i><u>ker uporabnika spoštuješ in mu želiš le najboljše</u></i>	Spoštovanje, želja po najboljšem	Tesnejši stik	Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika	Srečanje s smrtjo uporabnika
J14	<i><u>Pri žalovanju pomaga pogovor s sodelavkami, ki so prav tako poznale uporabnika oziroma delale z njim.</u></i>	Pogovor s sodelavkami	Pomoč pri žalovanju	Žalovanje za uporabniki	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
J15	<i><u>Uporabniki v trenutku stiske včasih izrazijo tudi, da bi bilo boljše, če bi umrli, saj da v takem primeru ne bi (več) trpeli.</u></i>	Besede o želji po koncu življenja	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
J16	<i><u>S pogovorom jih poskušam predstaviti, da niso vse stvari tako črne ter da se bodo njihove okoliščine izboljšale</u></i>	Osmisliti življenje	Vsebina	Pogovor o smrti in umiranju	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
J17	<i><u>Ne, s tem se zaenkrat še nisem srečala</u></i>	Ni take izkušnje	Prisotnost	Posmrtne želje	Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem
J18	<i><u>V posebni stiski v zvezi s smrtjo in umiranjem uporabnikov se zaenkrat še nisem znašla</u></i>	Ne		Prisotnost stiske	Pomoč pri premagovanju stisk
J19	<i><u>Zaenkrat še ne.</u></i>	Ne še	Ne	Udeležba na pogrebi	Pogrebi
J20	<i><u>Najverjetneje bi se pogreba udeležila, če bi šlo za uporabnika, s katerim že dlje časa delam.</u></i>	Poseben stik	Službeni	Razlog udeležbe	Pogrebi
J21	<i><u>S sodelavkami se ob smrti uporabnika pogovarjamo bolj kot o sami smrti uporabnika o njegovem življenju.</u></i>	Bolj pogovor o življenju	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
J22	<i><u>vedno pomaga,</u></i>	Koristno	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
J23	<i><u>določeno dejstvo lažje sprejme.</u></i>	Lažje sprejemanje dejstev	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
J24	<i><u>Strokovni delavci se imamo možnost udeleževati supervizije (enkrat mesečno).</u></i>	Supervizija	Oblika	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
J25	<i><u>V okviru supervizije se lahko pogovorimo o vseh težavah in stiskah pri delu.</u></i>	Podelitev težav	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk

J26	<u>Izkušnja je zelo pozitivna.</u>	Koristile	Pomen	Organizirana oblika pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
J27	<u>pogovor s sodelavkami</u>	Pogovor s sodelavci	Pogovor s sodelavci	Samoiniciativna pomoč	Pomoč pri premagovanju stisk
J28	<u>že vzpostavljene oblike pomoči zadoščajo</u>	Ne potrebujem	potreba	Druge oblike pomoči	Pomoč pri premagovanju stisk
J29	<u>Mislim, da so do sedaj pridobljena znanja zadostna.</u>	Ne potrebujem	Potreba	Dodatno znanje	Pomoč pri premagovanju stisk
J30	<u>Sama sem sedaj slabo leto na tem delovnem mestu, tako da težko odgovorim na to vprašanje, morda pa se bo moje doživljanje smrti čez čas res še kaj spremenilo.</u>	Zaenkrat ne	Opažanje razlik	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
J31	<u>Osebnostno se smrti ne bojim</u>	Ni strahu	Prisotnost	Strah pred smrtjo	Osebni pogled na smrt in umiranje
J32	<u>sprejemam kot sestavni del našega življenja</u>	Del življenja	Razumevanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
J33	<u>težko sprejeti, če nekdo prekmalu in nepričakovano umre.</u>	Težko sprejeti nepričakovano smrt	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
J34	<u>Lažje sprejem smrt osebe, ki je imela za sabo bogato in polno življenje.</u>	Lažje sprejeti, če ima oseba polno življenje	Doživljanje smrti	Osebni odnos do smrti	Osebni pogled na smrt in umiranje
J35	<u>Zagotovo drugače žalujem sedaj, kot pa pred leti</u>	Drugačno žalovanje	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Srečanje s smrtjo uporabnika
J36	<u>Menim, da sem z leti začela na smrt gledati bolj racionalno – kolikor je to glede na okoliščine mogoče</u>	Racionalen pogled na smrt	Način razlikovanja	Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje	Osebni pogled na smrt in umiranje
J37	<u>Sama je kot take sicer ne dojemam</u>	Zame ne	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje
J38	<u>za marsikoga smrt je tabu tema</u>	Da, pri marsikomu	Prisotnost	Smrt kot tabu	Osebni pogled na smrt in umiranje

9.3 OSNO KODIRANJE

1. Srečanje s smrtjo uporabnika

- **Okoliščine**

Starostna skupina:

Vse starostne skupine (D4)

Smrt otroka (E1)

Mlajši (G4)

Lokacija:

Bolnišnica (D2) (E3)

Dom za stare (D3)

Zavetišče za brezdomce (G2)

Delo s povzročitelji nasilja (G6)

CSD (J2)(J3)

Pogostost:

Veliko primerov (D1) (A1) (A2) (A3) (A48)

Informacija o smrti takoj ob prihodu v službo (A24)

Nekaj uporabnikov (G1) (G7)(J1)

Smrt:

Smrt pričakovana (B1)

Različni načini smrti (B2)

Kakor živi, tako umre (B3)

Če je pripravljen na smrt, je ta lepa (B4)

Vzrok smrti:

Umor (F1)

Zasvojenost (G3)

Samomor (G5) (G8) (H1)

Naravna smrt (G9)(H2)

Zastrupitev z alkoholom (I1)

- **Občutki ob srečanju s smrtjo uporabnika**

Odziv:

Različna obdobja srečanja s smrtjo (A5)

Šok zaradi smrti prve mesece zaposlitve (A8)

Sočutno izrekanje smrti svojcem (A10)

Težko soočanja s svojcev z umrlim uporabnikom (A23) (A22)

Sočutnost do svojcev (A9) (C1) (C7)

Drugačen delavnik (A25)

Odvisno od okoliščin (A27) (A28)

Smrt kot odrešitev (A29)

Nepričakovana smrt (A30), (C5), (C6)

Dojemanje uporabnikov kot številke (A47)

Pogovor o smrti samoumeven, brez težav (A49)

Čustveno (B7)

Brez besed (C8)

Umirjeno (D6) (E5)

Prizadetost ob smrti (E4)

Pretresenost (F2)

Šok (F3)(H4)

Razmišljanje o kvaliteti svojega dela (F12) (F13) (F14) (G13) (H8)

Težko sprejeti (G16)

Lažje sprejemanje naravne smrti (G32)

Frustracija (H3)

Težko zaradi samomora (H5)

Smrt del življenja (H6)

Vprašanja o okoliščinah (I2)

Nič večjega (J7)
Bolj prizadene poslabšanje zdravja (J9)

Čustva:
Žalost (A16) (E6)(H12)(I3)(J6)
Apatija (po letih dela) (A17)
Spoštovanje (B5)
Hvaležnost (B6)
Brez čustev (sedaj) (C9)
Neprijetna čustva (D5) (D7) (G10) (J5)
Jeza (E7) (H10)
Razočaranje (H11)
Pogrešanje (I4)

Počutje:
Težko (E2) (C4) (G15)
Zahtevno in psihično naporno (A4)
Olajšanje (B8)
Novo (C2)
Želja po dnevu brez tega (C3)
Slabo počutje (E8)
Neprijetnost (G11)(G14)(J4)
Strah (G12)(H9)
Nemoč (G17)(H13)
Obvladljivo (I5)

- **Vpliv odnosa na doživljanje smrti uporabnika**

Tesnejši stik:
Težje doživljanje ob tesnejših stikih (A11) (A31) (E11) (H20) (J12)
Ohranjanje uporabnikov v lepem spominu (A21)
Ovisno od uporabnika (C17)
Različna navezanost (C18)
Žalost ob boljšem in pogostejšem odnosu nekoč (D14)
Močnejši občutki (G23)
Ima vpliv (H22) (H23)
Spoštovanje, želja po najboljšem (J13)

- **Razlike doživljanja smrti in umiranja glede na čas in izkušnje**

Ovisno od izkušenj (I39)

Opažanje razlik:
Ni bistvenih razlik (C43)
Da, velike (D48) (E36) (G24) (A86)
Vpliv na delo (F11) (H24)
Razlike so (F32)(G74)(H71)
Ne vem (I9)
Zaenkrat ne (J30)

Vzrok:
Praksa (F33)
Delovne izkušnje (F34)
Osebne izkušnje (F35)
Izobraževanje (I33)

Način razlikovanja:
Sedaj smrt nekaj običajnega (A19) (A90), (C10)(H25)(I35)
Lažje sprejemanje smrti skozi čas (A20) (A26) (H72) (H73)
Obrambni mehanizem (A18)
Ni bolečin v telesu (A87)
Manj močna čustva (A88) (A91)

Neprijetni občutki prej (C11)
Podoživljanje smrti prej (A89)
Del službe sedaj (A92)
Prej trpljenje (A93)
Globlje razumevanje in odnos do življenja (B12)
Večja spretnost pri delu (B52) (B53) (B54) (B55) (B56) (B57)
Se ne obremenjuješ (C14)
Izkušnje krepijo (C19) (D15) (D16) (D47) (E40)
Realen pogled na življenje (D49) (C12) (C13) (E41)
Manjša prizadetost (E37) (E42)
Večja odprtost (G25)
Povezanost (G26)
Več pogovarjanja s sodelavci (G27) (G29) (G79)
Lažji pogovor z uporabniki (G28) (G30) (G78) (H26)
Razumevanje uporabnikov (G31)
Manj razmišljanja prej (G75) (G77)
Tabu tema prej (G76)
Lažje spregovoriti (G83) (I34)
Pozornost (H27) (H74)
Zavedanje odgovornosti posameznika (H28)
Pripravljenost (H29)
Razmišljanje o odnosu z uporabniki (I10)
Drugačno žalovanje (J35)
Racionalen pogled na smrt (J36)

- **Vpliv smrti na osebno življenje**

Ni vpliva:

Drugačen način žalovanje za osebami iz zasebnega življenja (A105)
Ni razlike v dnevu, ne jemlje k srcu (C15)
Pozabi po obvestitvi svojcev (C16)
Ni vpliva (C47)
Skušati odmisлити službo (J10)

Negativen vpliv:

Močan vpliv smrti (A40)
Utrujenost (D8)
Problem nese domov (E9)
Drugačni, bolj žalostni dnevi (E10) (G18) (H16) (I7) (D10)
Razmišljanje o situaciji (F4) (F5) (F6) (F7) (F8) (F9) (F10) (F36) (G19) (G20) (G21) (H17) (J11)
Težko (H14)
Stres (H15)
Slabše spanje (H18)
Stiska (H19)
Žaluješ tudi doma (H21)
Žalost (I8)

Pozitiven vpliv:

Doprinos izkušenj (A32)
Novo znanje (A33) (A96) (B62)
Lažje sprejemanje smrti dedka, ker ni umrl v domu za stare (A104)
Lažje razumevanje drugih (F40) (F41)

Doživljanje smrti:

Vpliv na doživljanje staranja staršev (A41) (A98)
Razmišljanje o minljivosti in lastni smrti (A42)
Spremembe odvisne od posameznika (D52) (D53)
Čas in prostor za lastni proces (B63)
Potlačitev žalovanja in nadomestitev z delom in teorijo (B64)
Mešani občutki (D9)
Odvisno od okoliščin (D11) (D12) (D13)

Pogovor o smrti:

Vprašanje o možnosti pogovora o smrti v zasebnem življenju (A103)

Spremembe:

Želja po spremembi delovnega okolja (A6), (A7) (A34) (A35) (A82) (A101) (A102)

2. Odnos z uporabnikom, povezan s smrtjo in umiranjem

• Pogovor o smrti in umiranju

Pogostost:

Odpiranje teme smrti z uporabniki (A15)

Pogovor o pokojnih v skupinah s stanovalci (A43)

Pogosto (A50) (B20) (D21) (G40) (G41)

Ni izkušnje (C27)

Občasno (F17)(H40)

Se ne spomni (I15)

Odziv:

Odprtost za pogovor (A51)(H43)(I16)

Žalost ob pogovoru s stanovalko o smrti (A56) (A59)

Solze uporabnice po pogovoru o smrti (A58)

Mirno sprejmeš (D22)

Veš, da oseba to potrebuje (D23)

Želja po pogovoru s strani uporabnika, ki jo uresniči (E16)

Težka tema (F19)

Pomembna tema (F20)(H41) (H42)

Izogibanje škodi (F21)

Pogovor in poslušanje (G46)

Večja povezanost (H44)

Vsebina:

Odpiranje teme smrti, minljivosti (A44)

Smrt, bolečina, umiranje v pogovorih skupin za samopomoč (A52)

Besede o želji po koncu življenja (A53)(J15)

Želja stanovalke vedeti, kaj bo z njo, ko bo umrla (A55)

Sprejemanje smrti kot del življenja s strani uporabnika (A57)

Globina in kvaliteta pogovora odvisna od strokovne delavke (B21)

Zase ali bližnje (F18)

Naravna smrt (G42)

Samomor (G43)

Umor (G44) (G45) (G47)

Pomoč v procesu žalovanja (G48)

Osmisliti življenje (J16)

• Posmrtno želje

Sporočilo otrokom, da jih imajo radi kljub slabim odnosom (D26)

Prisotnost:

Ni bila posmrtna želja (A54)

Ni take izkušnje (B22) (C28) (E17) (F22) (G49)(H45)(I19)(J17)

Da (D24)

Odziv:

Redek primer znotraj delovnega odnosa (B23)

Izpolnitev (D25)

Občutki:

Dobri občutki zaradi zaupanja (D27)

- **Žalovanje za uporabniki**

Način žalovanja:

Jok, žalost (D17) (A12)

Slovo od uporabnika v času umiranja ali smrti (A13) (D20) (G35)

Kamenček v poslovilni kotic ob smrti uporabnika (A14) (A45)

Pogovor o pokojnem (A36) (A38) (C23) (G36)(H30) (H33) (I14)

Obujanje spominov (A37) (C24) (D18) (H32)(I12)

Ustavitev (B16)

Čas odvisen od posameznika (B19)(H38)

Žalna slovesnost (B29)

Narava, rekreacija (C25)

Tišina (C26)

Prižig svečke (E13)

Pogovor s supervizorko (H31)

Pogreb (I11)(I13)

Pomoč pri žalovanju:

Spanje prinese pomiritev (E12)

Jok (E15)

Podpora drugih (G37)

Čas (G38)(H35)

Spregovoriti (G39)

Razumevanje uporabnika (H34)

Pogovor s sodelavkami (J14)

Doživljanje žalovanja:

Ne žalujem (C20)

Žalujejo svojci in bližnji (C21)

Pomen žalovanja:

Ovrednotenje odnosa (B13) (B18)

Čustva žalujočega dobijo pomen in prostor (B14)

Celjenje (B15)

Ne samo izguba človeka (B17)

Nujno za nadaljnje življenje (svojci, bližnji) (C22)

Spoštovanje do človeka (D19)

Poslavljanje (E14) (H37)

Pomemben proces v življenju (F15)

Dovoliti si žalovati (F16)

Razlaga situacije (G33)

Sprejemanje situacije (G34)(H36)

Normalen proces tudi za strokovne delavce (H39)

3. Pogrebi

- **Udeležba na pogrebi**

Da:

Da (D32)(I22)

Večkratna udeležba pogrebov (E21)

Ne:

Udeležba na pogrebi bi bila vsakotedenska (A65)

Postavitev meja (A66)

Ne (B28) (C32)

Ne še (F24)(G52)(H52)(J19)

- **Razlog udeležbe**

Specifični primeri (E22)

Službeni:

Ni močne povezanosti z uporabniki (A67)

Drugačno slovo (A68) (H53)

Pogrebi so v času službe (ni možnosti) (A69)

Ko oseba nima svojcev (D33)

Poseben stik (E24)(J20)

V primeru želje družine ali uporabnika (H54)

Slovo od uporabnika (I23)

Sožalje družini (I24)

Osebni:

Udeleževanje pogrebov iz drugih razlogov, ne zaradi delovnega odnosa (A62) (A64)

Udeleževanje pogrebov zaradi osebnega poznanstva (A63) (E23)

4. Pomoč pri premagovanju stisk

• Prisotnost stiske

Ne (C29) (D28) (J18)

Da (E18)(H46)

• Potreba pomoči

Ne (C30) (D29)(I6)

Ni potrebna pomoč kogarkoli (C31)

Občasno potrebna pomoč (E19)

• Organizirana oblika pomoči

Prisotnost:

Ni na voljo (A73)

Je na voljo (E29)

V prejšnji službi (D39)

Oblika:

Spodbujanje pogovora z zaposlenimi (A76)

Podpora delodajalca pri izobraževanju (A84)

Študije primera (B39)

Supervizija (B40) (F23)(F28)(G50)(G62)(H48)(H51)(H63)(I21) (I27)(J24)

Dnevno srečanje (B41)

Strokovni tim (C34) (D31)

Intervizija (G60)(H62)(I28)

Pomen:

Obogatitjo (B42)

Odnos posameznika – večja odprtost, več dobiš (B43)

Izmenjava izkušenj in pomoč (E30) (B44)

podelitev težav (C35) (J25)

Nimam stisk, ne odpiram teme (C36)

Koristile (D40) (H64) (J26)

Dobre za začetnike (D41)

Povezanost v timu (D42) (D43)

Pogovor o vseh temah (G61)

• Samoiniciativna pomoč

Druge aktivnosti z namenom lajšanja stisk (A81)

Osebni razvoj (B45)

Kontemplacija (B46)

topel človeški stik pomirja (B47)

Prerazporeditev dela med sodelavci (H49)

Pogovor s sodelavci:

Ni konkretnega primera (I25)

Prisotnost

Pogovor z nekaterimi (A60)

Pogovor s sodelavci (A70) (D34) (E20)(E25) (D30) (F25)(G51) (G53)(J27)

Ne še (C33)

Tema smrti del vsakdana (A72)

Pomen

Način dela (A71) (B26)

Pomemben pogovor s sodelavci (B24) (E27)(H55)

Razbremenitev (B25)(H60)(H61)(I29)

Različen učinek (B35) (B36)

Večja kompetentnost pri soočanju s smrtjo (B38) (H57)(H58)(H59)

Prepoznavanje lastnih stisk (B37)

Podelitev izkušenj (E26)(H47)

Koristno (D36) (D37)(H50)(J22)

Drugačen pogled na življenje (realno, minljivo) (D38)

Podpora in pomoč (F26)(G64)(I20)

Manj strahu in neprijetnih občutkov (E28)

Skupinski pogovor ne koristi (G55) (G56)

Individualni pogovor pomaga (G57) (G58) (G59)

Biti slišan (I26)

Lažje sprejemanje dejstev (J23)

Vsebina

Tudi o vsebinah (umiranje, smrt), ki se porajajo posameznikom (B27)

Prvo srečanje s smrtjo, težave, strah, potreba po pogovoru (D35)

Pogovor o konkretnem primeru v skupini (G54)

Pogovor o pokojnem (F27)

Bolj pogovor o življenju (J21)

Okoliščine

Pristnost (B30)

Iskrenost (B31) (B32)

Potreben čas (B33)

Potreben varen prostor (B34)

Empatični sodelavci (G63)

Osebna terapija:

Osebna terapija in študijska skupina pri študiju psihoterapije (A39) (A46)

Reševanje stisk na osebni terapiji (A61)

Psihoterapija:

Psihoterapija (A75)

Študij psihoterapije (A79)

Delavnice:

Organizacija delavnice z majhno udeležbo (A77)

Prostovoljstvo:

Vodja društva, zagovornica (A80)

Izobraževanje:

Izobraževanje, delo na sebi (A74)

Izobraževanje (A78)

Predavanja, branje (I18)

Pogovor z bližnjimi:

Pogovor z bližnjimi (G22)

- **Druge oblike pomoči**

Poznavanje:

Se ne zanimam (C38)

Ne (D44)

Da (E31)

Veliko (E32)

Psihoterapija (H66)

Potreba:

Več skupin na to temo (B48)

supervizija izven službe (A83)

Ne potrebujem (C37) (C39) (D45) (E33) (E34) (F29) (F30)(H65)(I30)(I31)(J28)

Razbremenitev dela (G65) (G66) (G67) (G68)(H67) (H68)

Individualne psihoterapije (G69)

- **Dodatno znanje**

Potreba:

Samoiniciativno se že izobražuje (A85)

Nujna (B49)

Ne (C40) (C42) (J29)

Dovolj znanja (C41)(G70)

Da, predvsem začetniki (D46) (E35)

Več izobraževanj (F31) (H69)

Bolj pomembno drugo (G71)(G72)(G73)

Udeleži v okviru službe (I32)

Pomen:

Samozavest, kompetentnost (B50)

Poleg znanja nujna osebna nota – ranljivost (B51)

Pomembno (H56) (H70)

5. Osebni pogled na smrt in umiranje

- **Osebni odnos do smrti**

Razumevanje smrti:

Sprejemanje smrti, vendar izogibanje le-te (A100)

Pozitiven (B9) (B58)

Naravno (B59)

Del življenja (B60) (F37) (H76)(J32)

Strokovna podprtost (A97)

Umirjen (E38)

Posebna tema (G80)

Odvisno od vzroka smrti (H84)

Odvisno od starosti (H85)

Doživljanje smrti:

Ni stiske (B10)

Nekaj večjega (B11)

Sestavni del življenja (C45) (J8)

Spoštljiv odnos (D50)

Težko (F38) (H78)

Žalovanje odvisno od osebnih izkušenj (G84)

Samomor odločitev posameznika (H7)

Povezanost smrti in osebnih izkušenj (H75)(H86)(H87)

Oseba ostaja z nami (H77)

Neprijetni občutki (H79)

Posebno doživljanje svoje smrti (H80) (H81)

Težko ob mislih na smrt bližnjih (H82)

Strah in neprijetnost (H83)

Individualno žalovanje (H88)(I38)

Težko sprejeti nepričakovano smrt (J33)
Lažje sprejeti, če ima oseba polno življenje (J34)

- **Strah pred smrtjo**

Prisotnost:

Ni strahu (A94) (B61) (C44) (D51)(J31)

Ne vem (A99)

Strahu ni več (E39)

Ne ve (F39)

Smrt bližnjih (G81)

Svoje smrti (G82)

Ne lastne smrti (I36)

Razlog:

Ni strahu zaradi delovnih izkušenj in razmišljanja (A95)

Strah, kako bo z bližnjimi po smrti (C46)

O smrti bližnjih ne razmišlja (I37)

- **Smrt kot tabu**

Prisotnost:

Ni tabu v domu za stare (A106)

Tabu v družbi (A107)(H89)

Da (B65) (G85)

Zelo velik tabu (B66)

Da, pri marsikomu (D54)(I40) (J38)

Pri tistih, ki se ne sprijaznijo (E43)

Ne bi smela biti (F42)

Zame ne (I17)(I41)(J37)

Vzrok:

Stari ljudje in ljudje, ki delajo z njimi so rob družbe (A108)

Ljudje težko spregovorijo o smrti (A109) (F43)(F44) (F45)(H90)

Slabo obiskane delavnice na to temo (A110)

Nepredelane izgube pri veliko ljudeh (A111)

Nespretnost pri komunikaciji z žalujočim(A112) (A113)

Posamezniki pripravljeni na smrt, zaradi česar veljajo za čudne (A114)

Povečan z načinom življenja (lahkotnost, dekadentnost)(B67)

Premalo govora o smrti (C48)(H91)(H92)

Premalo informacij o smrti (C49)

Ne sprijaznjenje z minljivostjo (D55)

Neprijetna tema (G86)

Starši se ne pogovarjajo z otroki (G87)

Kultura (I42)

Težko razumevanje izgube (I43)

Posledice:

Ne bi smelo biti (H93)

Veliko stisk (H94)